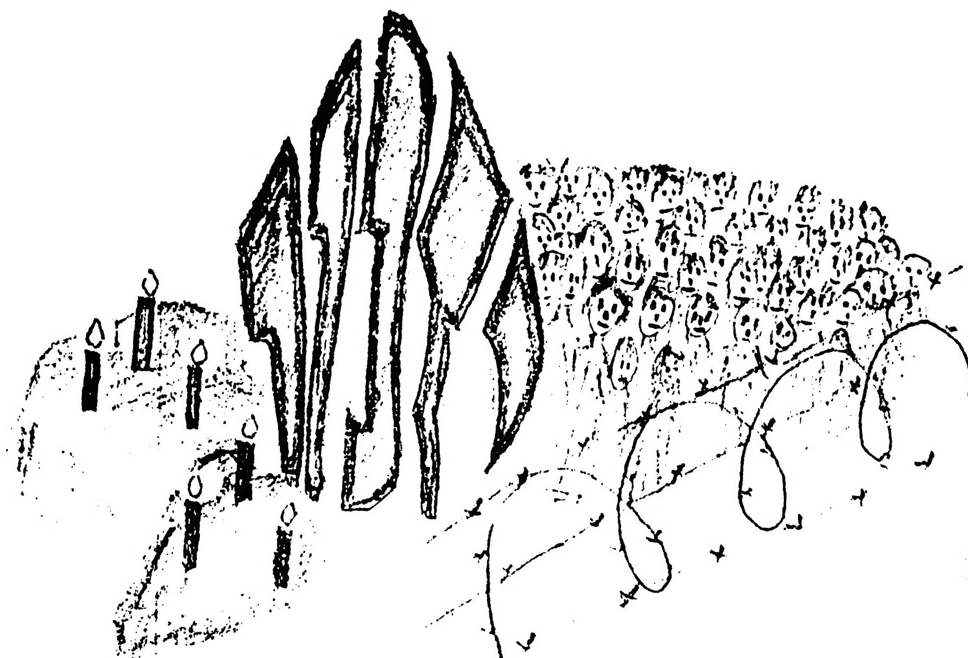
"עַל אֵלֶּה - אֲנִי בוֹכִיָּה, עֵינִי, עֵינִי יוֹרְדָה מַּיִם, כִּי־רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם, מֵשִׁיב נַפְשִׁי"
איכה, א' טז

סֵפֶר יִזְכּוֹר

ל ק ד ו ש י   ק ה י ל ו ת

ז א ד נ י ע   ו ה ס ב י ב ה ?

בס"ד

י ז כ ו ר

יזכור ה' את הנשמות הטהורות כזוהר הרקיע מאירות ומזהירות את נשמות קדושי ק"ק זדניע שנחנקו על קידוש ה' בתאי הגזים על ידי הגרמנים הצוררים ועוזריהם ימח שמם וזכרם במחנה ההשמדה אושויץ וגופותיהם נשרפו לאפר בכבשני האש -הי"ד!

בין שישים אלף רבבות קרבנות יהודים מתו מות קדושים גם אבותינו ואימותינו, נשינו וטפנו, אחינו ואחיותינו ושאר קרובינו!

יזכור ה' את הרבנים, הדיינים ואת תלמידי החכמים, את בחורי הישיבות שהגו בתורת ה' יומם ולילה והומתו על קידוש ה'!

יזכור ה' את בתי הכנסיות ואת בתי המדרשות שנחרבו ונשרפו יחד עם ספרי התורה הקדושים!

אבינו מלכנו, נקום לעינינו את נקמת דם עבדיך השפוך!!

1.

יד ושם לבני זדניע גבורי ישראל שנפלו במערכות ישראל.

1. יעקב יהודה הרסמן, בן חיים וינטה, 1948-1926, נפל במלחמת השיחרור.
2. חיים אלטר טייכמן, בן זלמן ואיידיל,1946 - 1973, נפל במלחמת יוה"כ ומנכ' בנחלת יצחק.
3. ראובן גבריהו, בן חיים משה יצחק נ"י ולאה ע"ה,1947- 1973, נפל במלח' יוה"כ ומנ"כ בירושלים.

ה' יקום את דמם ויהא זכרם ברוך.

ואלה שמות בני זדניע שהלכו לעולמם אחרי השואה .

1. רבקה וייס בת משה וחיה, 1924 - 1947, מנוכחה כבוד בסודטים; צ'כוסלובקיה.
2. פריידי יוסוביץ בת דוד שמואל וגולדה, 1918- 1969, מנוכחה כבוד בהר המנוחות ירושלים.
3. אברהם פרידמן בן יוסף צבי וחנה , 1924- 1969, מנ"כ בישראל.
4. חיים זאב פרקש בן סנדר צבי ומרים, 1918- 1978, מנ"כ באמריקה.
5. סנדר ניימן בן לעזר ופרל, 1926 - 1979
6. מנצי- מרים וייס בת משה וחיה, 1928 - 1977, מנ"כ בלוס אנג'עלעס.
7. חיים אליהו וויינגרטן בן אהרן צבי ופרל, 1923- 1980, מנ"כ בפתח תקוה.
8. משה לייב חיממוביץ, בן מנחם זאב ורייזיל, 1922- 1981, מנ"כ בפתח תקוה.
9. סימה גימס בת יעקב זאב ופרל, 1920- 1981, מנ"כ בברוקלין, ארה"ב.
10. טובי יוסלוביץ בת שמעון ושרה, 1924 -
11. רבקה גולדברגר בת מרדכי, - 1950 , מנ"כ בברגסאס, היום רוסיה.
12. נתן גולדשטיין בן זאב ופרל, 1922- 1981, מנ"כ בברוקלין.
13. איידיל בת ר' צבי נפטרה בשודיה, נטמנה בהר הזיתים ירושלים. 1912 - 1983.
14. שלמה וייס ז"ל בן משה מזדניע,1897- 1983, נפטר בארה"ב ונטמן בטבריה.
15. נתן בן יצחק אייזיק שאמואל ז"ל נפטר בברוקלין. 1983.

ז כ ר כ ו ל ם ל ב ר כ ה !

ת. נ. צ. ב. ה.

מבוא

כתב: פרופסור חיים גבריהו (גוטסמן)

אנו ניגשים בהמית לב להוציא לאור עולם זה ספר תולדות הקהילה היהודית בזארני ברוסיה הקרפטית.

מושפעים אנו מדברי הנביא ירמיהו:"כתוב לך את כל הדברים...על ספר.כי הנה ימים באים נאום ה ושבתי את שבות ישראל ויהודה."(ל,ב-ג) גם אנו שואפים שדור אחרון בנינו ובניהם של בנינו ידעו,יכירו את הצור שממנו חוצבו מעדה יהודית קטנה בישוב כפרי בהרי הקרפטים.

בזארני התגוררו באחרון של פסח בשנת תש"ד 92 משפחות. בספר ניתנת תמונת מצב של בני הקהילה ביום האחרו לקיומה לפני הגירוש לאושויץ.

מתוך 92 ראשי משפחות ידעו רובם ללמוד בעצמם גמרא והשאר ידעו חומש עם רש"י,משניות ואגדות.ריכוז גדול כזה של ידעת תורה היה בלתי שכיח גם בימים ההם, ולכן הכתיר רב המחוז רב אשר זליג גרינצווייג זצ"ל את זארני כירושלים קטנה.

באיסרו חג של פסח בשנת תש"ד הובלו 453 נפשות למחנה הריכוז באושויץ ורובם נשרפו בכבשני הגזים. נשארו בחיים רק 114 נפש.לרוב המשפחות נשאר שריד כלשהו, אולם לצערנו ולמגינת לבנו הוכחדו והושמדו לגמרי משפחות שלמות שלא נשאר מהם שריד ופליט.

השרידים הללו היכו שורשים,רובם בארץ ישראל וחלקם בארה"ב וביתר מדינות התפוצות.השארית מהקהילה

היהודית בזארני נתברכה בכוחות חיים ובתשוקה עזה לבנות מחדש עולם יהודי בנוי על יסודות העולם שנחרב בשואה. קמו דורות חדשים של בנים, נכדים ונינים - עוד נמשבת השרשרת.

אחת מניצולות השואה מרת פריידא פישלוביץ' ז"ל שנישאה למר שרגא פייטיל יוסוביץ' יבל"א, הביעה שוב ושוב את התקוה שירשם וייכתב ספר תולדות הקהילה בזארני. דבריה של מרת פריידא שהיתה בעלת שאר רוח ולב הומה בכנסו ללבבות שומעיה. זכורני ששמעתי מפיה על הערך החינוכי הנודע לסיפור החיים של הקהילה גם בשוכבה על ערש דווי שממנו לא קמה והלכה לעולמה בגיל העמידה. בעלה ר' שרגא פייטיל יוסוביץ' הרגיש חובה לקיים את מחשבתה ומישאלתה של רעיתו הענוגה. הוא טרח רבות ואסף ידיעות ממקורות שונים וכתב במסירות רבה את הספר הזה. הוא נעזר במקצת על ידי פרופ' חיים גו יוצאי הקהילה בזארני.

הספר נותן תמונה מדויקת על המצב ועל החיים הפעילים ועל מספר הנפשות לנפשותיהן לפני השואה. ניתנה גם רשימה מדויקת של השרידים בצירוף ידיעות שהגיעו למחבר על מקומות ישוביהם.

בני הקהילה היהודית בזארני התפרנסו רק באופן חלקי ממסחר, הם עסקו גם בעבודת אדמה. רוב היהודים בזארני היתה להם פרה חולבת ולהקות תרנגולות. לכולם כלי יוצא מן הכלל היו גינות ירק וגנים של עצי פרי. החיים היו פשוטים, טהורים ובריאים. לא נמצאו גבירים ועשירים רבים, וכן לא נמצאו עניים מרודים. עזרה הדדית היתה מפותחת במידה כזו שנשים צדקניות היו דואגות שבכל בית יהודי יהיה לחם לפי הטף.

ההזכרה הראשונה של הישוב בזארדני בספר כלשהו נמצאת בתשובה שהשיב רבי משה בן עמרם גרינוולד בספר שאלות ותשובות "ערוגות הבושם". הקהילה היהודית ביקשה מרב המחוז הדרכה כיצד לקדש בית עלמין יהודי. מאז לא נזכר ולא נפקד הישוב בזארדני בשום ספר, וזה על אף הסגולות היחודיות של אהבת תורה שהצטיינו בה בני קהילה כפרית קטנה זו אולי יותר מכל קהילה אחרת בכל תפוצות ישראל.

אנו מחזיקים טובה לבן קהלתנו מר פייטיל יוסוביץ' נ"י מחבר הספר. מר פייטיל נולד בכפר שכן רוסטיקה לאמו פייגי ז"ל ולאביו ר' דוד צבי ז"ל; אמו נפטרה בלידתו אותו. הסבא, אבי האם, רב איידיק איצקוביץ' ז"ל ממכבדי הקהילה בזארדני והסבתא לאה ע"ה אספו את נכדם התינוק לביתם בזארדני וגידלו אותו באהבה רבה. פייטיל שנקרא על שם אמו, ירש מסבו ומסבתו חיבה לקהילה ובסקרנות כל אדם מישראל שהיתה לו שייכות לקהילה בזרדני.

המחבר העלה מספר דמויות בולטות מבני הקהילה ובמיוחד מאלה שהכיר אותם היכרות אישית ממושכת.

גם אני, השתדלנו להעלות מספר דמויות. לצערנו לא היתה הענות מספקת לבקשתנו שאיש איש יתאר את דמויות אבותיו. מר פייטיל מביא ברשימות המשפחות ידיעות ותיאורים ככל שהשיגה ידו.

בכתבי שורות אלה עולות לפני תמונות מימי הנעורים כאשר בשבתות התכנסו צעירים וזקנים ללימוד תורה בבית הכנסת. הצעירים למדו בישיבות הקטנות שהיו בערים ובעיירות וכן היו בוגרי ישיבות. נשמע קול תורה של לומדי גמרא ולימודים יהודיים אחרים ואומרי תהילים.

הבנות היו מתכנסות קבוצות קבוצות, פי הגיל לשם טיולים משותפים לרוח היום. מקום הריכוז של המטיילות היה הרחבה שלפני ביתו של מר מרדכי הלפרט מקום קרוב לבית ההורים שלי. הבנות היהודיות מזאדבי הצטיינו בחן וביופי נדיר וביניהן כלטר יפהפיות. כל בנות היהודים מזאדבי היו צנועות וטהורות ומעולם לא הוטל דופי בבת ישראל.

היה זה נוף אנושי יהודי של קהילה שהתפרנסה בצניעות מעבודה מאומצת בשדה, בגן ובכל מלאכות. מצפים ומייחלים אנו שבני הדורות הבאים יכירו באמצעות ספר זה את המידות הטובות ואת אהבת התורה שלהם, ובכך תימשך השרשרת.

אנו פונים אל בנינו, נכדינו ואל ניניבו לקרוא בספר הזה ולזכור את העבר, שהרי הזכרון הוא מכשיר חינוכי רב עוצמה המקנה תכונות סגוליות לעתיד יותר טוב לעם היהודי בכלל ולמדינה היהודית בארץ ישראל בפרט.

שואפים אנו שיתקיימו בכם דברי התורה:

"זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור, שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך."

חיים משה יצחק גוטסמן

שמי הוסב לגבריהו והנני הבן של רב אלתר גד גוטסמן ז"ל ושל מרת שיינדל גוטסמן ע"ה מזאדבי.

תוכן -- אינהאלט

עמודים:

נספחים - צוגאבען:

רכז הספר

שרגא פייטיל יוסוביץ

בס"ד

הקדמה קצרה לספר הזיכרון של קדושי זדני והסביבה

זה שנים מספר שהתחלתי לערוך את ספר הזיכרון לקדושי זדני. ביקשתי מכל החברים יוצאי זדני שיעזרו לי לממש את התכנית.לצערי הגדול אף אחד מן החברים לא טרח ולא התפנה כדי שיתאר את משפחתו הוא כדי שיישאר זכר לדורות הבאים. אני מצידי כתבתי מה שזכרתי. גם הבעיה הכספית מעיקה עלי מאוד,כי מי שיש לו איננו נותן ומי שמוכן לתת אין לו.עד היום (ינואר 1984) גביתי 20 % מהתקציב שיש צורך בו.אני תקוה שהי"ת עוד יעזור לנו לפתור את הבעיה הכספית.

אני לא נולדתי בזדני,אבל מרגיש אני חובה לכתוב על אודות זדני,כי זוכר אני משחר ילדותי את כל האנשים שהתנהגו באהבה איש לרעהו ובמיוחד החסידים.אני רואה עוד היום בעיני דמיוני את כל האנשים,את הזקנים שהיו מתאספים בחורף השכם בבוקר בבית המדרש והיו אומרים תהילים מסביב לתנור החם הלוהט ושפכו את שיחם בדמעות שליש ובלב נשבר ואחר כך עמדו להתפלל תפילת שחרית בציבור בכובד ראש.

אני גם רואה את האמהות היהודיות הנאמנות,כאילו זה היה קורה עכשו,שהיו מתחלקות עם בעליהן בכל הקשיים ודאגו שהמשפחה תתנהג בדרך התורה הקדושה.הן דאגו שילדיהן יהיו לומדים תורה וגם לימודי חולין ולמען חינוך ילדיהן היו מוכנות לוותר על הכל למען עצמן!!

בעיני רוחי רואה אני את הנשמות הקטנות,
את הבנות הקטנות, את הרחלות, את הלאה-ות, את האסתר-ות בעלות השערות היפות. עוברים לפני בדמיונו ילדי החדר הקטנים, הדוידים, המאירים, האזיקים, הפישלים והאברימים הרצים לחדר ללמוד תורה. אני רואה אותם אצים הביתה בלילות חורף הקרים ובידיהם פנסים וליבם הפחד שהנר של הפנס לא יכבה וגם חוזרים בדרך על מה שלמדו בחדר כדי שלא ישכחו את התורה. ובליבם

נזכר אני גם בנערות הבוגרות שהיו חולמות על חתנם המיועד בעומק ליבם... רואה אני גם את הבחורים שחשבו לבנות את ביתם בדרך היהודית עם זיווגם... אני נזכר בבעלי המלאכה שכולם עמלו קשה כדי שישיגו את לחמם ~~לפי הטף~~ למשפחתם.

אחר כך כל החנוונים, הקצבים, ~~הקצבים~~ הסוחרים אשר היו טורחים הרבה כדי שיוכלו לפרנס את המשפחה על ידי סחר - מכר... כמו כן עוברים על פני הרבנים, השוחטים, הדיינים שהשתדלו לנהוג את קהילותיהם על פי דרך התורה הקדושה והם בעצמם שקדו על התורה ועל עבודת ה' וקיימו את הפסוק: "והגית בו יומם ולילה!"

וכל הישובים שפעלו יחד כמו עיר אחת והם:
זאדני - דאלהא - בראנקי - סוחא - קישניצי - ליסיצי - קיריצקי - בירייזניק, כל הישובים עומדים לפני ומתחננים זה כבר שנים שלא אשכח ~~אל~~ ואכתוב על גורלם המר

ראובן גבריהו ז׳ל, ראה עמוד 1.

חיים אלטר טייכמן ז׳ל, ראה עמוד 1.

פריידי יוסוביץ ע׳ה, ראה עמוד 1.

אידיל פישלוביץ ע׳ה ראה עמוד 1.

יעקב יהודה הרטמן ז׳ל, ראה עמוד 1.

חיים זאב פארקש ז׳ל, ראה עמוד 1.

הקדמה

קודם כל הריני מבקש סליחה אם לא ארשום בדיוק את קורות חייו של כל אחד ואחד.

אבקש מחילה גם מהקדושים שמסרו נפשם על קידוש השם אם לא אדייק בכל הפרטים כי אין ביכולתי לזכור הכל.

הגיעה כבר העת להנציח לכל הדורות מה היתה העיירה זארנבי, בכל דרכיה יהודית דתית.

הרעיון לכתוב את הספר היה עוד של אשתי ע"ה פריידי בת ר' דוד שמואל ז"ל ומרת גולדי ע"ה. ניצלה כל הזדמנות לדבר על כתיבת הספר עם פרופ' חיים גבריהו וגם עם אחיו מר שמואל דוב גבריהו (גוטסמן) מזארנבי, אבל לצערי הרב נלקחה מאתנו לפני זמנה ומ"ב בהר המנוחות בירושלים, תנצב"ה.

כדי למלא את בקשת המנוחה ע"ה לקחתי את התפקיד הזה על עצמי.

אני שרגא פייביל יוסוביץ נולדתי בראסקיקה לאבי ר' דוד צבי בן אסתר ולאמי פייגה ע"ה ילידת זארנבי. אני גדלתי אצל סבי ר' אייזיק איצקוביץ ז"ל ואצל סבתי (שמלאה את מקום אמי) מרת לאה איצקוביץ בת ר' יעקב אנגלמן ז"ל בראסינה על יד סורואליורא.

התחלתי לכתוב את הספר בישראל בשנת 1975 ובעת אני בארצות הברית (חנוכה 1979). אני מקווה לסיים ולהדפיס את הספר בעזרת השם יתברך במהרה.

האמינו לי אחיותי ואחי היקרים, שהייתי יכול לכתוב ספר שלם על מה שעבר עלי, אבל אשתדל ואדאג שכל אחד ימצא את משפחתו רשומה.

יקירינו, שהיו מסורים לנו והקריבו את חייהם למעננו, נהרגו על ידי הנאצים הגרמניים ימח שמם וזכרם. עלינו לזכור ולהזכיר את קדושינו בכל הזדמנות ולספר עליהם לילדינו והם ימשיכו לספר לילדיהם כדי שלא יישכח כיצד הרגו את קדושינו בתאי הגזים ובמיתות משונות. מי יתן וירחם כבר השם יתברך עלינו וירבו רק שמחות אצל היהודים ונזכה לביאת משיח צדקנו וניפגש בירושלים הבנויה במהרה בימינו אמן.

כל אחד חייב לספר לבניו ולבני בניו מה שקרה למשפחתו ולקרוביו ומכיריו כדי שלא ימוש זכרם של כל אלה שמסרו נפשם על

ק י ד ו ש   ה ש ם

זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור

את הספר הזה הריני כותב לזכר קדושי זארניע שניספו בשואה על קידוש ה' באושויץ הי"ד וביניהם גם אשתי (הראשונה):

מרת אסתר ע"ה בת ר' צבי ומרים נוימן ז"ל מזדניע ושש ילדיה עמה ואלו הם:

דוד בן שתים עשרה שנה
מאיר בן עשר
רחל ולאה (התאומות) בנות שמונה
יחיאל אזיק בן שש
ויצחק פישל בן שלוש,הי"ד.

וגם לזכר אשתי (השניה) מרת פריידי ע"ה בת ר' דוד שמואל וגולדי ז"ל.בקשתה של פריידי ע"ה היתה שאכתוב ספר זכרונות על הישוב היהודי בק"ק זדניע.

וגם אחי יעקב בן דוד צבי יוסוביץ' מראסטיקה שליד אירשיורי נספה באושויץ,הי"ד.

וגם לזכר אחי שמע בן ר' דוד צבי יוסוביץ' ז"ל שהלך לעולמו בישראל בשנת 1970.

הספר הזה הוא גם לזכר כל היהודים הטובים והישרים שהיו חיים באחוה ובריעות כמשפחה אחת בכפר זדניע.

כתבתי מכתבים לכל החברים וביקשתי מהם שיכתבו אלי על מה שעבר עליהם,על זכרונותיהם מן הבית ועל החורבן האיום והנורא שראו במו עיניהם.נכון הוא אמנם שכל אחד רוצה לשכוח את צרותיו שעברו עליו ובמיוחד הדור הצעיר אינו מעוניין כלל וכלל לשמוע על צרות אבותיהם כי הם רוצים לחיות את חייהם השקטים והשלוים של היום,אבל בכל זאת פניתי אל החברים בבקשה שיעזרו כדי שהשם של עיירתנו זדניע לא ימחה מזכרוננו וכדי שנזכור לנצח את יקירינו ואת קדושינו שמסרו נפשם בקדושה ובטהרה על קידוש השם.

כרצוני לקבל מן החברים גם תמונות וצילומים שהם חשובים מאוד לדורנו ולדורות הבאים כדי שנדע את מוצאנו ונכיר את שורשינו.

בני ברק,ישראל,פרשת תולדות שנת תשמ"א לפ"ק (28.11.80)

שנהרגו על קידוש ה' בידי הנאצים הגרמנים ועוזריהם משאר שונאי ישראל ימח שמם וזיכרם מקצה העולם ועד קצהו.

בושה וכלימה מכסות את פני שאף אחד אינו דואג ואין לו עניין בכך שהישוב שלנו עם קדושינו היקרים,ה' יקום את דמם,יונצחו לעולמים.אבל אני תקווה,למרות כל הקשיים,שבעזרת ה' יתברך ובעזרת יקירינו הקדושים שאינם נותנים מנוחה לנפשי, שישובנו זדני לא תפגר אחרי שאר הישובים ויונצח אם ירצה ה' כמוהם בספר זיכרון.

כתבתי מעט מאוד כי אינני סופר וגם לא היסטוריון. רק תודות לעקשנותי לא ויתרתי על כתיבת הספר.אני מקווה שבנינו ונכדינו כן יתפנו ויקראו באהבה מכל לבבם את ספר היזכור הקטן וימצאו עניין בזכרונות ובתמונות של הישוב וגם בתמונות של בית החיים שכך מוקמת "מצבת זיכרון" לזדני ולסביבה,זיכרון להורינו.לסבינו,לסבותינו וגם לכל ידידינו ולמכרינו.

כמו כל יוצאי זדני חייבים לזכור את הקורות לזדני גם אלה שנשארו חיים אחרי מחנות הריכוז ולא הושמדו בתוך ששת המיליונים של הקרבנות היהודיים של השואה ולא להיות שיכורים ולשכוח את האסון הנורא שקרה ליקירינו הקדושים כי עתידים אנו אחרי מאה ועשרים להפגש בעולם האמת עם משפחותינו ואיכה נהיה מסוגלים להסתכל בעיני הנשמות הטהורות שמסרו את נפשם על קידוש השם?!

פייטיל יוסוביץ

נולד ברוסטיקה (מחוז אגאץ') 1910,חי בזדני וכעת בבני ברק,ישראל

1.1.1984

העיירה זאדני" היתה נראית כמשפחה אחת בין בשמחות ובין בצרות ר"ל. הרגש היהודי היה ממלא את נפש כל אחד מקטן עד גדול,הנאמנות והקירבה היתה מאיש לרעהו כלב ונפש כמשפחה אחת.

אני עוד תקוה לכתוב אי"ה אל כל המשפחות בכל מקום שהן, שיכתבו זה שידוע לכל אחד משהו מעניין מה שקרה לו בימים עברו לפני השואה וגם מה שעבר עליהם בימי היטלר הרשע ימח שמו,על אודות המחנות והגיטאות וגם חשוב מאוד לאסוף צילומים מן העיירה ומן המחנות.

אני רוצה שכל אחד ירשום את רגשותיו וירשום את שמות יקיריו שנספו בשואה,כי אני כתבתי רק מה שזכרתי וכל אחד יוכל להוסיף לכתוב עליו עצמו ועל עברו.

הספר הזה היה צריך להיות מודפס מזמן אבל אני תמיד טרוד וכדי לכתוב ספר צריך ראש רגוע...

הגיעה כבר השעה להוציא את מחשבתי מכח אל הפועל.אני מבקש מכל אחד שיעזור לי ויוסיף ויכתוב אלי ודבריו יודפסו בספר אי"ה.

אני תפילה שהשם יתברך שמו יעזור לי ויתן לי כח בגוף ובנפש לבצע את המשימה הקדושה.

בקשתי היא שיישאר זכר מן הישוב היהודי בזאדני" שמספרם היה כחמש מאות נפש בזמן הובלתם לאושויץ.

אנשים רעבים במחנה אוסביץ, ראה עמוד 1.

אנשים נוטים למות במחנה אוסביץ,ר'עמו

ערימת מתים - "כדומן על פני האדמה"
ר' עמוד 1.

ראשיתה של זאדני׳

עד כמה שידוע לי, מוצאם של היהודים הראשונים בכפר זאדני׳ מגליציה, פולין. זה קרה לפני 200 - 250 שנה שהתישבו בקרפטים כמה משפחות יהודיות מגליציה וכך גדלה האוכלוסיה היהודית. רובם התפרנסו מן השדות ומגידול בהמות. מאוחר יותר שלחו ידם במסחר - חנויות קטנות והיו גם בעלי מלאכה, בעלי מרזח וטרפיקות (חנויות קטנות למכירת טבק וסיגריות עם רשיון מיוחד מטעם הממשלה).

כל המסחר היה בידי היהודים. במאה השנים האחרונות היתה כבר בקרפטים תעשיה זעירה וגם היא היתה בידי היהודים.

הואיל והאיכר הגוי לא ידע קרוא וכתוב, היה מתפרנס מהשדה או עבד כאריס בשדה של יהודי.

האיכר הגוי חי בדוחק רב. מזונו העיקרי היה לחם הירס או שיפון ותפוחי אדמה; אם היה לו גם בצל עם דג מלוח - זה כבר היה ממש חג. פולים היו לו מהיבול שלו וגם כמה תרנגולות. אם התרנגולת הטילה ביצה, קיבל בעדה מלח, נפט, גפרורים.

את העצים לבישול ולהסקה סחב האיכר על כתיפיו מן היער הקרוב ובחורף על מזחלה.

את העופות הצעירים מכרו הגויים ליהודים לשבת.

את הלבוש הכינו האיכריות לעצמן מפשתן. הן זרעו וטוו את החוטים וארגו את הבד. נעלו מין בתי שוקיים מתוצרת עצמית שקראו להם "פוסטולים".

זאדני׳ היה כפר קטן על יד סיליש - ברגסס. מברגסס נסעה רכבת לקושניצה. ושם בדרך היתה זאדני׳. בזאדני׳ היו בערך מאה משפחות יהודיות וכולן היו אדוקות.

1. הרב ר׳ אשר זעליג גרינצווייג ז"ל

רוב היהודים בזארני׳ היו תלמידי חכמים והיו גם סוחרים ובעלי מלאכה. זאדני׳ היתה קרובה לדולהא ושם כיהן כרב ר׳ אשר זעליג גרינצווייג ז"ל.

הוא היה גם רב בזאדני והיה קורא לזארני "ירושלים הקטנה" תב"ב.

למשמעתו של הרב זעליג ז"ל הרב מדולהא סרו גם העיירות שבסביבה:
פאלוני, קושניצה, בראנקי, לושוצי וסיכי. מכל העיירות האלה לא היתה לרב פרנסה מרובה. כל שבוע היו נותנים לרב משכורת מדמי השחיטה (גיבעלי) ובזמנים האחרונים שילמה הממשלה שכר מסוים נוסף לרב. הרב זליג שבת בזאדני פעמיים בשנה, פעם בראש חודש אלול ופעם בשבת הגדול.

הרב זעליג התאכסן אצל ר' בתריאל כהנא שהיה קרוב משפחה של הרב וביום הראשון נהגו ללכת להיפרד מהרב בתוספת פתקא (קוויטל)...

הרב היה נוהג לאמור מוסר: על הנשים לכסות את ראשיהן ולהתכסות בלבוש צנוע, צריכים לשמור את תרי"ג המצוות ובעיקר לאהוב איש את רעהו ולהיזהר ממחלוקות. היה חוזר הביתה עם כיסים מלאים כסף קטן!

מכל "האושר" מכל העיירות לא עשה אושר רב. היה חי בדוחק אבל ביושר רב ולא ידע ממותרות!

כאשר הרב זעליג שבת בזאדני והתאכסן אצל ר' בתריאל כהנא כנ"ל היו "עורכים שולחן" עד מאוחר בלילה. בשבת בבוקר גמרו להתפלל בערך בצהריים ובשעה אחת המשיכו לערוך שולחנות. נהגו להביא "קוגל" והרב תמיד שאל של מי הקוגל הזה והיה נוהג לטעום מכל קוגל וקוגל ולשאול של מי הוא תמיד ללא יוצא מן הכלל. אחר כך "העמידו" יין או בירה על השולחן והקהל היה שמח שמחת שבת. הרב אמר תורה וגם מוסר ופרץ בבכי וביקש שישמעו לו שהנוער יתנהג כדרך היהודים.

הרב היה נוהג לקחת עמו את אחד הבנים שאז עדיין היו בחורים, את ר' יחיאל או את ר' שלום, אחר כך נכדים. גבאי לא היה לו. הדוד ר' יעקב וגם השו"ב (שוחט ובודק) ר' מאיר בוקסבאום נכחו על יד "השולחן" ושמעו תורה ומוסר שיצאו מלבו של הרב אל תוך לב השומעים.

השו"ב היה גם נוהג להביא בערב שבת את החלב (סכין שחיטה) ולהראותו לרב.

אם קרה משהו בין היהודים במשך השנה כרגיל, היה הרב מוכיח אותם ובדמעות ביקש מהם שיחזרו בתשובה כדי שלא יעכבו את ביאת משיח צדקנו. דברי הרב יצאו מקרב ליבו וכל הקהל פרץ בבכי.

זכותם תגן עלינו אמן!

החיים היהודיים בזאדני'

בזארני' גרו שמונים אחוז יהודים חסידים.כמעט כולם לבשו בגדי חסידים,

ביקיצ'י ושטריימל (חלוק משי שחור וכובע פרוה).הדור הצעיר היה כבר קצת מודרני יותר, אבל אפילו החלש ביותר (כעניני לימוד) היה מלא כרימון במעלות טובות.

בשבת בבוקר נתמלאה המקווה בבעלי בתים וזאת גם בחורף בקור גדול כאשר בחוץ היה שלג וכפור וגם מי המקווה לא היו חמים מדי אלא בקושי פושרים.

אחר הטבילה נכנסו היהודים לבית המדרש וכל אחד לקח ספר או חומש וקרא את פרשת השבוע או אמר תהילים.

כאשר התחילו להתפלל כל אחד הרגיש ששבת היום ואף אחד לא איחר לבוא.

הואיל ולא היו "שטיבלאך" (מנינים קטנים בחדרים) אלא רק בית מדרש אחד גדול ולכן אם קרה שמישהו איחר לבוא,כבר שאלו אותו, מעכיל (מיכאל), מה קרה לך?

גם הנשים היו באות להתפלל בקיץ כל שבת ושבת,ובחורף רק בשבת מברכים (את החודש).

כל ההורים לקחו איתם לבית המדרש את ילדיהם הקטנים מגיל שלוש ומעלה ולימדו אותם לענות:"ברוך הוא וברוך שמו ואמן".

ילדי החדר הלכו בשבת בבוקר לחדר ולמדו שם קצת דינים ~~מ~~ משולחן ערוך אחר כך התפללו.אחר התפילה,בערך בשעה אחת עשרה,הלכו בני העיירה לאכול טשולנט (חמין).כל משפחה טמנה בערב שבת את הטשולנט בתנור לאפיית לחם שהיה בכל בית.בזאדני' גדלו פולים (שעועית) ולבני זאדני' קראו "פסוליהניקים כלומר,אוכלי פולים".

ר' כתריאל כהנא

ר' כתריאל כהנא היה בעל חנות "כל-בו" (בממדים קטנים).בחנות מכרו דברי מזון,הלבשה,חפצי ברזל,פרסות ברזל עבור סוסים,גם משחה עבור אופני העגלות,משקפיים, תרופות אספירין,שמן קיק,חוטים לריקמה וגם משחה נגד צרעת ועלים לרפואה.

ר' כתריאל היה אדם מעולה,אהב מאוד להתבדח.אלא היו לו ילדים לא עליהם,והוא אימץ וגידל בביתו את בת אחיו ~~נערה~~ יפה וחינכית בעלת לב טוב ושמה היה חיה בת אהרון צבי וויינגרטן ז"ל.

אני למדתי באותו החדר עם אחיה משה ליב ז"ל ובליל יום חמישי הייתי

בא

~~בא~~ הולך אל החנות ושם הכינה היה חבילות מזון עבור עניי העיירה.היא שקלה שלושה-ארבעה קילו קמח לכל חבילה,חצי קילו סוכר והוסיפה עוד כמה דברים קטנים וארזה שבע-שמונה חבילות ונתנה לי כסף ואני שילמתי כאילו מכספי ואני נשאתי וחילקתי את החבילות במו ידי בין המשפחות העניות שיהיה להם מזון לשבת.ועוד הוסיפה לתת למשפחות מה שיכלה ולא נראה חסרונו,כי החנות היתה גדולה מאוד ומלאה כל טוב.זה היה ~~ערב~~ אז בשנות 1922-1924.

חיה ע"ה מתה כפנריה בשנת 1932.כל מעשיה הטובים ייחשבו לה לטובה ותנוח בשלום ~~כגן~~ על משכבה עדן עד ביאת המשיח אמן.

אחרי מלחמת העולם הראשונה של שנת 1914 היתה חנות לר' כתריאל וכשנת 1919 כפי שזה קורה בעיתות מלחמה לפעמים היתה סחורה בחנות ולפעמים לא.

אבל האיכרים הגויים הפיצו שמועה שר' כתריאל ~~שמסתירים~~ את הסחורה ומוכר ~~ים~~ אותה רק לאנשים מובחרים המשלמים יותר (מחיר השוק השחור).

בסוף המלחמה בשנת 1919 שלטה בכל ההפקרות והאיכרים הפכו לשופטים.

שני איכרים היו שונאי ישראל במיוחד,שמו של אחד היה ראקע ושל השני לסקע ~~יש~~ ימח שמם והם איגנו יחד קבוצה של איכרים מזארבי כדי שיגמרו את "החשבון" עם ר' כתריאל כהנא ז"ל.

ר' כתריאל נסע ~~לשעלדש~~ לטעליש ברכבת והתכנית של האיכרים היתה לחכות לו בלילה על יד הרכבת,לתפוס אותו ולתלות ~~אותו~~ על יד חנותו בתור נקמה שמכר סחורה במחיר "שחור". ~~ר~~ [illegible]

אבל השם יתברך שמר והצילו.איכר אחד ממיודעם סיפר למרת טובה אשת ר' כתריאל על המזימה והיא שלחה שליח לכפר בילקי להודיע לר' כתריאל שירד מהרכבת ולא יגיע הביתה בלילה וכך ניצל.כך בוטלה גם התכנית של האיכרים הפרימיטיביים שרצו לעשות פוגרום ביהודים,להרוג ולשדוד.העיירה נרגעה והחיים היו שקטים עד שנת 1937.

בשנת 1937 תפסו את השלטון "הסוצ'אקים" ובעיר חוסט שלט השר (מיניסטר) וולושין וגם אז תוכנן פוגרום אבל השילטון היה בידם רק ימים ספורים.

~~א~~ הדיין ר' יעקב איצקוביץ

פרט לרב של ~~מ~~דרולהא היה לזארני גם דיין הדוד ר' יעקב איצקוביץ.

הוא היה אחי סבי ר' איזיק איצקוביץ ז"ל ואחי ר' שמואל איצקוביץ ז"ל ועוד אח אחד היה בירושלים ר'יצחק פישל ז"ל. הוא היה דיין בלי לקבל שכר, היו לו שדות וגם חלק בטחנת קמח.כאשר היה דודי ר' יעקב הדיין הולך אל הטחנה, עצרו אותו נשים ופנו אליו בשאלות כגון:יש לי שאלה על קורקבן העוף - הוא קטן מדי.האישה השניה שאלה על מחט שמצאה בקורקבן והשלישית על חלב שגלש מתחת סיר בשרי.בסבלנות רבה ובחיוך על פניו ענה לכל אישה ואישה.הוא היה אדם חביב מאוד.

שם אמו של הדוד ר' יעקב היה ריזיל ע"ה.היא הגיעה לגיל מאה ושלוש שנים.בזיקנותה לא ראתה והיתה נוהגת למשש את נכדיה לדעת את גודלם.אני עדיין זוכר שהיתה מחלקת לנכדים מעות חנוכה.~~לש~~ כאשר הגיע חג החנוכה היתה נותנת לכל נכד מטבע ~~בית שלשה~~ שישית (החלק השישי של המטבע הגדול) ולפי חוש המישוש ידעה את גודל הילד ולמי היא נותנת.

סבתא ריזיל היתה גרה אצל דודי ר' יעקב והוא טיפל בה בכבוד גדול.

סבי ר' איזיק היה גר קצת רחוק מסבתא ריזיל ויום יום היה בא אליה ונשאר שם ללון על יד הסבתא על הספה.כל אחד שנסע העירה לא שכח להביא לסבתא איזה מגדן,ממתק.

למשפחה היתה טחנת קמח מונעת ע"י נחל מים.חציה היתה שייכת לר' יוסף מרדכי ז"ל וחציה לר' משה אליה'.את הכל ניהל הדוד ר' יעקוב כי הסבתא היתה שם.

כסף לא היה חסר ~~(ממדך)~~ לא לדוד שמואל ולא לסבא,אבל אחרי פטירתה של סבתא ריזיל ע"ה,זוכר אני,שכן היו נוהגים לחלק את ההכנסות.

היו זמנים שנתנו שהיו להם את השדות לאריסים שיעבדו אותם.כאשר הביאו הביתה את החלק מהיבול היה הדוד יעקב ז"ל שואל,איפה נמצא השדה.הוא התעסק מעט מאוד עם המשק ורק אחיו ר' שמואל ז"ל שהיה גר בחצר אחת עם הדוד ר' יעקב ז"ל, הוא היה דואג לניהול המשק.לטחנת הקמח ~~אבל~~ היה הולך ר' יעקב כל שבוע, ~~לא~~ יום אחד ביום כו עשר את החלוקה.הדוד יעקב ז"ל גם ניהל את החשבונות של ההוצאות השונות.

פעם לפני חמישים - שישים שנה בשנת 1915 בערך היו מיצרים יין שרף משזיפים שקראו "סליבוביץ" וגם של פסח. ~~עשר~~ אנחנו,הילדים הקטנים,הלכנו

להסתכל איך/יין השרף ~~נוזל~~ לתוך חבית מכוסה בסדין לבן.היו מפחידים אותנו שאמרם ששם בתוך החבית שוכב גוי שיכור השותה מן יין השרף.

הדוד יעקב הדיין היה גר לא רחוק מבית הכנסת וכאשר היה הולך לבית הכנסת, היו עוצרות אותו הנשים."יש לי עוד שאלה קטנה", אמרו.גם לתוך בית הכנסת היו שולחות ילדים לשאול שאלה את הדיין; או שהלכו אל הדיין ושאלו אותו שאלות כגון:"נמצא טיפת דם בביצה", או:„התרנגולת הטילה ביומיים ביצה אחת".(היום מטילות התרנגולות שתי ביצים ביום אחד ובמיוחד בישראל.) רוב השאלות היו בימי חמישי ושישי. כגון:"הכבד לא היה מר,אולי לא היתה מרה לעוף?" או:"שני נרות השבת אינם שוים בגדלם,אחד קטן מהשני!" או:"היין היה על השולחן והמשרתת הגויה ראתה את היין!" אם נגעה בה אין שום שאלה שהיין אסור משום "נסך"! שאלות שונות כאלה היו בזארני."

הדוד ר' יעקב ~~ז"ל~~ הדיין ז"ל התיישב ובסבלנות הקשיב לשאלות והשיב בחיוך:"כשר" או חס ושלום להפך.כאשר האישה השואלה יצאה מן החדר היה מחייך ואומר:" תבורכנה האימהות היהודיות היקרות!" ~~והעיר שיש צורך~~ כיך להטות אוזן לכל שאלה ושאלה כי אם לא יעשה כן,הנשים תפשוקנה ~~ונפסקבה~~ לעצמן גם בשאלות חמורות יותר חס ושלום."

ר' יעקב הדיין ז"ל היה נוהג להקדים ללכת לבית הכנסת בערב שבת כדי שידעו ששבת קודש ממשמשת ובאה.גם בשבת פנו אליו בשאלות כגון:" "שכחו להכין בערב שבת אבנים לפיצוח אגוזים!"היה נהוג שהלכו אל החתן בשבת,(כשעלה החתן לתורה ומעזרת הנשים המטירו ~~זרקו~~ עליו אגוזים וממתקים)לפנות ערב והבחורים שימחו את החתן בשירה וכך עשו גם הנערות אצל הכלה. אני זוכר שגם ילדים קטנים הלכו עם הגדולים ושם כיבדו אותם באגוזים, בלוזים,בתפוחים,באגסים,בסוכריות וגם בעוגות ביין,בבירה או במיץ מפירות מבושלים.

תפקידו הנוסף של הדיין ר' יעקב ז"ל היה לאסוף את קופסות הצדקה ~~עעע~~ של רבי מאיר בעל הנס.הקופסות חולקו בבתים ע"י הרבי ממונקאץ ששם ~~הוא~~ היה הכולל הראשי ואת כסף הצדקה שלחו אחר כך לירושלים.

הדוד ר' יעקב הדיין ז"ל לקח עמו בחור ופעמיים בשנה הלך מבית

לבית ואסף את כספי הצדקה מהקופסאות.

בכל בית יהודי היתה קופסת צדקה.אם היתה בבית שמחה או חו"ש צרה, תיכף שמו מעות בקופסא;נסער לאיזה מקום,לא שכחו לשים כסף צדקה בקופסא וברור שכל אישה תרמה צדקה בערב שבת לפני הדלקת הנרות.

בזארני' היה בחור ושמו משה מייזליק בן מרת שיינדיל מייזליק.שהיה גר על יד תחנת הרכבת בסוף העיירה והוא היה הולך עם הדוד ר' יעקב הדיין להריק את קופסות הצדקה ולאסוף את הכסף הצדקה שתרמו עבור רבי מאיר בעל הנס זכותו תגן עלינו אמן.

זוכר אני שעוד בשנת 1918 היה הדוד ר' יעקב הדיין גר בבית הישן של אבי סבי ר' יוסף מרדכי איצקוביץ ז"ל ומוצאו היה מפולין.לסבתא ריידל היה אח שהיה חי בבריד על יד אורשובה ושמו היה ר' משה ביימן אשר בזיקנתו עלה לירושלים בשנות 1920-1922.הוא נפטר בירושלים ומנוחתו כבוד על הר הצופים.בשנת 1965 הוקמה לו מצבה על ידי בן אחיו מר יוסף איצקוביץ מברזיל שהקים גם מצבה גם לר' יצחק פישל איצקוביץ אחי הדיין ז"ל שגם הוא שוכב בהר הצופים.

מר יוסף איצקוביץ הוא בנו של הדוד ר' שמואל איצקוביץ ז"ל.היו ארבעה אחים: הדיין ר' יעקב,סבא שלי ר' יצחק אייזיק ז"ל,הדוד ר' שמואל ז"ל ואחיו הרב ר' יצחק פישל ז"ל שנפטר בירושלים.מהדוד ר' יעקב ז"ל נשאר ר' סנדר בן אחד החי בקנדה;מסבי ר' אייזיק ז"ל נשארו נכדים. אני פייטיל- בן בתו של ר' אייזיק ז"ל.שם אמא ע"ה היה פייגה,והיתה גרה בברוסטיקה על יד אורשובא.אמי ע"ה נפטרה תיכף אחר שילדתני ושמי פייטיל הוא אחרי שמה פייגה.אני גדלתי אצל סבא ר' אייזיק ז"ל בזארני.קראתי לו אמנם סבא אבל הייתי אצלו כמו בן.עד שהגעתי למצוות למדתי בחדר ואחר כך נסעתי ללמוד.סבא ז"ל שלח לי כסף רק שאלמד.אבל תמיד היו לי כמה כתרים משלי בכיס.אני זוכר שכשנסעתי בפעם הראשונה ללמוד בטורני,רומניה היה לי מספיק כסף משלי כדי שאוכל לשלם לבחור שחזר אתי על השיעורים.(לבחור כזה קראו בישיבות הקטנות "חזער בוחיר " באידיש).

בזארני לא היתה מספרה ולדודלהא לא הלכו להסתפר וכך אני הייתי הספר בימי השישי .היתה לי מכונת ספרים מספר 000 .סיפרתי שערות ראשים

וגם קיצצתי שערות זקנים.אפילו שלמה ביימן היה קורא אותי אליו הביתה שאספר את ראשי הילדים ואקצר את שערות הכנות.הוא היה משלם שכר טרכ:

אז עוד טרם ידעתי ולא חשבתי שהוא יהיה גיסי וזה קרה אחרי שמונה שנים.

גם במחנה העבודה היתה לי מכונת יד של ספרים וגם שם עבדתי בספרות והתשלום היה פרוסת לחם או קצת סוכר או ככן.עד היום הזה שאני כותב דברים אלה יש לי עדיין מכונת יד של ספרים.

כעת אני חי בארצות הברית ב:ה.ס.א. 3/25 שנת 1980 וכל ששה שבועות אני מספר את החברה מתבר דמי כיס 50 - 60$.

~~אני זוכר~~ שכאשר שוחררתי על ידי הרוסים על יד העיר מישקולץ בהונגריה, המילה הראשונה של החיילים הרוסיים היתה "דאוואי" כלומר:"תן!" ומה שמצאו בזזו.חייל אחד מצא אצלי את מכונת היד של ספרים ושאל אותי: מה זה? ואני הסברתי לו והוא ענה לי ברוסית:" איטר ניביה באדו" כלומר אתה צריך את זה,והשאיר אותה אצלי;את שאר חפצי לקח לו. ~~הכיסי~~.

§§§§§

פעם היו בארות בחצרות בעלי הבתים והשכנים היו באים לשאוב מים מהבאר כי לא היו צינורות המובילים את המים לדירות.גם בשביל הבהמות היתה שוקת ושם שתו הבהמות.אצל סבא ר' אייזיק ז"ל היתה באר,אבל המים היו מלוחים לכן היו אוספים את הבהמות מהסביבה והשקו אותן במים המלוחים. מים טובים לשתיה היו אצל ר' אייזיק יודקוביץ ז"ל.את המים היו שואבים בעזרת דלי שהיה מחובר לשרשרת והדלי הורד והועלה בעזרת גלגל .האיכרים הגויים שהובילו את הבהמות למכירה בשוק (יריד) <u>בבילקה או בדולהא</u> (כפרים בסביבה) ניגשו אל סבא ושם השקו את הבהמות בהרבה מים מלוחים,כי הבהמות מרבות לשתות אם המים הם מלוחים ונראות שמנות,מלאות יותר.

§§§§§

זכורני עדיין שהייתי נער בן שמונה- עשר שנים והלכתי אל הנחל ותפסתי שם דגים קטנים וזרקתי אותם אל הבאר ובמשך ישנים ~~מספר~~ גדלו הדגים וכאשר השמש היתה זורחת היו עולים הדגים להתחמם בשמש.בהגתי לזרוק להם ~~חלה~~, פירורי לחם הדגים תפסו את הפירורים והסתתרו מפחד בין האבנים.קרה לפעמים שבשעת

ישנת שאיבת המים נתפס בכלי גם דג קטן -הדגים הגדולים הסתתרו כרגיל.

בשבת נהגו הנערים לבוא אל הבאר ולשחק שם. אני הייתי אצל סבא עד הברמצווה ואחר כך נסעתי ללמוד לרומניה: לטורדה, לבטרץ - גם למרנקץ ול מיהלוביץ ללמוד בישיבה. סבא היה שולח כסף בשביל הבחור שעזר לי לחזור על הלימוד בתלמוד, בשביל שכר דירה, הלבשה ועוד. כשהגעתי לגיל 16 אמר אלי סבא: "באים זמנים קשים ורצוי שתלמד מקצוע כי מלאכה היא מלכה (מפרנסת את בעליה)." באירשווה היה בית דפוס באידיש ובעל בית הדפוס היה מר גלבץ, יהודי אדוק. סבא נסע איתי אל בית הדפוס, אבל ידידים שיכנעו אותו שזה מקצוע מסוכן, כי אבק העופרת מסכן את הריאות. לדרלהא אל השען מר פלדמן לא רצה שאלך ללמוד כי העבודה בתיקון שעונים דורשת ישיבה כפופה כל היום וזה לא בריא!

"שמע נא בני, אמר לי סבא, יש לי רעיון; ממולנו יש נגר מר יעקב שאב גולדשטיין, אני אדבר איתו; תאכל ותישן בבית וגם תוכל אחרי העבודה ללמוד לימודי קודש עם הדוד זושה וזה יהיה טוב מאוד!"

היו אבל אנשים מתנגדים שאלמד נגרות ועל זה אמר סבא: "בושה היא (ראה: תנאים לא מקצוע כמו ר' יצחק נפחא או ר' יוחנן הסנדלר) לגנוב (ולא ללמוד מקצוע), כמה אנשים צעירים מסתובבים בלי פת לחם כי אין להם מקצוע בידים. לבעל מקצוע יש תמיד מה לעשות. אם לא תחסר לו (לי) פרנסה אחר כך, "יזרוק" את הנגרות ויעסוק במה שירצה." אני למדתי גם את המקצוע הזה והיה לי תועלת רבה במחנה העבודה בקושיצה (מחנה אוהלים) ולא הוכרחתי לצאת לאוקראינה ואני ועבדתי בבית מלאכה. גם בדיארשג'ר ליד מישקולץ בהונגריה עבדו היהודים (מחנה כפיה) קשה בבית חרושת לברזל וסבלו צרות רבות ואני הייתי בבית מלאכה חם ועשיתי קתות עץ לגרזנים, למכושים, לאתים ועבודות הכנה קלות במשך שעות. היה לי מכל טוב והרבה פעמים ברכתי את סבי על הרעיון שאילץ אותי ללמוד נגרות. יהי זכרו ברוך וינוח על משכבו בגן עדן, אמן. גם לשידוך לא הזיק המקצוע ב"ה. עוד בהיותי בסרביה דבר התענין מר שלמה ביימן ושאל מתי אשוב הביתה (ממחנה העבודה) כדי לשאת לאישה את אחותו ע"ה.

וגם הודות לסבא לא הייתי חייל. בשנת 1929 השתלתי כמה אלפי כתרים (כסף צ'כי) אצל מר שלמה ביימן בקבלנות בבנין ביער. נסעתי לבלגרד, סרביה ועל ידי כסף רב הצלחתי להשתחרר מהשרות בצבא בקונסוליה. אם הקב"ה רוצה, הוא נותן מחשבות טובות בלב איש ושולח שליחים טובים כדי שהחיים יתנהלו כפי שצריך.

היום נשתנה העולם ונהיה מודרני והיוצרות התהפכו. לנגר קוראים היום

באמריקה "קרפנטר", לסנדלר "שוה מיקר", לקצב "כוצ'ר" וכל אחד הפך ליהודי "מנאה" (מיוחס, מכובד), יוצא ששמש בבית הכנסת, שוחט ובודק (שו"ב) או משגיח קורא לעצמו "רביי" (רב).

אין כל צורך היום לשבת בישיבה על הספסל ולימודים יומם ולילה וללמוד ש"ס ופוסקים כדי שיקרא דיין או רב. היום אם אדם צעיר יודע כמה סימנים ביורה דעה הוא כבר מקבל את התואר "רביי" בקהילה אורטודוקסית (באמיריקה) ולא מתדפקים הרבה על דלתו כדי לשאול אותו "שאלות". מה שחשוב ביותר שתהיה לו מכונית יפה וגם רבנית יפהפיה וגם הגובה של הרב (שש רגל) חשוב מאוד. דרך החיים הדתיים הם הפקר בהרבה דברים ואני תקוה שה' יעזור.

הדוד ר' יעקב הדיין ז"ל לא היה לוקח שכר מהקהל וזאת משתי סיבות. א) לא היה זקוק לזה וב) לא רצה לקבל כסף בתור דיין.

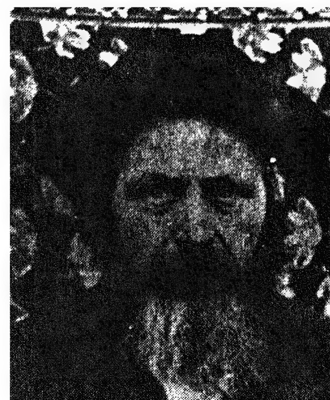
בשנת 1925 פורסם חוק חדש והוא שהרב יקבל משכורת מטעם המדינה, אבל רק אחרי שיעמוד בהצלחה בבחינת חוקים שונים. שני בעלי בתים - ר' יוסף צבי פרידמן ז"ל וגיסי לשעבר ר' שלמה ביימן ז"ל השתדלו ועזרו לדיין רב יעקב ז"ל שיקבל משכורת מטעם הממשלה הצ'כית. (י"ר שמעשה זה ייחשב להם לזכות). שני בעלי הבתים הנ"ל נספו שניהם בשואה באושויץ וילדיהם חיים בישראל ובאנגליה.

כל אנשי העיירה וגם האיכרים הגויים היו מכבדים את הדיין וכאשר ראו אותו ברכו אותו לשלום בתור "רבין" (הרב). בשכנות היה גר הגלח (הכומר של העיירה) וכאשר ראה בדרך את הדיין עצר ושאל מה שלומו של הרבין.

ברם כשנכנסו ההונגרים בשנת 1938 הכל נשתנה לרע. אין יותר ראבין. והקהילה היתה כבר צריכה לשלם שכר לדיין כי הזמנים היו קשים. ליהודים כבר קראו בכינוי גנאי: "ז'יד" (ברוסית) או "ז'ידו" כלומר יהודי בהונגרית (ימח שמם של הגרמנים ביחד עם האונגרים אמן)!

ר' יוסף צבי פרידמן

לא עבר יום, כאשר הדוד ר' יעקב הדיין ז"ל היה הולך אל טחנת הקמח או הלך לסדר עניינים כלכליים, שלא היה ניגש אל חנותו של ר' יוסף צבי פרידמן ז"ל. וכאשר עזב את חנותו היה ר' יוסף צבי פרידמן מלווה את הדיין ושעה ארוכה דיברו בענייני תורה ולפעמים גם עסקו בענייני העולם. היו ידידים

יוסף צבי פרידמן ז'ל, ר'עמוד 14

חנה פרידמן ע'ה, ר'עמוד 128

זיסיל וגולדי ע'ה, ראה עמוד 28.

שרה נימן ע'ה, ראה עמוד 62

קראנצע ניימן ע'ה, ראה עמוד 63.

משה לייב נימן, ז'ל, ראה עמוד 63

קשורים זה לזה בלב ובנפש.לפעמים נשארו בבית המדרש אחר התפילה שעה ארוכה והתפלפלו בענינים שונים.אהבתם איש לרעהו היתה אהבת אמת,אהבה שאינה תלויה בדבר.

ר' יוסף צבי היה גם במשך שנים ארוכות גבאי של תלמוד תורה.

הואיל והיו כאלה שהתקשו לקבל כסף כדי שיוכלו לשלם שכר לימוד עבור ילדיהם,היה ~~בוחה~~ ר'יוסף צבי בכבודו ובעצמו משלם למלמדים.הוא היה גם גבאי חברא קדישא.אם קרה מקרה רח"ל,היה ר'יוסף צבי מן הראשונים שהתעסק עם הניפטר בכל הסידורים מהתחלה עד הסוף.בכלל היה עסקן ציבורי גדול.

מיד אחרי החתונה לימד ר' יוסף צבי ז"ל כמה בחורים צעירים.

אחר כך היה סוחר בעל מכולת וגם סחר בדברים אחרים עם כל הבא בידו.

~~בכל~~ למרות זאת התעסק הרבה עם כלל הציבור.

88888

זאדני'

בעיירה זאדני' היו בערך 400 - 500 איכרים גויים ולהבדיל למעלה ממאה משפחות יהודיות.העיירה נמצאת ב: פק"ר (פודקרפצקה רוס =רותינ'ה תת-קרפטית אז ב:צ'ס"ר = ריבובליקה צ'יכוסלובקית היום שייך כל האיזור לרוסיה הסוביטית);אורך העיירה היה שני מיל.לאורך הרחוב היו רק בתים של היהודים והאיכרים היו גרים בין הגנים בהרים.

מקורות הפרנסה היו חלק מיבול השדות.את השדות עיבדו האריסים הגויים שקבלו ~~שלישי~~ מהיבול רבע ושלושה רבעים קיבל בעל השדה;את הגינות עיבדו היהודים בעצמם.האריסים הגויים היו גם גונבים מהיבול.בזמן קטיף הפירות או קציר התבואה כל אחד היה עסוק,והיו צריכים לשמור שלא יגנבו. האיכרים נהגו להשאיר בשדה או להטמין בבור שק עם פירות ובלילה חזרו ולקחו את השק הביתה.

בשדות גידלו חיטה,שעורה,שיבולת שועל,תפוחי אדמה וכל מיני פירות: ~~כגון~~:תפוחים,אגסים,שזיפים ואגוזים,ענבים היה מעט כי בהרי הקרפטים היה קר מדי.

לאורך העיירה היה שוטף נחל כרזיורה וכו התרחצו בימות הקיץ. עומק הנחל היה ממטר אחד עד שלושה מטרים במקומות מסוימים.היו דגים

רגים בעזרת חומר נפץ (דינמיט) או בעזרת רעל .אמנם זה היה אסור מטעם השילטון אבל לכבוד שבת תמיד היו דגים ואפילו בחורף.

פעם קרה סיפור שלם עם דגים.חברת ש"ס ערכה סעודת סיום. אינני זוכר אצל מי בזארבי' היתה הסעודה.הבחורים רצו שיהיו דגים בסעודת. התאספו כמה בחורים: זישא איציקוביץ,אזיק יורקוביץ,פסח הרשקוביץ, אלטיר ויינגרטן ועוד אחרים. הם השכימו והלכו אל הנחל וכאשר האיר היום זרקו במקומות מסוימים שהמים שם היו עמוקים דינמיט ותפשו דגים די והותר. אמנם זה היה אסור לעשות ,כפי שנזכר לעיל מטעם הממשלה,אבל הפעולה נעשתה תמיד בחשאי.פתאום הופיעו בעיירה אז'נדרמים (אנשי החוק-משטרה),הם באו מדולהא,שם היתה תחנת המשטרה וחיפשו את האנשים שדגו דגים,אבל אף אחד לא ידע מי תפס את הדגים.בינתיים בכר התחילו לבשל את הדגים כי היו צריכים עוד מעט להתחיל בסעודה.כאשר השוטרים ראו שבאים אנשים לסיום מכל המקומות,עזבו השוטרים את המקום והלכו להם. לפני לכתם הזהירו את האנשים לבל יישנה דבר כזה.הבטיחו להם שבמשך שנה יהיה שקט ואחרי שנה שוב תהיה אי"ה סעודת סיום של חברת ש"ס ואז שוב יצטרכו לדגים השנה עברה בשלום וזה קרה בערך בשנת 1925.

בכל הסביבה היתה חברת ש"ס ,בכך הכל בשמונה עיירות: זארבי; דולהא סיהה,ברבקי,קושניצה, ליסיצה, קיריצקי,טירזבניק.

כל שנה סימו את כל הש"ס שחולק לפי המסכתות לאנשים ואחר הסיום עשו סעודה וגם קראו את התקנות של החברה.שהיו נוהגות.

אם מישהו לא קיים מה שהיה כתוב בתקנות נקנס בסכום כסף מסוים. היתה גם תקנה שקבעה שאם לאדם מחברת ש"ס היה דין תורה ולא קיים את פסק הדין,קיבל ארכא והזהירו אותו שאם לא יקיים את פסק הדין עד לזמן שנקבע,יוציאו אותו מחברת ש"ס.מי שהוצא מחברת ש"ס,הוצא גם באופן אוטומטי מחברת משניות.זה היה מקרה נדיר מאוד שזה יקרה אבל זאת היתה גדר גדולה (סייג) לחברי החברה שכל אחד הקפיד מאוד על כך שלא יבוא לידי כך שיפשפש בהתנהגותו!

היתה תקופה כאשר בנות ישראל התחילו ללמוד בבתי ספר גבוהים וזה לא השפיע לטוב ולכן היה לחץ מטעם החברה על ההורים שלא ישלחו את

לבית ואסף את כספי הצדקה מהקופסאות.

בכל בית יהודי היתה קופסת צדקה.אם היתה בבית שמחה או חו"ש צרה, תיכף שמו מעות בקופסא;נסעו לאיזה מקום,לא שכחו לשים כסף צדקה בקופסא וברור שכל אישה תרמה צדקה בערב שבת לפני הדלקת הנרות.

בזארני' היה בחור ושמו משה מייזליק בן מרת שיינדיל מייזליק.הוא שהיה גר על יד תחנת הרכבת בסוף העיירה והוא היה הולך עם הדוד ר' יעקב הדיין להריק את קופסות הצדקה ולאסוף את הכסף הצדקה שתרמו עבור רבי מאיר בעל הנס זכותו תגן עלינו אמן.

זוכר אני שעוד בשנת 1918 היה הדוד ר' יעקב הדיין גר בבית הישן של אבי סבי ר' יוסף מרדכי איצקוביץ ז"ל שמוצאו היה מפולין.לסבתא ריידל היה אח שהיה חי בכפר על יד אורשווה ושמו היה ר' משה ביימן אשר בזיקנתו עלה לירושלים בשנות 1920-1922.הוא נפטר בירושלים ומנוחתו כבוד על הר הצופים.בשנת 1965 תוקנה המצבה שלו על ידי בן אחיו מר יוסף איצקוביץ מברזיל שהקים גם מצבה גם לר' יצחק פישל איצקוביץ אחי הדיין ז"ל שגם הוא שוכב בהר הצופים.

מר יוסף איצקוביץ הוא בנו של הדוד ר' שמואל איצקוביץ ז"ל.היו ארבעה אחים: הדיין ר' יעקב,סבא שלי ר' יצחק איידזיק ז"ל,הדוד ר' שמואל ז"ל ואחיו הרב ר' יצחק פישל ז"ל שנפטר בירושלים.מהדוד ר' יעקב ז"ל נשאר ר' סנדר נ"י בן אחד החי בקנדה;מסבי ר' איידזיק ז"ל נשארו נכדים. אני פייטיל - בן בתו של ר' איידזיק ז"ל.שם אמא ע"ה היה פייגה, וגרה בברוסטיקה על יד אורשווה.אמי ע"ה נפטרה תיכף אחר שילדתני ושמי פייטיל הוא אחרי שמה פייגה.אני גדלתי אצל סבא ר' איידזיק ז"ל בזארני.קראתי לו אמנם סבא אבל הייתי אצלו כמו בן.עד שהגעתי למצוות למדתי בחדר ואחר כך נסעתי ללמוד.סבא ז"ל שלח לי כסף רק שאלמד.תמיד היו לי בכיסי כמה כתרים משלי ~~בכיסי~~.אני זוכר שכשנסעתי בפעם הראשונה ללמוד בטורני,רומניה היה לי מספיק כסף משלי כדי שאוכל לשלם לבחור שחזר אתי על השיעורים.(לבחור כזה קראו בישיבות הקטנות "חזער בוחיר " באידיש).

בזארני' לא היתה מספרה ולדודי לא הלכו להסתפר וכך אני הייתי הספר בימי השישי .היתה לי מכונת ספרים מספר 000 שלושה אפסים. סיפרתי שערות ראשים

למעלה ממאה ועשרים חברים בחברת ש"ס בכל שמונה העיירות ובכל שנה ערכו סעודת סיום,בעיירה אחרת.עשו סעודה גדולה,בדרך כלל היה הסיום לפני שבועות.חברים חדשים נתקבלו על ידי השלום מסוים.התנאיים היו שיהיה אדם מתאים,בעל מעלות טובות ושיידע ללמוד.

לחברת ש"ס היה כסף!אם היה צריך לפעמים לעזור למטרה חשובה,השתתפה החברה בכסף.היה ידוע שחבר בחברת ש"ס איננו איש הפקר.

החברה השניה היתה חברת משניות.החברים בה היו כבר פחות מלומדים. גם כאן היו תקנות שונות,כל ענין דתי היה עובר דרך שבט ביקורתה.במיוחד לחמו נגד חילול שבת חו"ש ונגד פריצות (נגד פורצי גדר הדת).

גם חברת משניות נהגה לערוך סעודת סיום ודאגו שיהיו דגים די והותר. ~~כסם~~ רגיל לתפיסת דגים השתמשו נערים עד כבני שתים עשרה שנים.הם תפסו בדרך כלל דגים קטנים (30-40 היו בקילוגרם אחד).

בחורף היה הנחל כרליווה קפוא.האיכרים שברו את הקרח בגרזנים ודגו דגים ומכרום ליהודים לשבת.היו נוהגים לדוג דגים גם ברשתות וזה היה בקיץ או בימות הגשמים.

מין ~~שמן~~ עשר בזארני מגרעיני חמניות. לריין ז"ל ולמשפחתו היה בית הבד לעשיית שמן.את עשיית השמן ניהל הדוד ר' אהרון צבי איאקוביץ ז"ל בן בנא ר' אייזיק איאקוביץ ז"ל. את השמן עשו רק בחורף,כי האיכרים הגויים היו צמים הרבה בחורף ולא אכלו מזון שמן כגון בשר חזיר שמן או חלב, אבל שמן היה מותר להם.במיוחד לפני פסח היו האיכרים חיים על תפוחי אדמה,פולים,כרוב ועל דג מלוח.המשרתות הגויות אצל היהודים לא אכלו יחודף בשר אצל היהודים אלא בישלו להן לחוד קיטניות בלי שומן.אבל הגויים שעבדו עבודה קשה בשדה או ביער כן אכלו בשר חזיר שמן ושתו חלב.

האיכרים הזקנים עוד שמרו על מנהגיהם,אבל הצעירים היו ~~תמימים~~ פקחים יותר ואמרו שהגלחים (הכמרים) יצומו גם ~~בעקבם~~ בשפולת.אצל סבי היה עדל (גוי) ~~זשק~~ שטיפל בסוסים והיה אומר,שסבו ציווה עליו לפני מותו שיאכל רק לחם חיטה עם חלב חם ושלא יצום.

סיפור על רבי אחד:

פעם היו נוסעים מעיירה לעיירה בעגלה ולא במכונית.הרבי נסע עם עגלון

גוי שנהג בסוסים, בכניסה וביציאה של כל כפר רותני (שם העם החי בקרפטים הוא "רותינים") היה תמיד עומד צלב עץ גדול וכל גוי שעבר לידו הצטלב. וכאשר הרבי נסע מן הכפר ראה שהעגלון איננו מצטלב, ציווה עליו הרבי לחזור ולהסיע לכפר, כי פחד לנסוע איתו, כי אמר בליבו שגוי שאיננו מצטלב, איננו דתי ואיננו ירא שמים (את הקב"ה) וסכנת נפשות היא לנסוע איתו.

אחר המלחמה הגויים הרותינים וגם שאר האומות כמו ההונגרים, סלובקים, פולנים ורוסים נהיו יותר הקיצוניים וקיימו מעט מאוד ממצוות הדת, הם נהיו מודרניים יותר ולועגים להוראות המרים ובכלל היו מאמינים מעט מאוד כדת.

קיים מנהג אצל הגויים שאם מת מישהו החזיקו בבית את הגופה יום יומיים ושתו ואכלו והיה שמח. שמונה ימים בכל לילה התאספו המשפחה והשכנים ונהגו לפי מנהגיהם ושתו. בתי מרזח (שהיו בבעלות של יהודים) מכרו להם את המשקה.

גם כשנולד ילד עשו הגויים סעודה ושתו וליהודים היתה פרנסה. גם חנויות המכולת עשו אז עסקים טובים. כאשר הגויים חיתנו בן או בת - זה קרה באותו הכפר או באותה העיירה, היו מוכרים צמד שוורים או נחלת שדה וקנו בעד כל הכסף משקה ושתו לשיכרה. הגויים השיכורים רבו זה עם זה והיכו זה את זה וקרה הרבה פעמים שהמוכה הוכל לשיגול רפואי לבית החולים או מת מן המכות.

בשנים הקודמות נהגו להזמין לשמחה גם שכנים יהודים או ידידים טובים יהודים. היהודים באו, הביאו מתנה, שתו רקות מספר ושתו קצת י"ש או כוס מים וזה נחשב אצל הגויים לכבוד גדול. זה היה נהוג בשנים שהצ'כים היו בשלטון אבל אחר כך הכל נתבטל.

בימים ההם פנו הגויים אל היהודי רק כשלא היתה להם ברירה. הם חיפשו כל מיני דרכים כיצד לא להזקק ליהודי וזאת מתוך שנאה וקנאה.

בשנת 1923 למדתי בהלמין-טורנבי' זה היה אחר שהגעתי למצוות והייתי בן 13. זוכר אני שהיו מבריחים מרומניה לצ'כיה בהמות, י"ש וטבאק והאיכרים הביאו חזירים. מצ'כיה לרומניה הבריחו משי, בדים. הגויים עברו את הטייז (נהר המבדיל בין שתי המדינות) על יד טיליש

קירלי-האז ואחר כך הלכו דרך יערות ועברו הרים וכך עברו את הגבול והגיעו לטרבני הגדולה ברומניה. שם קיבלו מהם את הסחורה המוברחת ובחרה לצ'יכיה הובילו ספירט בקי "צ"א (96%). היו בקבוקים גדולים בסלי נצרים, עשרים ליטר כל בקבוק. הגוי לקח שני בקבוקים כאלה (ארבעים ליטר י"ש), שם אותם על שכמו ובלילה עבר את היערות ואת הנהר טיזה והגיע לבילקי, לדולהא, לרקוביץ ושם כבר חיכו לו סוחרים שקנו ממנו את הסחורה.

ברקוביץ הגדולה (הנקראת הלאזים) היה גר יהודי ושמו מאדיל. הוא היה איש עסקים גדול בעסקי הברחה. גם בבילקי היה מבריח ושמו יעקב גדלוביץ. הפיננצים (אנשי החוק, שומרים) תפסו אותם הרבה פעמים וכלאו אותם בכלא, אבל עסקי ההברחה המשיכו לפעול. הנשים עסקו בזה או הילדים. אחר כך הצליחו לשחרר את המבריחים בכסף מלא. זה היה עסק משתלם, כי בצ'יכיה עלה ליטר י"ש 100% ששים כתרים והי"ש המוברח עלה שלושים-שלושים וחמישה כתרים כך שהיה כדאי לסחור בזה. היו גם יהודים שסחרו עם בהמות, עם עצי היער, בתי מרזח, חנות לטבק ולסיגריות (עם רשיון מיוחד מטעם המונופול הממשלתי). גם היו ספקי בשר בשביל צ'יכיה, היו קצבים ששלחו עגלים שחוטים לצ'יכיה (למזרח אוסטרו).

האיכרים הגויים נהגו לשתות י"ש בבתי המרזח (שהיו בבעלות היהודים) בהזדמנויות שונות כגון: אם גמרו עסק או מכרו שדה או עשו שידוך. הם נהגו לשבת ולשתות י"ש ולאכול דג מלוח עם בצל והמשיכו וישבו בבית המרזח יום שלם ולפעמים אפילו יומיים. כאשר נגמר להם הכסף המשיכו לשתות בהקפה. הרבה איכרים שילמו את חובותיהם וחלק נשאר חייב לעולמים. בימים הטובים חוץ שילטון הצ'יכים יכלו היהודים לגבות את החובות דרך בית המשפט. למרות שאחדים נשארו חייבים, בכל זאת העסק השתלם. להיות בעל בית מרזח נחשב לאחת הפרנסות הטובות ביותר. כי כאשר האיכרים כבר היו שיכורים, מהלו את היין במים, חצי חצי והם שילמו את החשבון כולו.

היהודים היו קונים ~~(הבהבדים)~~ משקה י"ש לא חוקי מאת המבריח שהובר מרומניה. היו מספר מבריחים. יהודי אחר מרקוביץ - (לייביש) ~~(שם עירדה)~~ שסיפק את הי"ש עד הבית. היה גם י"ש שלא עבר את

תהליך ~~הדסטילציה~~ הזיקוק ונקרא "מינודרי" אבל האיכרים שהו הוא כי היה זול יותר בהרבה וגם ממנו השתכרו. אבל השילטון היה מחפש את מוכרי הי"ש המוברח או מוכרי "המינודרי" ועניש אותם בקנס ~~של כסף~~ כספי או גם במאסר. לכן הסתירו את הי"ש "השחור" במתבן או בעליית הגג כדי שהפיננסים (השוטרים) לא ימצאו אותו. האיכרים בהיותם שיכורים גילו לשוטרים את המקום איפה ששתו.

לפני שנים רבות היו מבינים י"ש מזיפים גם בזארני ~~על כל ידיעות השילטונות~~ ונגנבות ~~עם שרלמו וחמרכבים~~ משזיפים. הי"ש הזה נקרא "סליבוביץ" (מלשון "סליבה" שפירושה בשפת הסלאבים "שזיף"; בהונגרית: "סילבה"). היו גיגיות גדולות ולתוכן שפכו את השזיפים. אחרי התסיסה היו מזקקים אותם בדוד גדול לי"ש תחת ביקורת השילטונות ושילמו בלו (מס) מסוים אחרי כל ליטר י"ש.

מפסולת השזיפים היו מפטמים בהמות המיועדות לשחיטה, שוורים של של פיטום.

לפני מאה שנה היה מבשל את הי"ש אבי סבא ר' יוסף מרדכי איצקוביץ ז"ל עם המשפחה ביחד, אחר כך קיבל תפקיד זה בנו הדוד ר' שמואל איצקוביץ ז"ל עם שכן. זה כבר היה בזמני ~~בערך~~ בשנים 1920 - 1925, על יד מחנות הקמח היה בנין גדול ושם ~~שרפו~~ הזילו את הי"ש. בשנים 1930 - 1940 שימש אותו הבנין לעשיית שמן מגרעיני חמניות.

~~אחד~~ נהגו להביא י"ש גם מדולהא מאת ר' זאב וייזנגרטן ז"ל, הוא היה מוכר בסיטונות. כל יום עברה עגלה או מזחלה (בחורף) לאורך העיירה זארני; אחד היה צריך לשלוח חבילה בדואר, היה זקוק לבולים או היה צריך לקנות בבית מרקחת תרופה לפי מרשם הרופא. הדבר העיקרי היה לדאוג לפרנסתם של בתי המרזח ולספק להם י"ש, בירה, יין, מי סודה, (פפסי-קולה עוד ~~טרם~~ לא שתו בימים ההם).

בעגלה היו נוסעים ~~גם~~ שלושה, ארבעה אנשים, אבל הנכון הוא שמחצית הדרך נסעו ומחצית הדרך הלכו ברגל על יד העגלה כי הסוס הרזה והחלש ~~הלך~~ סחב בקושי ~~לבדו~~ את עצמו.

~~קרה~~ שכשנסעה העגלה לדולהא שלח בעל בית לרב ר' אשר זעליג ז"ל שק תפוחי אדמה או פולים או פירות: תפוחים או שזיפים כאשר היתה העונה.

כאשר הסוס חזר עם העגלה מדולהא, היה כבר יודע מעצמו לעצור ליד כל בית מרזח או ליד חנות כדי לספק משקה או סחורה. כך התנהלו החיים. החיים היו קשים אבל מתוקים מאוד בלי דאגות. כל אחד היה מסתפק במה שהיה לו. לא חיפשו מותרות, אמרו והודו לה' "ברוך ה' יום יום".

ר' אזיק שמואל ז"ל

ר' אזיק שמואל היה גר בצד הכביש - לא רחוק. פרנסתו היתה להוביל סחורה לחנויות. חוץ מזה היה לו משק ועל ידו גן עם עצי פרי נהדרים. לגבר קראו "הגן השחור" כי הגן היה ליד בית הקברות (בית החיים).

לפני כן היה גר באמצע העיירה זאודני, אבל מתו לו ר"ל שלושה ילדים גדולים ולכן איוו עליו הרבנים לשנות את המקום של מגוריו (משנה מקום משנה מזל) וכך עבר לגור על יד הגן השחור.

בשבת היתה החזקה שלו לגמור את כל ספר תהילים בציבור, כי הוא היה המקרא (והציבור עונים אחריו) וגם בשבועות של שובבים "ת"ת (ראשי תיבות של פרשות השבוע בספר שמות: שמות, וארא, בא, בשלח, יתרו, משפטים, תרומה, תצוה; שבועות שנהגו לצום בהם) היה אומר תהילים בציבור. זו היתה חזקה שלו מדי שנה בשנה.

נהגו לקרוא לו ר' אזיק השחור ולר' אזיק וייגנרטן קראו ר' אזיק הלבן, כי לר' אזיק שמואל היה זקן שחור ולר' אזיק וייגנרטן היה זקן לבן. פעם היו ליהודים כינויים וזה הבה לסימן. למשל לר' יוסף צבי פרידמן היו קוראים "אלבצקי", לר' חיים הרשקוביץ "זגוריסצניק" או כינויים כמו מרדכי חנה יעלים ע"ש אמו או זיליג "די באבי רבקיס", ע"ש סבתו ועוד.

כל שבוע נסעה עגלה לקנות סחורה בסיטונאות לאורשיווי שהיתה רחוקה עשרים מיל מזאודני. קנו שם קמח לבן עבור חלות לכבוד שבת, גם אורז, סוכר, מלח, שמן, דג מלוח. הסחורה היתה ארוזה בשקים של שמונים ק"ג והשמן והדגים המלוחים היו בחביות. כל חודש הגיעה לזאודני עגלה עמוסה חביות חומץ שנמכרו לחנויות לפי הצריכה שלהן. בדים היו מביאים

ממונקץ או מכרגסז,מחוסט או מסיליש.בכל חנות היו מוכרים בד לבן (למפות, לסדינים),גם בד אחר עבור סינרים,סודרים וגם "צייג" (בד זול) עבור בגדי עבודה בשביל מבוגרים או בגדים בשביל נערים.כדי לקנות זליפה לכבוד שבת היו נוסעים לבילקי או לאורשיבה אל חייט שתפר את החליפה לפי המידה.היו מזמינים חליפה מיוחדת לפי המידה מבד טוב (אנגלי) לכבוד יום טוב או לכבוד חתונה.גם נעליים הוזמנו אצל סנדלר או נסעו לקנותן לאורשיבה,למונקץ או לחוסט. בחורף נעלו רוב בני אדם מגפיים,כי היה הרבה שלג.

בהרים היה גם מקום להכנת הסיד.זה היה שייך לרוזן עשיר בעל נכסים רבים בדולהא. היו לו יערות,עדרי בקר,שדות וגני עצי פרי.את המקום שכרו היהודים מהרוזן

בסיד השתמשו לבניית בתים,לסיוד הדירות,לריסוס עצי הפרי (נגד תולעים).זה היה עסק גדול במיוחד לפני פסח.נסעו לעשרים,שלושים עיירות, כפרים והובילו את הסיד בעגלות.זאת היתה פרנסה טובה לאנשים שעסקו במיוחד בסיד.היו זמנים לפני פסח כאשר השלג נמס והנחל בורז'ורה עלה על גדותיו ולא יכלו לעבור את הנחל בעגלות כי הסיד נמס במים ואז נאלצו לנסוע לדולהא דרך היערות ושם היה גשר מעל הנחל וכך הגיעו לזדני.

בשנים האחרונות העסק בסיד ר' חיים הורשקוביץ ז"ל,אחיו פסח שחי כעת בארצות הברית,עזר לו בעבודה זו.מר' חיים הקשקוביץ ז"ל נשארו בחיים ב"ה כמה ילדים.האיכרים היו קוראים לו "סוחר הסיד ברותנית "זוויסטניק".

אם נשאר סיד,נהגו לשים אותו בחביות גדולות שכוסו היטב כדי שלא יתפורר לאבק.היו חתיכות סיד במשקל של 5 - 10 - 20 ק"ג.

ליהודים שהיו כרטיסי מינוי שנתיים ויכלו לנסוע ברכבת לכל כיוון ,היו נוסעים לפראג,לקשאו והובילו איתם אגוזים, פירות מיובשים וכל מיני מאכלים כגון גבינת עיזים וכו'.הם נסעו ברכבת מהירה (אקספרס) לפראג.ובחזרה הביאו מצ'כיה בדים,שאריות שונות מסחורות, גם סודרים בשביל האיכרות,כדי למכור בשביל הלבשה והביאו הביתה מכל הבא ליד. היו נוהגים להוליך את הסחורה אחרי ההבדלה במוצאי שבת ולחזור מפראג ביום שישי בצהריים.זה לא היה קל,אבל נסעו בשמחה רבה,והעיקר שהיתה פרנסה

ברווח.

כאשר הגיעה עונת הפירות היו אורזים בסוף הקיץ שזיפים בסלי נצרים במשקל של 25 - 30 ק"ג וגם תפוחים ואגוזים בשקים גדולים. את הסחורה שמו בקרונות משא ולשלוח לפראג או למיריש אוסטרו (מורבסקה אוסטרבה) או לעירים אחרות בבוהמיה ("צכיה"). אם היה מזל ועונת הפירות הצליחה, עשו הרבה כסף.

מן הפירות (שזיפים, תפוחים) שבגלל טיבם הירוד לא היו ראויים למשלוח, עשו י"ש. רוב הפירות היה בידי האיכרים והיהודים קנו פרדסים שלמים של פירות.

בעיירה היה קיים גם עסק אחד, היו מביאים לעיירה קרונות של פחת, שיבולת שועל, תירס, חיטה, שיפון ושל תפוחי אדמה. היו ימים שהשנה היתה שחונה והיו צריכים להביא מזון מאיזורים שבהם היה היבול יפה.

בסביבה שלנו צמחו יערות והובילו מהם עצים להסקה וגם עשו ארנים עבור מסילת הברזל של המדינה הצ'יכוסלובקית, (צ'מ"ד) (הד' ראש התיבה "דראהי" שפירושה "מסילות"/הברזל/). מפסולת העצים שרפו פחמים ושלחו אותם לטחנות הקמח (שעבדו בקיטור). מן היער הובילו את הפחמים אל תחנת הרכבת ושם טענו בהם את הקרונות. חלק מהם הובילו גם בעגלות לרינים, סילי, פנצ'קי, אוירינלד, אורשיכי, סילץ, שלניק. כל הטחנות במקומות הנ"ל השתמשו בקיטור להנעה. כל הטחנות בעיירות הנ"ל היו בבעלות של יהודים. מן הטחנות חזרה היו מביאים קמח, סובין ושיבולת שועל. כך התנהל העסק. כל אחד עבד קשה בכל מקום שהבהם אפשרבות.

במקומבה ביער שכרתו את העצים היה גרמון פסל אשר ממנו עשו מיץ.

גם לוזים (אגוזים קטנים) צמחו במקומות ההם בהרים על יד היערות הגדולים. היו הרבה וטובים. שמות העיירות בהם גדלו הלוזים היו: בריזניק, קיפיצקי, ליסיצ'י, קושניצי. קנו אותם היהודים מן האיכרים ושלחו מהם קרונות מלאים לערים; שלחו גם אגוזים גדולים.

בדרך כלל היתה הפרנסה קשה מאוד כי בכל האזור בקרפטים לא היתה קיימת תעשיה ואם אחד שלח ידו בעסק, קמו רבים והתחרו בו.

פרט לבתי המרזח או לחבורות מכולת ולאיטליזים הביאו את הדברים החשובים לחתונה או לבניין בית או רהיטים לזוג חדש מהערים מונקץ, בירגסס,

מסיליש הר מחרשט.

היו מגקנים ~~ביכנר~~ גבינה לצורך מסחר וגם לצריכה עצמית. כל קיץ השכירו/היהודים לאיכרים את שרות המרעה הגדולים והכבשים היו רועים שם כל הקיץ. האיכרים חלבו את הצאן בהשגחה של יהודים והיהודי המשגיח היה עושה גבינה מן החלב. המשגיח היה ר' שמעון ירסלוביץ/ז"ל שנשאר שם גם לילות כדי שישמור על הכלים מכחינת הכשרות. מזונו העיקרי של היתה דיסה מקמח תירס וחלב, (ממאליגה). כלי בית לא היו לו שם. את גבינת הצאן היו שולחים/למסחר לערים: קטלו, מונקץ, בירגסס, סיליש, גבינה כשרה למהדרין, ~~למסחר~~.

גם בעלי המרעה קיבלו חלק מן החלב ואת הגבינה שמו בחבית קטנה בשביל החורף ואז אכלו ממנה בתוספת ל"ממליגה" או/עם תפוחי אדמה אפויים. יהודי צריך להמתין שש שעות בין אכילת גבינה לאכילת בשר - אבל לפעמים חיכו שבעה ימים, מיום ראשון עד יום השבת (כי היו אוכלו כלום) ובכל זאת כל אחד היה מרוצה.

מפורים על אחר מבועות היה המסחר עם הצאן. הזה עסקו סוחרי הבהמות וגם הקצבים. תיכף אחרי פסח התחילו לקנות את הצאן מן האיכרים והוליכו אותה לכפר ~~סכבי~~ סירוקי ליד מונקץ. שם היה השוק העיקרי. שם התאספו בשוק 150.000 ראשי צאן והגיעו סוחרים גדולים מפראג או מבירית ~~אוסטרו~~ אוסטריה וכל סוחר קנה 20 - 30 אלף ראשי צאן, לטעון אותם בקרונות משא ולשלחם ברכבת משא לצ'כיה.

גם האיכרים גידלו צאן לעצמם. לכל איכר היו 250 -300 כבשים ובקיץ התאספו המישה, שיכה ~~רהקבם~~ איכרים ורעו את צאנם בהרים ושם לנו בלילות יחד עם השומרים שלא יגנבו את צאנם או לשמור אל הכבשים מפני זאבים שהיו לפעמים באים מן היערות כדי לטרוף כבשים. לעזרת השומרים היו כלבים גדולים שגרשו את הזאבים.

את הגדיים היו מחזיקים להרוג כדי שלא ~~ימצצו~~ יונקו מאימותיהם את החלב ~~מאמותיהם~~ שהיה מיועד להכנת גבינה.

נהגו היהודים לקנות חלב כבשים אצל האיכרים והיה יהודי שהיה עולה להרים ושהה שם ארבעה שבועות ועשה גבינה בשביל החורף.

היו גם/היהודים קצבים; היו נוהגים לשחוט כבשים או עגלים

או פר או פרה שבמקרה נשברה להם רגל או גוף זקן.

עוד זכור לי בעל האיטליז הראשון ר' בעריל וייגברטן ז"ל שחנותו היתה (בביתו) בשנת 1925. הוא היה הדייר היהודי הראשון בעיירה (גר בקצה העיירה) והיינו צריכים ללכת למעלה משני מילין כדי להגיע אליו. גם באמצע העיירה היה אחר כך איטליז אצל ר' יהושע וייגברטן ז"ל. היו נוהגים לשחוט כיום רביעי בלילה כדי להפטר מתשלום המיסים לשילטון, או ששחטו חמישה כבשים או שלושה עגלים והודיעו רק על אחד או בכלל לא.

בקיץ, באשר היו גדיים צעירים מבני 6-4 שבועות, היו אנשים פרטיים קונים ושוחטים גדי עיזים בשביל צריכה עצמית ואת האחוריים חזרו ומכרו לגוי.

בבתים אחדים היו שוחטים ומגדלים משלהם, בחורף היו שוחטים אווזים (והכינו שומן לפסח), ברווזים ותרנגולי הודו. לפורים, אבל אכל כל יהודי סעודה בשרית. הגו שוחטים גם באמצע השבוע ובמיוחד בחורף כי בשר היה יכול לעמוד גם בלי קרח בימים ההם. מקרר עוד לא היה בימים ההם ובעיירות גם חשמל לא היה. בכל זאת היה אור ובחמד מאוד על ידי העששית של נפט בלי גז ובלי חשמל!

ר' יעקב יוסף גרוסמן ז"ל

בשנת 1930 עבר ר' בעריל לגור לתוך העיירה ליד בית הכנסת אל ר' גודל גרוסמן. שם היה בית קטן ליד הבית הגדול. לפני שנים רבות היתה שם חנות למכירת טבאק וסיגריות עוד בחייו של ר' יעקב יוסף ז"ל.

שם היה גר גם השוחט ולא רחוק מים היה גם בית המטבחיים.

בשנים האחרונות היתה אסורה השחיטה כרפת בבית אלא רק בבית המטבחיים.

בשנים האחרונות היו שוחטים 15-20 עגלים מדי פעם והבשר נמכר ונשלח לפראג או למיריש אוסטרה.

לר' בעריל וייגברטן היו שני בנים. הם עזרו במשלוח הבשר לציכיה. הם עסקו גם במסחר של קשר. שם האחד היה שלמה ושם השני יעקב

אחר כך גדל גם בחור ושמו משה רבולם נהרג ע"י היטלר הרשע ימח שמו וזכרו.

ר' יעקב יוסף גוטסמן ז"ל היה ראש הכפר שנים רבות, בערך עד שנת 1900. במקום נשאר לגור בנו ר' גודל שהיה סופר סת"ם בשנים האחרונות. את המשק ניהלה אשתו שיינדיל ע"ה. היא היתה אישה ישרה ודאגה מאד לניקיון. הגינות המשפחה היו אצל מרת שיינדיל מטופחות מאד. היא ניהלה גם את העסק בסדר גמור. נשארו שלושה בנים והם: ד"ר חיים גבריהו בירושלים, השני הד"ר שמואל דוב בירושלים אבנים מלומדים מאד והשלישי מר יעקב יוסף גוטסמן הגר ביזור אשר בישראל.

היו מספרים בדיחה על ר' בעריל. הוא היה קונה אצל הגויים עגלים וכבשים בהקפה והכסף עוד לא הגיע מצ'כיה והגויים כבר רצו לשתות י"ש בבתי מרזח. ר' בעריל התלבש בבגדי שבת, שם על ראשו את השטריימיל והגויים חשבו ששבת או יום טוב היום ולא תבעו את כספם. הוא היה אוהב לצון כאחד.

אם שחטו בשר למסחר לשלוח לצ'כיה, היו מוכרחים להודיע על כך לשלטון בדיוק. בשביל הצריכה של העיירה שחטו בלי להודיע על כך. באופן רשמי היו צריכים לחתום את הבשר הכשר בחותמת של רופא וטרינר ר' יצחק מייזליק. אם לא היה בבית, היתה אשתו הולכת לחתום. היא ידעה שצריך לשים את החותמת על החלק האחורי של העגל. ר' יצחק עשה את העסק הטוב ביותר. הוא היה מקבל סכום מסוים מכל בהמה עגל ששחט. אם אשתו היתה עסוקה בבישול הארוחה ולא יכלה ללכת לחתום, נתנה את החותמת. ור' בעריל היה חותם לבדו בעצמו, העיקר חותמת על החלק האחורי. חשוב היה ששילמו.

העסקים פרחו תחת השלטון הצ'כי אבל בשנת 1938 כאשר נכנסו ההונגרים ימח שמם בלקחו את כל העסקים מידי היהודים ומסרו אותם לידי הגויים האיכרים.

גם אצל הצ'כים היו זמנים שונים. בדרך כלל היה לכל יהודי שדה וגם פרנסה צדדית מחנות או מבית מרזח וגם עסקים אחרים. היו צריכים לשלם מיסים אבל כסף רב אף פעם לא היה והחובות של המיסים הצטברו במשך השנים ואז הופיעו פקידי המס וכאשר לא היה כסף לשלם את החוב, השתמשו באמצעים

חמורים ועיקלו חפצים חשובים מן הכית או פרה או עגל מן הרפת.
היו באים פקידים ממשרד מס ההכנסה ממונקץ ואז לא עזר שום דבר והיו מוכרחים לשלם.הנוטריון וגם פקידים אחרים היו באים
פעם בארבע שבועות בימי חמישי ולחצו על כל אחד שישלם את מיסיו.גם מאורשיכה היה בא פקיד ביום חמישי ולקח עמו את שומר הכפר (שוטר) שהיה נאמן לשלטון וביקר בבתים ומה שמצא חן בעיניו ,הדביק עליו פתק שכתוב עליו "מעוקל" והיה אסור להזיז את החפץ ההוא ממקומו.
אם המיסים לא שולמו עד ארבעה שבועות הובלו החפצים המעוקלים אל משרדו של ר' הירש וייינגרטן ושם היו זמן מה ואחר כך נמכרו במכירה פומבית.
כאשר הגיע יום חמישי היו לכמה היהודים דאגות כפולות,קודם כל "האקזקוטור" (המוציא לפועל מטעם המיסים)ושנית,מנין לקחת כסף בשביל הוצאות לכבוד שבת,לקנות בשר,קמח לבן לאפיית החלות ועוד מצרכים אחרים.
קרו גם מקרים שהאקזיקוטורים התנפלו על אנשים ובקשו מהם להרים ידיים וחיפשו בכיסיהם כסף או דבר ערך אחר ולקחו אותם במקום תשלום המיסים.היו צריכים להזהר מפניהם כמפני שודדים -כייסים.

בין אנשי המסחר היו אנשים שסחרו בבהמות,בסוסים.
הם היו יצחק דפנשטין וזוולף מרמולשטיין,הם היו הסוחרים הגדולים בירידים שהיו בהוסט,בטיץ,וולוביץ,בילקי.הם עבדו קשה כדי להתפרנס.
אני זוכר עוד שבשנת 1924 היו מבריחים בהמות מרומניה דרך ההרים והביאון דרך הוסט,לקשלי;הביאו בלילה שוורים ,לזדני,לבילקי ומשם שלחו אותם הלאה למקום אחר כדי שלא ייתפסו על ידי המשטרה.
זה היה מאורגן יפה:מהוסט הובילו האיכרים את הבהמות לקושלי.משם הובילום איכרים אחרים הלאה והשיגו את התעודות הדרושות עבור הבהמות וכך התנהל המסחר.היו באים סוחרים מפראג,ממיריש אוסטרו וקנו 500-1000 בהמות בירידים, טענו אותן לתוך קרונות רכבת משא והועברו לצ'כיה, לשם הובל הכל בדרך כשרה...

היו גם "מזוכאים" (סוחרים זעירים).אלה היו קונים פרה קטנה שבקושי עמדה על "שלוש" רגליים והחזיקו בה חודשיים מספר ופיטמו אותה עד שחזרה לאיתנה ומכרו אותה וכך הרויחו כמה קרונות (שם הכסף הצ'כי "קורונה"= כתר.)

היו גם כאלה שקנו עגלה שלושה,ארבעה חודשים וגידלו אותה
עד שהיתה לפרה צעירה וכך היה להם אחר כך מעט חלב משלהם.היו גם כאלה
שהיו להם שתי פרות,אחת לחליבה והשניה מעוברת שתלד עגל.היו גם בעלי
סוסים שעבדו בשדות והיה להם משרת גוי שטיפל בבהמות.

בקיצור,הפרנסה לא היתה קלה,כי העסקים הגדולים לא היו בידי
היהודים אפילו בזמנים הטובים.

המשק הגדול או היערות הגדולים היו שייכים לרוזן,למשל בדרולהא
שליד זדני היה בית חרושת לברזל וגם מנסרה גדולה ורכבת היתה נוסעת
לתוך היער לכרנקי ריקע,שם עבדו כאלף איש, ~~אבל הכל~~ היער היה שייך לרוזן,
אבל היהודים בכל זאת איכשהו התפרנסו על ידי בתי החרושת,חנויות,
היו סנדלרים.חייטים,קצבים ובעלי בתי המרזח שהיו מלאים בימי ראשון,כי הגויים
שתו.היו גם פקידים מוכרים ליהודים וזה עזר הרבה פעמים להכנסה צדדית..
או מסרו ליהודי לבצע איזה עסק קטן.כל זה היה עוד בימי שילטון
הצ'כים.בשנות 1920 - 1934 היו היהודים קבלנים לסלילת כבישים מטעם
הממשלה לתיקון כבישים,לתקן גשרים,בתי ספר, אבל הכל היה בעזרת שוחד.
זו היתה מלכות של חסד:צ'ס"ר.כאשר נכנסו האונגרים ימח שמם בשנת 1938
התבטל לצערנו הכל.היהודים ניסו וחבורה שרבנה כדי להשיג פרנסה.
השתמשו בגוי כאילו הוא שותף בעסק אבל כדי להתפרנס היו צריכים להזיע
הרבה. בתחילה עוד היתה הקלה קלה - השדה.היו סוחרים זוטרים שפשטו את
הרגל בגלל המיסים הכבדים שגבו מהם והפסיקו לעסוק במסחר.אבל הסוחרים
הגדולים כבר ניהלו ספרים וכך יכלו לגנוב כמה שרצו.הם הסתדרו גם עם
משרד מס הכנסה על ידי כסף. והכל היה בסדר. על כל אחד
עברו זמנים קשים,למי שהיתה ~~חלקת~~ אדמה ~~שדה~~ או חנות קטנה,כל אחד התרגל במשך
הזמן לא לצבור חובות אלא לשלם את המיסים לאט לאט.כאשר באו האונגרים הרשעים ~~"הקדושים"~~
בשנת 1938,לקחו מן היהודים את חנויותיהם ואת עסקיהם הגדולים וכך ~~הפסקה~~ "נפתרה"
בעיית המיסים - אבל לחיות מוכרחים וכך התחילו לסחור בשוק השחור.
בתחילה היו מביאים סחורות שונות מן הערים הגדולות כי לגוי לא רצה
אף אחד למכור כך שהיה מוכרח להיות מתווך יהודי ואפילו הגוי לא רצה
לסחור בשוק השחור אלא רק עם יהודי. בדרולהא במרחק של 4 - 5 ק"מ היו שוטרים

(ז'נדרמים) רשעים גדולים ~~שהתחבלו~~ שחקרו מנין מגיעה הסחורה לחנויות הגויים ואז הפרנסה היתה לצערנו קשה מאוד, היהודים ~~התחכו~~ סיכנו את בריאותם כדי להשיג פרנסה כי השוטרים היו מכים ומענים את היהודים כדי שיגלו מניין באה הסחורה. ההונגרים לקחו (את הרשיונות מהיהודים) לנהל חנויות ומסרו גם את החנויות לאיכרים. שם העסק היה על שמו של הגוי וההון היה שייך ליהודי, ברווחים התחלקו ביניהם. היהודי ניהל את העסק והגוי היה עוזר. משנת 1938 התחילו הקשיים בפרנסה, ההונגרים לחצו על יהודים בכל מקום ובכל דרך האפשרי והעסקים עברו לאט לידי האיכרים.

אני פייטל יוסוביץ הייתי סוחר משנת 1930 עד שנת 1940 ברעפים/עגלות וגם בלבינים לבנייה של בתים או של תנורים ואחים. הזמנתי את הסחורה מבית חרושת ללבינים בברגסס והסחורה הגיעה לזדבי בקרונות משא של הרכבה. לתחנת הרכבת ~~הרכבת~~ הגיעו האיכרים וגם היהודים בעגלות וקנו ישר מן הקרונות שבעים אחוז והשאר הועבר למחסן. עסק זה היה רווחי מאוד. אבל כאשר שלטו כבר ההונגרים באלצתי לקחת איכר בתור שותף לעסק והעסק נמשך די יפה. היו אבל עסקים שהגויים בעצמם התחילו לעסוק בהם כגון חנויות מכולת, חנויות לטבאק, ובתי מרזח וכך נשארו הרבה יהודים בלי פרנסה. התחילה גם האנטישמיות נגד היהודים, הגויים התרחקו מהם וכינו אותם בשם גנאי ~~[illegible]~~/אלה/ "ז'יד"/יהודי והיה אסור שבת איכר (גויה) תהיה מטפלת בילדים אצל יהודי.

אצלי למשל היתה מטפלת בילדים נערה גויה בשם מריה. היא גדלה אצלי מגיל שתים עשרה ובזמן הדיפורטציה (הגירוש) היתה כבן עשרים. היא ידעה את כל המנהגים היהודיים, בשעת הקידוש בליל שבת יצאה למטבח. לפני שהשכיבה את הילדים הקטנים ידעה שהיא צריכה לשאת אותם/את ידיהם לנשק את המזוזה. האיכרים קראו לה מריא פטלובה (על שמי פייטל). היא ממש שנאה את האיכרים. רק לפעמים היתה הולכת לבקר את אמה ותיכף חזרה. ~~אחר כך~~. כאשר הגיעו הזמנים שהאנטישמיות גברה, היתה מריא מוכרחה לישון בביתה והשכימה לחזור בבוקר השכם כי שכנים הפחידו אותה שיהרגו אותה בגלל שהיא משרתת אצל "ז'יד" (יהודי). היא היתה מספרת לנו שהאיכרים מקווים שיגרשו את היהודים וכל אחד יוכל לקחת כל מה שימצא חן בעיניו. האיכרים הטובים שהיו חברים עם היהודים

הפכו לשונאים הגדולים ביותר, הם ידעו בדיוק מה נמצא בביתו של היהודי.
לצערנו מחשבתם התקיימה והובילו אותנו לאושויץ ולמקומות אחרים, ימח שמם
וכל הגויים האלה היו הראשונים שירשו את רכוש היהודים, הם התישבו בבתי
היהודים ולקחו את הרכוש היהודי, את החנויות, את הבתים, את הגנים, את
השדות, את היערות בטענה שהיהודי קנה את הרכוש מסכום בגמה זהובים או
כיין שרף ולכן זה שלהם.

הז'נדרמים (השוטרים) השגיחו על כך שהיהודים לא יעסקו במסחר
ולכן הוכרחו היהודים להביא סחורות שונות מן הערים בדרך "שחורה" עימם
או על גופם וכך התפרנסו, היה קשה מאוד! הרבה פעמים נתפסה
הסחורה והוחרמה. בסוף היו לוקחים איכר לעיר, כי לגוי היה מותר לסחור
בכל, וכך יכלו להביא קצת סחורה כי לגוי לא רצו למכור כי היה צריך
לשלם מחירים גבוהים יותר וכך השיגו סחורה "מתחת לשולחן". כל המסחר
התנהל בצורה "שחורה". גם לסוחרים הגדולים יותר, לסיטונאים היה מוכרח
להיות שותף גוי.

טחנות המים וטחנות הקיטור בערים הגדולות וגם הקטנות
עברו לבעלות של גויים. לא היו חייבים ליהודי שום תשלום. אם האיכר היה
איש טוב, זרק ליהודי לפעמים קצת קמח או נתן לו בקבוק שמן.

בזדני היו שתי טחנות מים, אחת היתה של ר' יוסף מיידליק ז"ל
והשניה היתה של הדיין ר' יעקב ז"ל ומשפחתו. הטחנה שלנו היתה בידו
של איכר אשר לא הרשה לאחד מהבעלים הקודמים להכנס לתוכה! הם היו
לצערנו בעלי הבתים...

השמש ר' צבי הירש ז"ל

ליד של בית הכנסת היה גר השמש ר' הירשילי והוא טיפל גם
במקווה. (כלן). בחורף היה השמש מסיק את התנור הגדול בבית הכנסת. כבר
בשעה ארבע בבוקר היה חם בבית בכנסת והיהודים באו לבית הכנסת וכולם
מכל קצות העיירה. כל אחד שידע תהלים, משניות או גמרא היה לומד עד
שבע בבוקר ואחר כך התפללו. איש לא נעדר, כל אחד בא ללמוד ואם לא ללימוד,
הגיע לתפילה. אם מישהו לא בא לתפילה ידעו כבר שהוא ח"ו חולה או נסע
לאיזה מקום. בשבועות של שובבי"ם באו כולם לומר תהילים. אני גרתי
על יד בית הכנסת והרבה פעמים הקדמתי להסיק את התנור וכאשר השמש

בא כבר היה חם ואורה בבית הכנסת. אמרו וגמרו כל ספר תהילים. בזמן "השובבים" היה כבר קר מאוד וגם שלג רב בדרכים ובכל זאת היה בא היו באים ר' בעריל וויינגרטן ז"ל, ר' אברהם הרשקוביץ ז"ל עם בניו מעיברה שבסביבת מקצה אחד של העיירה ומקצה השני באו ר' יוסף מיידליק ז"ל, ר' משה מיידליק ז"ל ר' שמואל מיידליק ז"ל שגרו שם, כל אחד בא, בלי יוצא מן הכלל, אל בית הכנסת. אנשי מעשה מיוחדים הלכו לטבול במקווה גם בבוקר לפני התפילה. את המקווה היו מסיקים פעמיים, שלוש בשבוע בשביל הנשים וכך המים היו חמים גם למחרת. כדי לחמם את בית המרחץ הסיקו תנור של פח, אבל היה יותר עשן מאשר חום. ביום שישי, ערב שבת, היו משלמים בכניסה, עבור ילדים גם שילמו מחצית המחיר. השבת בבוקר עוד היו המים חמים ושם דנו ושוחחו על הקורות בפוליטיקה של כל השבוע, על מה שקרה בעולם.

גם בחופה את החופה החזיק ר' הירשיל בעליית המקווה. הבית אמנם היה התכסתה אמנם באבק כי חתונה היתה פעם בארבעה, חמישה חודשים.

תפקידו של ר' הערשיל השמש היה גם להביא את כסאו של אליהו הנביא זכור לטוב אם היתה ברית וגם "קמח של מוהל" [illegible]

אבל ב"ה לא הזיק לאף אחד, כי גדלו מהם בחורי ישיבה מצויינים.

עליו היה לאסוף ולהביא כסאות, שולחנות, צלחות עם סכו"ם שאולים מן השכנים ולהחזיר את הכל. חתונות ובריתות היו עושים בבית, "כי בתי המלון עוד לא היו מוכנים בימים ההם!"

מכל התפקידים הרבים ההם לא היתה פרנסה לר' צבי הירש השמש כאשר [illegible] בא יום חמישי בשבוע והיה צריך לקנות עצים לחימום המקווה, הלך לשלם לערל (לגוי) ובכבם [illegible] השישי יחזיר את ההוב אי"ה בלי נדר!!.. באיזה יום שישי?? [illegible]

השמש היה כבר קשיש ואכל ארוחת בוקר לחם תירס וקפה, פעם קרה שקדם קנה לרושט והתחיל להיחנק. צירותה אשתו איידיל עלתה רבקה בת 14-12 שנים לקרוא מהר את השוחט והבת שאלה אותה, האם צריך השוחט להביא עמו גם את סכין השחיטה?!..

אשת השמש איידיל היתה מטפלת בנשים שהיו באות לטבול במקווה היא היתה גם יודעת לסרוג אפודות וכפפות מצמר כבשים או מצמר של אפודה ישנה שנפרמה.

זכורני, הייתי ילד בן שמונה רבקה איידיל סרגה לי כפפות עם אפודה. הבאתי לה ביצים ופירות מיובשים כדי שתעשה מהר יותר בשבילי עם דוגמא ותוסיף גם צמר צבוע, זה היה ...

חוץ מזה נהגו הנשים לשלוח לאשת השמש (מחי-רמה) קצת קמח, פולים, תפוחי אדמה. ובמיוחד בקיץ שלחו לה שעועית ירוקה, פירות: שזיפים, תפוחים, אגסים, ומכל האושר הזה פרנסה לא היתה לה. לפני שנים רבות היה המצב קשה מאוד.

כאשר הילדים גדלו, עזרו בהשגת הפרנסה. אחד היה אופה. את המקצוע למד במונקץ' ואחר כך עבד בסוואלאווי. הוא נכווה מזרם חשמל. את שמו היה מאיר, והשני היה חיים משה והוא עבד בסנדלרות. האיכרים היו מביאים מכל טוב עבור עבודה. מאיר. וחיים משה היו אחים תאומים והאנשים היו מתלוצצים ושואלים את השמש: "מדוע ביטחת את עצמך עם תאומים?" והשמש ענה להם: אני פטור מדמי מקווה ואין לי זמן לשחק, מה שצריך להיות שיהיה מה שמהר יותר". תמיד היה במצב רוח טוב ושמח בחלקו.

אם היתה שמחה בעיירה, חתונה או ברית או אירוסין היה יום טוב בעיירה כולה. ביום של חתונה למדו הנערים בחדר רק מחצית היום. בבית נהגו לבשל ארוחה בשרית טובה כי גם הילדים הלכו לחתונה כדי שלא יהיו רעבים, כל אחד היה מחותן. ידידים נאמנים, מחותנים שכנים. נהגו לשחוט שני עגלים ושלושים, ארבעים תרנגולות. שמונה ימים לפני החתונה כבר התחילו ההכנות. את האיטריות למרק עשו בעצמם וגם את הלביבות הליפתנים, כי אז עדיין לא היו שימורים וגם אולמות לחתונות לא היו אז. מהסביבה הגיעו האורחים בעגלות. בחורים נהגו לנסוע בעגלות ... כדי לקבל את פני החתן והיו שרים כמו בחתונה. היו אורחים שנסעו הביתה אחרי החתונה אבל היו גם אורחים שנשארו יום או יומיים. בשביל שבע הברכות (כשבת) נשארו ללון אצל השכנים כמה לילות. כך היתה נהוגה חתונה פעם, היא ארכה שמונה ימים שלמים. השידוכים כרגיל לא היו רחוקים, החתן לא היה גר רחוק מן הכלה יותר משלושים, חמישים מיל והרבה פעמים היו החתן והכלה מאותה העיירה. וכולם היו שמחים.

השוחט ר' מאיר בוקסבוים ז"ל

גם השוחט היה גר ליד בית הכנסת. שמו היה ר' מאיר בוקסבוים. מוצאו היה

מרביצי ע"י מונקאץ'.הוא היה התנו של ר' איצ'י מאיר מחוסט.השו"ב היה יהודי חשוב מאוד,למדן וירא שמים גדול.קיבל משכורת מהקהל אבל לא הרבה. מאוד.מכל בהמה ששחט גם קיבל קילו בשר,את הלבלב והתיכה מעי (קישקה). בחורף היו שוחטים אווזים עם בשפיל השומן והיה נהוג שבחוושים טבת ושבט לקח השוחט רגל אחת מכל אווז ומרט את נוצות "הבוך" אשר מתחת הכנפיים. את הדירה קיבל מהקהילה,בית חדש,אבל המשפחה גדלה בלי עין הרע והפרנסה לא היתה מספיקה ולכן עשה לו "חדר" ולימד את הילדים הגדולים יותר.

מאחורי הבית היה ארגז ושמה בבגד ושמה בזרקו העופות שהמשרתת הביאה במקרה תרנגול/תרנגולת.

אני פיטיל שגרתי על יד השו"ב הייתי הולך ונושא את העוף אליו לשחיטה ואז ראיתי שבשעה שר' מאיר היה מברך את הברכה נזלו לו דמעות מיראת שמים.אם בא בעל בית השוב היה ר' מאיר מכבדו בכיסוי הדם של התרנגולת, זה היה כבוד.לשוחטים היום אין זמן לבכות כי המכונות המתחבבות עם העופות ממהרות לרוץ.עולם על גלגלים...הוא מתחבב מהר בלי דמעות!

השו"ב ר' מאיר היה אדם מדרבנה ושמח צעיר מדרבנן:שמח בחלקו.

שמחת יום טוב

בפורים,בפסח,בשמחת תורה היו מתאספים אצל הדוד ר' יעקב דיין ז"ל כדי ללוות את החג. בפורים התחפשו הנערים וגם בעלי בתים ועשו שמח, שתו משקה והכיבוד צלי.באחרון של פסח היו מטגנים "לטקיס" במחבת עשר ככת אחת.היו שלוש,ארבע מחבתות שהיה "בוער" מתחת לידיים וגם בפה.העמידו יין על השולחן וגם הביאו י"ש של פסח משזיפים.הדודה רבקה ע"ה עם שתי בנותיה,אלטי ע"ה ויהודית ע"ה היו מקלפות והגרעבות את תפוחי האדמה. באו לעזור גם נשים מהמשפחה.היה שמח ,ששון ושמחה (כן תהיה לנו). היו שמחים, אמרו דברי תורה.מגידים בזארבי לא היו חסרים,עיירה עם תלמידי חכמים ובמיוחד בפורים כאשר היו קצת מבוסמים היו רוקדים על שולחנות ועל ספסלים.

בשמחת תורה עד שעה מאוחרת בלילה , עלה ר' מאיר השו"ב על השולחן.

הוא היה שמח מאוד ושולל והכריז: "נשארה כניסה מלוכלכת ועל הנשים לכבסה. על הגברים להכין עצי הסקה לחורף וכ"כ תפוחי אדמה, קמח, כולים ועוד דברים אחרים והעני פטור מכול.

לפני החגים כל אחד היה עסוק, אחדים במסחר ע' בפירות, באגוזים, בשזיפים או חדים באסיף היכול מהגנים. היה נעים מאוד להגיע אל המנוחה ואל השמחה בימים טובים. האנשים נחו קצת וגם שמחו. רושם החגים נשאר זמן מה בזכרון. לפני ראש השנה וגם לפני פסח היה ר' מאיר נושא את סכיני השחיטה אל הרב לדולהא להראותן לו כנהוג. אם התעוררה שאלה קשה (בעיניני כשרות) היה השו"ב מתיעץ עם הדיין ר' יעקב ז"ל. דרכו של הדוד ר' יעקב ז"ל היתה לחפש כל אפשרות דרך להכשיר, הוא היה אומר, אין זאת חכמה גדולה להטריף אלא צריך לחפש ולמצוא דרך כיצד להכשיר; כי אפילו ריבונו של העולם מרחם חס על כסף ממונו של יהודי, כי כסף יהודי איננו הפקר.

שלושתם כל השלושה הרב ר' אשר זעליג ז"ל גרינצווייג מדולהא והרב ר' יעקב איצקוביץ ז"ל מזאוני ור' מאיר השוחט והבודק הובלו אל תאי הגזים באושויץ יחד עם ילדיהם הקטנים הי"ד ונספו יחד עם ששת המיליונים היהודים בשואה.

אבינו מלכנו, נקום לעינינו את דם עבדיך השפוך!

המלמדים

בזאדני היו לומדים חמישים ילדים בחדר. כל מלמד לימד 15-16 ילדים. בכיתה א' הראשונה למדו את האלף-בית. בכיתה השניה כבר התפללו הילדים ולמדו קצת חומש, בכתה השלישית למדו כבר חומש עם רש"י, גמרא, תוספות, אורח חיים ויורה דעה. לפני התפילה היו לומדים גמרא עם תוספות וגם קצת מוסר וקיצור שולחן ערוך. הילדים הילדים השכימו ללכת לחדר מוקדם בבוקר בשעה חמש גם בחורף ולמדו עד 7-8 בערב. לפעמים הלכו הילדים מרחק מרחק של שני מייל. את המלמדים (רבים) היו שוכרים בחול המועד של פסח או בחול המועד של סוכות. מלמד טוב שלימד גמרא עם תוספות, קיבל שכר של עשרים כתרים אלף אלפיים כתרים והמלמד חומש עם רש"י קיבל חמישה עשר אלף וחמש מאות (כתרים (צ'כוסלובקיה)) ל"זמן" כלומר לחמישה חודשים, ועוד וגם אש"ל. כל חודש

היה הרבי נוסע הביתה אל משפחתו.

הרבה פעמים היו מלמדים מאזור העיירה, כמו ר' מנחם זאב חיימוביץ ז"ל ר' גודיל גוטסמן ז"ל, הדוד ר' אהרון צבי איצקוביץ ז"ל. הוא היה רבי קשוח מאוד. המלמדים הנ"ל היו מלמדים את הבנים הגדולים גמרא עם תוספות. הם לימדו בביתם. היתה קיימת גם קופה של תלמוד תורה אשר עזרה לילדי העניים.

בקופה זו היה עוסק ר' יוסף צבי פרידמן ז"ל, הוא היה גבאי של תלמוד תורה. גם הדוד ר' זושה איצקוביץ ז"ל בן סבא ר' אזיק איצקוביץ ז"ל היה גבאי תלמוד תורה.

זכורים לי עדיין הימים בהם עשה לו מכולת ר' יוסף צבי פרידמן ז"ל אחרי החתונה שלו בחדר ישן מרתף שלו שהיה של ר' יהודה צבי פרידמן ז"ל. החנות היתה כה "גדולה" שאם נכנסה בה אישה מעוברת לא היה כדי מקום לשניה. הוא היה מלמד כמה בחורים צעירים כדי לשפר את פרנסתו. אחר כך עזר הש"י והוא בנה בית חדש וכן אולם גדול עבור חנות המכולת ומחסן גדול והוא היה לסוחר. הוא היה סוחר אמיתי, מלומד בעיניני דעלמא וגם בלימוד תורה. לר' יהודה צבי היו גם ילדים באמריקה שהם כנראה גם עזרו לפרנס את ר' יוסף צבי. עוד אני זוכר שר' חיים פרידמן נסע לאמריקה בשנת 1925. ר' חיים הוא בנו של ר' יהודה צבי והוא מבקר בישראל לעיתים תכופות, כי הילדים של ר' יוסף צבי גרים בבני ברק, ישראל. דודו ר' חיים פרידמן מאמריקה עוזר גם כן לילדים גם בישראל, כי הוא רוצה שהם יחיו בישראל, כי אביהם היה ידיד גדול של ישראל וגם ילדיו רוצים בזה למלא את רצון אביהם. אחד הבנים נפטר בישראל, זה היה אברהם בן ר' יוסף צבי ז"ל בשנת 1969.

המלמדים שבאו מחוץ לעיירה היו מתארחים עם "החדר" שבועיים או שלושה שבועות אצל בעלי בתים ושם גם א סעדו את ליבם. בעלי הבתים התכוננו לבואו של המלמד כי רצו שהרבי יהיה מרוצה. היה שמח בימים ההם. היו בלי עין הרע 15 - 18 ילדים בבית והם הפכו את כל הבית. במיוחד בחורף היה קשה. הילדים הגיעו לחדר רטובים ומלוכלכים והיו צריכים להתיבש ולייבש את בגדיהם ואת נעליהם כדי שיוכלו אחר כך לחזור הביתה. היו גם ילדים כאלה שבאו בחמש בבוקר וחזרו רק בערב בשעה שבע. הראיל ותחבורה ציבורית לא היתה

עדיין בימים ההם, היו הילדים הולכים ברגל מקצה אחד של העיירה אל הקצה השני שני מייל בערך ולקחו איתם מזון ליום שלם, קצת פולים או תפוחי אדמה מבושלים במים ומתוקנים בשמנת, ביצה קשה ובקבוק חלב. כל השבוע כל היום היה עבד הרבי קשה עם הנער, כי בשבת היו בוחנים את הנער. גם זה קרה שבחורף מעדו רגליו של הנער בדרך בשלג וכל האוכל נשפך והנער היה צריך להסתפק אותו יום בפת לחם ובמים. פחדו לספר בבית מה שקרה עם האוכל. קרה גם כן שבני האיכרים התנפלו על ילדי החדר ונתנו להם מכות בשעה שהלכו הביתה. לפעמים היו באים הורי הנערים לקראתם כדי שלא ילכו לבדם בלילה.

הרבי השכים לקום ולכן גם אמא השכימה לקום והכינה בשביל הרבי קפה חם וגם דאגה לבשל בשביל הרבי מן היפה ומן המשובח ביותר, כי האמהות הסתכלו וראו איזו עבודת פרך עובד הרבי עם הילדים שהשתמש גם ברצועה או במקל. היה מכה למטה כדי שהתורה תיכנס למעלה לראש. במיוחד ביום חמישי כאשר היתה הבחינה היה הרבי "משלם" למי שלא ידע. האמהות היו נותנות "צימוקים" לרבי, "שוחד" שלא יכה את בנן. הנערים של היום אינם יודעים דבר על "עשר המכות" שאנחנו סבלנו אבל למדו אז יותר מאשר לומדים היום. היום הולך נער בן 10 - 13 בשש בבוקר להתפלל ואחר כך נוסע באוטובוס בשמונה וחצי לישיבה ושם הוא אוכל ארוחת צהריים חמה ובשש בערב הוא כבר בבית. גם הביתה הוא מגיע באוטובוס ולא הולך ברגל. הוא לא יודע ב"ה מה זה רעב וגם איננו נרטב מגשם או משלג, על מכות לא מדובר בכלל וגם בלימודיו איננו מתאמץ במיוחד. הוא לומד רק כמה שהוא רוצה מרצונו הטוב. הרבי (המורה) של היום מסתכל על השעון כדי לדעת מתי צהריים השעה שתים עשרה ואחר כך הם רוצים לדעת אם כבר הגיעה השעה חמש אחר הצהריים, הכל הולך היום לפי השעון...ועל גלגלים. אנו רוצים לקוות שמילדינו שבימינו יצמח דור של תלמידי חכמים אמן.

בקיץ היה הרבה יותר קל עם החדרים. קודם כל היה חם והכינו מקום לחדר בסוכה בנויה או באסם, במחסן, רק לא בבית אם זה היה אפשר. אחר כך המזון בשביל הרבי. בקיץ יש חלב. גם ירקות יש גבינה, תפוחי אדמה, שעועית ירוקה, לשבת היו עופות צעירים, דגים מן הנחל ואם לא היו דגים היה דג מלוח.

יום שישי,כאשר הרבי נסע הביתה,היה יום טוב.הלכנו לדוג דגים בעזרת סם. גם באבקת סיד.הדגים היו כה„גדולים" שיכולנו לשים בפה 4-3 בפעם אחת. אני עוד זוכר,זה היה לפני 60-50 שנה, שהפכנו את הצלחת ומשם אכלנו את הדגים.היה די מקום שם בשבילם.על מערכת צלחות לדגים לא ידענו. אם היה קצת יין שרף בטח היה טוב מאוד ואם לאו שטפנו את הפה במעט מים והמשכנו בסעודה.הארוקים ביותר שטפו את פיהם פעמיים,האם היה אחרי מה? ובכל זאת היה עונג שבת בכל בית יהודי.ה„קוגיל" (פשטידה) היה עשוי מתפוחי אדמה ולפעמים מקמח תירס.שבת שחל בה ראש חודש או בשבת שירה עשו שני „קוגלים".הקוגיל השני היה עשוי מאיטריות רחבות עם סוכר או עם דבש.קרה לפעמים שלרבי לא היה מקום לאן ללכת עם ה„חדר": אישה אחת אמרה שעכשו אינה יכולה לקבל את החדר כי הפרה עומדת ללדת ואחרי ארבעה שבועות בערך הפרה תמליט ואז יהיה חלב בביתה.אישה אחרת אמרה שהחודש הזה היא עומדת ללדת והיא תצטרך לשכב כמנהג היולדות ולהיניק את בנה שיולד בשעה טובה ומוצלחת.השלישית אמרה שבעלה חולה.כך קרה שעברו לפעמים יומיים והרבי היה בבית המדרש ומחכה למי שיהיה מוכן לקבל את החדר.אבל למדו בבית המדרש ובסוף בכל זאת נמצא מישהו שלקח את החדר הביתה.המלמדים שהיו נוסעים הביתה לשבת היו על פי רוב מן העיירות הסמוכות:לוסיצי,קושניצי,אילביצי ומיסטצוף.היו מקרים שהרבי איחר וחזר רק אחר הצהריים ביום ראשון ואז היינו עושים חיים,הפכנו ובילבלנו הכל,אבל היה נער גדול יותר שהוא היה המשגיח על החברה אבל ילדים הם ילדים והפכו את החדר.אחר כך כאשר הרבי הגיע,התחיל לחקור מי כיצד היה מתנהג.היו מכינים בשביל הרבי מקל טוב והוא "שילם" לכל אחד.לפעמים חתכו חתך במקל וכאשר הרבי התחיל להכות בו נשבר המקל,בו בו,הרבי לא נשאר חייב,הוריד את חגורתו ונתן מכות כפליים.

היו מעניקים לרבי בשובו הביתה לשבת חתיכת בשר,חלות,פירות מיובשים,ביצים וקצת כסף.הוא לקח איתו את הכביסה המלוכלכת של שלושה שבועות בצרור על שכמו.בקיץ הלך הביתה ברגל כי חסך ע"י כך את הוצאות הנסיעה.

כאשר הגיע ראש חודש היו מביאים לרבי כסף ראש חודש או אם הרבי היה מעשן היו מביאים לו חפיסה של טבק. כל אחד השתדל להביא יותר. נוסף לכך קבל הרבי/ מהאמהות בלי שהאבות ידעו על כך, כי הנשים הצדקניות עשו הכל רק "שהצדיק" הקטן שלהן לא יקבל מכות מהרבי, וגם כדי שהרבי יאמר, שאצל גימפל זרח גדל צדיק היו גם מקרים שהאמהות באו לריב עם הרבי שהוא מכה את מלך הקטן שלה בלי רחמנות אבל האב אמר לרבי שיפשוט את עור הבן והעיקר שילמד.

אם החדר היה אצל מישהו, היה מצבו של הבן קשה, עליו היה להתנהג יפה/ כי הרבי ראה הכל כיצד הוא מתנהג עם כולם.

היו זמנים שהמלמדים היו מן העיירה אבל אלה היו מלמדים בביתם ולא הלכו לסעוד את ליבם בבתים ולימדו רק ילדים מובחרים. המלמדים היו:

1. הדוד אהרון צבי איצקוביץ ז"ל	כתה גבוהה גדולה
2. ר' גודל גוטסמן ז"ל	כתה גבוהה (גדולה
3. ר' מנחם זאב חיימוביץ ז"ל	כתה קטנה יותר
4. ר' מאיר וייס ז"ל	כתה קטנה מאוד
5. ר' מאיר שו"ב בוקסבוים ז"ל	בחורים גדולים

בשנות העשרים (1920) אחר ה מלחמת העולם הראשונה, זכורני שהמצב עוד לא היה קבוע אחר המלחמה של שנת 1918 ואז היו כשמונה, עשרה בחורים:

1. ~~אצל~~ ר' הדוד שמואל — דוד איצקוביץ

2. אצל האלמנה שיינדיל מיידליק — מרדכי ~~מיידליק~~ האחים ~~היא היתה אלמנתו~~ / חיים דוב מיידליק

~~3. של הדודי ר' יעקב ז"ל~~

4. מסליש היו אצל ר' יעקב ז"ל — יצחק זאב ~~איצקוביץ~~ / יוסף מרדכי איצקוביץ ז"ל — שני אחים

5. הסבא בזרני ; סבי ר' יעקב ז"ל

6. פייטיל יוסוביץ (מרמטיקה) ~~זאודי~~

7. אצל אזיק וייגגרטן (בית מרזח) — יוסף וייגגרטן.

אנחנו למדנו אצל הדיין ר' יעקב איצקוביץ ז"ל, זה היה כעין ישיבה, ר' יעקב דיין ז"ל היה מסביר ולומד קודם את השיעור ואנחנו חזרנו היטב על השיעור בבית המדרש או בבית. ביום חמישי אחר הצהריים

היה הדיין ר' יעקב ז"ל בוחן את הבחורים מהמשפחה.כך עבר לאט הזמן.גם בשבת לא ידעו הנערים מנוחה.קודם כל היה בוחן אבא,סבא או מישהו אחר ואחר כך הלכו לחדר ללמוד שולחן ערוך:הלכות שבת ודברים אחרים ואמרו "ברכי נפשי" בחורף, או פרקי אבות בקיץ.מתי היה הנער פטור מללכת לחדר והיה פנוי? בחורף כאשר נקרעו לו המגפיים או הנעליים והסנדלר לא היה יכול לתקנם תיכף. נעליים אחרות לא היו ויום כזה היה כעין יום טוב.

היו זמנים שהמלמד גבה את שכרו כל חודש אבל היו גם מקרים שנשארו חייבים לו והמלמד היה בא לגבות את חובו עוד בחול המועד של פסח או של סוכות.היה מקרה שרבי אחד לימד שלושה,ארבעה זמנים רצופים.הוא היה מליסיצה,רבי קשה מאוד ר' וולף בער נויוביץ ז"ל.הוא לימד היטב וכאשר אנחנו הנערים שמענו ששוב שכרו אותו לזמן נוסף,לא היתה השמחה שורה בליבנו, אצלו לא היו שום חכמות.

מקישיניצה מקישניצה היה הרבי ר' שמואל בער.הוא כבר לא היה כל כך קשה. בנות היו הולכות ללמוד אצל מרת שעורי בת ר' שמואל חיים ע"י בית המדרש.היא היתה הרבנית של הבנות,יהי זכרה ברוך.

היה גם מלמד שלימד בנים ובנות במעורב.זה היה ר'נחום הבן אשת השמש מרת איידיל הכלבית.היא היתה אומרת לנשים שבנה הוא רבי קטן. רבי זעליג הרב ז"ל וגם הדוד ר' יעקב הדד הדיין ז"ל היו רבנים גדולים והוא (בנה) רבי קטן...

השוחט היה לומד עם בחורים גדולים בני 14-16.

לפעמים למדו גם ילדים שלא מבני המקום או מבני המשפחה.הם היו אוכלים "ימים" (כל יום אצל משפחה אחרת) וישנו בחדר שכור.

הבנים הקטנים ציפו קשה לבואו של ראש חודש אלול או לפורים כי אז הוקל להם ויכלו לנשום לרווחה שסוף הזמן מתקרב ויוכלו לעשות קצת חיים בזמנם הפנוי ולשמוח.הילדים הפכו "לסוחרים",הם הלכו לאסוף סמרטוטים בימים שבין הזמנים.אני זוכר שהייתי הולך יחד עם משה לייב וויינגרטן.לקחנו סחורה אצל ר' כתריאל כהנא,שם היתה אחותו של משה לייב חייה ע"ה בחנות ובעד הסחורה כך שרלם,לא שרלם.הסחורה היתה קצת סוכריות,מחטים,גפרורים,

פראות, מסרקים, חוטים שונים למלאכת יד, את הסמרטוטים היו מוכרים לר' יוסף צבי פרידמן ז"ל והוא היה מוביל אותם בעגלות לחוסט וזה היה עסק גדול.

שם אצל ר' יוסף צבי היה פרידמן ז"ל היה מחסן גדול מיוחד לסמרטוטים, כי לפעמים היו מרטיבים את הסמרטוטים מצמר האבבבה ולפעמים גם הנערים שהביאו את הסמרטוטים כדי שישקלו יותר. במחסן היה עוזר לפרידמן ר' חזקיל גרינברג או שמעון יוסלוביץ. היו צריכים למיין את הסמרטוטים ומר פרידמן היה עסוק במכולת או בעסקים אחרים. איך היו הנערים מאושרים כאשר מסרו את הסמרטוטים וקיבלו פתק עליו היה רשום משקלם ועם הפתק ביד נכנסו אל מר פרידמן לעשות את החשבון ולקחו את הכסף שהיה רווח נקי.

אשתו של ר' פרידמן ז"ל חנה בת יהודה צבי ז"ל גם כן היתה לפעמים עוזרת בעסק. היא היתה עסוקה במטבח. היו לה בלי ע"ה עשרה ילדים והיתה אופה לחם וגם בשביל החנות אפתה לחמניות קטנות, להכין את הבצק ובישלה שלוש פעמים ביום ארוחה. לא היה הכל מוכן כמו היום שהנשים מוצאות הכל מן המוכן בחנות. היו גם מלמדים שאכלו אצלה וגם החדר היה בביתה, בקיצור היה שמח אצלה ועבודה לא היתה חסרה לה, גם היתה צריכה לכבס את הכביסה בידיים כי לא או מכונות כביסה היתה אז מכונת כביסה והאישה היתה עמוסה בעבודות הבית למעלה מכוחותיה. קודם כל היתה בעיה מה מבשלים מיום ראשון עד סוף השבוע. רק ביום שני וחמישי, הימים שבהם היו אומרים תחנון את ה"והוא רחום" הארוך ידעו שמבשלים פולים עם כרוב (מין מרק) או פולים עם רוטב (לטבול בו את הפת). בשאר הימים היה קצת קשה. בקיץ היה קל יותר כי בישלו חמיצה (בורשט) עם עלי סלק ירוקים וטריים ובמיוחד כאשר היו כבר תפוחי אדמה חדשים עם שעועית ירוקה וגם מילונים אז זה היה חג ממש.
עקרת הבית בישלה את החמיצה בבוקר בסיר גדול ובני הבית היו אוכלים ממנה לאט במשך כל היום. ואם היתה חלב בבית שחלבו מהפרה שעמדה ברפת הבית, בודאי שהיה טוב. גם לחם היו אופים לשבוע שלם. אפו ביום שישי את הלחם יחד עם החלות לשבת. כל השבוע היו מברכים על הלחם ברכת "שהכול" כי הלחם היה עשוי מקמח תירס ורק בשבת היו החלות מקמח חיטין ולכן ברכו עליהן "המוציא". בבית שהיה חי סבא זקן או סבתא היו אופים לחם מחיטה כדי שיוכלו לשרותו בחלב חם. (מפאת חוסר שיניים לא יכלו ללעוס את הלחם), כי אם נשרו השיניים, נשארו בלי שיניים, כי הסבים והסבתות שלנו לא ידעו על מרפא שיניים.

האישה היתה צריכה לעסוק גם בתיקונים בבית.היא תיקמה את המכנסיים הקרועים של הילדים או כותונת וגם את הכסת שהנוצות היו עפות ממנה.אם היו בביתה כמה אווזים,ברווזים,תרנגולות האישה היתה צריכה לדאוג לזון אותם.הן היו תולשות וחותכות עשבים והוסיפו סובין והמלאכה היתה די והותר.רק בין הזמנים הוקל לאימהות כי הילדים היו בחוץ בני הודין או שהיו לסוחרים קטנים בסמרטוטים, באגוזים או שרגו דגים.נערים אחרים לקחו סחורה מר' יוסף צבי ז"ל כי שם היו כל מיני דברים

גם אנשים מבוגרים היו אוספים סמרטוטים ונסעו בעגלה וצילצלו בפעמון כיד וצעקו:"סמרטוטים".הם עשו הרבה כסף מסמרטוטים של צמר.הנערים היו שמים את הסחורה בקופסא ולקחו שק בשביל הסמרטוטים והלכו אל ההרים ולקחו איתם מאזניים ושקלו.אנחנו הבנים היינו מסובבים את המאזניים שיראו את מחצית המשקל.עם הסמרטוטים הלכנו ישר אל ר'יוסף צבי ז"ל כי פחדנו ללכת הביתה כי בבית צעקו עלינו ואמרו שנערי האיכרים (השקצים) יקחו מאיתנו את הסחורה ועוד ירביצו לנו חזק.הנערים התאספו אצל ר' יוסף צבי ז"ל ומסרו את הסחורה,כל אחד סיפר על הניסים מי שהביא יותר,היו זמנים שמחים.

אחר החורף היו הרבה סמרטוטים כי בחורף לא הלכו לאסוף אותם.אחרי הקיץ הלכו לאסוף או לקנות אגוזים,גם לוזים,גם שזיפים להכנת יין שרף.האיכרים היו מביאים את השזיפים הביתה והיו שופכים אותם יחד לתוך גיגית גדולה ואת הכל העבירו אחר כך ~~לביק~~ לבילקי ששם היו שורפים את היש הי"ש.זה היה בשנת 1925.

בינתיים היו עושים כמה כתרים וקנו לעצמם משהו לפסח כובע או חלוקי מי,מה.העיקר היה לא ללמוד אלא להתרוצץ דרך הגבים.

אפיית המצות

היו נערים שהלכו אל ר' מוטיל חיימוביץ לעזור באפיית המצות. ר'מוטיל ז"ל השתמש בנערים לעבודות שונות.הם נתנו מים,קמח,נשאו את המצות אל התנור,אספו וסידרו את המצות האפויות.כל בעל בית היה אופה את המצות לחוד לעצמו.לקחו 25 קילו קמח אצל ר' מוטיל או שהיה להם קמח משלהם.ר' יעקב דייץ ז"ל היה

מכשיר את טחנת הקמח לפסח.כל מי שהיו לו חיטים משלו,היה בורר אותן והלך לטחנה לטחון אותן.את הקמח נשאו ישר אל ר' מוטיל אל המאפיה.על השק רשמו את שם הבעלים.את המצות היו אורזים בסדינים קטנים נקיים ונשאו אותן הביתה ובבית תלו אותן על הקורה שבתקרה מפני חשש שהעכברים לא ישיגו אותן.גם לא "העכברים" בעלי שתי הרגליים!הילדים היו סוחבים מצות לכיסיהם לפני פסח,כי זה היה משהו מיוחס מאוד כי כל השנה לא היו מצות כמו היום שאפר למצוא מצה בכל מכלת.בימים ההם נ השאירו בפסח רק חתיכת אפיקומן וכל השנה רק הסתכלו עליה וכאשר התקרב הפסח השיגו הילדים את האפיקומן ואכלו אותו בדרכם של ילדים.היו הרבה אנשים ששילמו בעד המצות רק בערב שבועות,כי קרה לפעמים שהחוצאות של פסח היו גדולות מדי ועם ילדים המצב היה קשה...השם יתברך עזר ומילדי החדר גדלו בחורים גדולים ומשובחים והם התפזרו ונסעו לישיבות בעולם הגדול.

הישיבות

הגיסים שלי לשעבר האחים של פרידי ע"ה,למדו יחד בישיבה במונקץ.
הגדול שבהם שלמה היה בחור חוזר (החוזר על התלמוד עם בחור צעיר יותר ומלמדו).הבנים של ר' דוד שמואל פישלוביץ ז"ל ,שלמה,הרשיל ומנדיל למדו ביזנט
-למדו בישיבה בבירינבס,שלמה וייס בןאזיק ז"ל,פישיל מייזליק בן שמואל ז"ל -למדו במיהלוביץ,משה לייב ויינגרטן בן אהרון צבי ז"ל,פנחס גולדשטיין בן יעקב זאב ז"ל מטףני מיהלוביץ למדו במונקץ.פייטל יוסוביץבן דוד צבי ז"ל מרוסטיקה - זארני.באונגוואר למדו שלמה טמבור,פישל מייזליק, לייביש פישלוביץ.בקיז'מרק למדו חיים גוטסמן ושמואל דוב בני ר' גודיל ז"ל.
ברחוב אברהם בוקסבוים,משה,בני ר' מאיר שוב ז"ל פנחס גולדשטיין
בסטמיר שלמה וויינגרטן,דוד,הרשיל,יעקב בני יצחק ויינגרטן ז"ל.
בקומרן גודיל וויינגרטן,חיים דוב מייזליק ז"ל מרדכי ז"ל בני ר' יצחק ז"ל. אחד היה לדיין בבייטרי והיה חתנו של הרב. הם היו באים לזארני אל אימם בכל שנה.אם הם הלכו ברחוב היו מסתכלים אחריהם,היו יפים כמו שני אתרוגים. הדוד ר' יעקב הדיין ז"ל היה גם דודם,כי הדודה רבקה ע"ה ואמא שלהם היו אחיות.שם אימם היה שיינדיל מייזליק ע"ה.כאשר היינו ילדים קטנים למדנו יחד בחדר מגיל עשר עד שתים עשרה עם ילדי מרת שיינדיל חיים דוב ומרדכי.

מרת שיינדיל מייזליק ע"ה גרה בקצה העיירה על יד תחנת הרכבת. זה היה הבית היהודי הראשון כאשר הגיעו לזארני מדולהא. היה להם אח יוסף מייזליק, יהודי עשיר, היה לו בנק משלו, חצי טחנה ושדות. נשאר בן יצחק מייזליק נ"י אשר גר בבורו-פרק באמריקה. אחד הבנים ושמו וולף הגדול בשנים נשאר בזארני וחשב להיות בעלים על רכוש אביו, אבל לצערנו במקום כף רגל של רוסי, שם איננו צומח יותר עשב, הרוסי עושה מהר מכל אחד קבצן. שמעתי אחר כך שוולף עבר לגור לברגסס העיר השייכת לרוסיה עד היום הזה. עד כמה שידוע לי לא נשאר שם בזארני אף אחד. הרוסים בנו גשרים, בתי חרושת בכל האיזור בקרפטו-רוס. בזארני הקימו גשר מעל הנחל בריזיבה המוליך אל הר הסיד. שם עשו בית חרושת לסיד, שם שורפים סיד במידה גדולה ומשלחים אותו ומפיצים אותו. בזארני מייצרים גם מלט ואת הבתים כהר בונים מלבנים ולא מעץ ואת הגגות מכסים ברעפים ולא בעץ. לצערנו לקחו את כל המגרשים של היהודים-לאורך העיירה, היו שם רק בתי יהודים עם גינות בחזית.
הרוסים שינו לגמרי את פני הקרפטים, איפה שהיתה גבעה נטעו הרוסים כרם ענבים, פרדסים של תפוחים, שזיפים וכאשר מגיעה העונה מובילים את כל היבול רחוק לתוך רוסיה במשאיות או ברכבת. בכל הקרפטים מיסין, רחוב עד אונגוואר, קשה התחילו הרוסים לעודד את האוכלוסין שיבינו ששיחררו אותם מהצ'יכים. נכון הוא שהרוסים נטעו הרבה פרדסים, כרמים וגם בנו תעשיה זעירה, אבל הם מובילים לרוסיה, למוסקבה את היבול ואת התוצרת מן השטחים "המשוחררים". אפילו במקום שצומחים פירות שונים מתקשה האוכלוסיה בהשגתם כי הכל מובל למקום אחר, זאת השיטה הרוסית. כן מרוצים, לא מרוצים-לא משנה, חייבים לשתוק. אבל כדרך כלל בעל המשק הזעיר לא הפסיד כי השלים את החיסרון מרכוש יהודי. בכל כפר היו השדות, הגינות, החנויות בבעלות של יהודים. הגוי שהיה מעבד את השדות בשביל היהודי היה עושה זאת או בשכר כשכיר יום או כאריס לשליש או לרביע. האיכרים לצערנו היו ל"יורשים" ובזזו את הרכוש היהודי. הטוחן הגוי שהיה מועסק בטחנה נשאר בעל הטחנה, הגוי של שבת שעבד ומכר בשבת בבית מרזח שבבעלות יהודית או בחנות לטבק היה ליורש. ככה החריבו הכל מה שהיהודים רכשו וחסכו מפיהם במשך דורות

במשך של מאתיים, שלוש מאות שנה, חסכו מפיהם כי דאגו למחר, כך קרה לצערנו בכמה ארצות: בפולין, בצ'יכוסלובקיה, בהונגריה, ברומניה ובחלק של יוגוסלביה. ביוגוסלביה חיו היהודים טוב מאוד.

הבחור שלמה וייגרטן בן ר' שיעה הקצב ז"ל היה לומד ביוגוסלביה (בסרביה) בשנת 1930 בסובוטיצה. הוא היה בא הביתה פעם בשנתיים.

השיחרור מן השרות הצבאי

קרה מקרה כזה. בצ'יכוסלובקיה היה צריך כל בחור בן ~~עשרים~~ תשע עשרה שנה להתיצב בפני ועדה צבאית שקבעה את ~~לו~~ כשירותו לשרת בצבא. אני פייטל יוסוביץ התיצבתי לפני הועדה הצבאית בשנת 1929 באורשיבה. אבל לפני כן נסעתי למונקץ כי שם היתה אפ(ש)רות ~~לקבל שחרור~~ להשתחרר מהצבא בעד כסף ששולם לרופא הראשי. הוא ~~היה~~ היה לוקח 3000 - 4000 כתרים צ'יכיים, זה היה סכום מכובד. שם היתה אישה שקראו לה "הגויה" היא היתה אחותו של יצחק מייזליק מזאדני והיא סידרה הכל "בעד כסף". אבל קרה מקרה שהלשינו שהרופא לוקח כסף ומשחרר מן הצבא. שלוש פעמים היו צריכים להתיצב, בגיל 19, 20 ו-21 ואת אלה ששוחררו בדקו היטיב על סמך איזה ~~פגם~~ מום גופני שוחררו. הסוף היה שהרופא התאבד בתליה, כי אחרת היה צריך לשבת בבית הסוהר שנים ארוכות.

מה עושים הלאה? אין חשק לשרת בצבא שנתיים. ובכן קרה שהבחור שלמה וייגרטן חזר הביתה לימים ~~טובים~~ נוראים לראש השנה/ עד סוכות. (חגים) אני סיפרתי לו על מצבי ואמרתי לו ~~שכמה~~ שיגייסו אותי במאה אחוז (לחיל הרגלים) כי ישימו עין עלי. שלמה וייגרטן היה בעל לב טוב ואדוק.

הלשינו על הרופאים בקשאו, במונקץ, באורשיבה שהם משחררים בעד כסף. זאת היתה אמת. באה ועדת חקירה מפרג וחקרו ודרשו וכל הבחורים ששוחררו חויבו להתיצב מחדש וכולם גויסו לשרות צבאי. את הרופאים כלאו בבית הסוהר לתקופות ממושכות. ~~הרופא הראשי בקשאו התאבד בתליה~~ ואז ראיתי שלא מחכה לי בבית שום דבר טוב ולכן נשאתי את רגלי ונסעתי מהר לסירביה שביוגוסלביה. חיפשו אותי הז'נדרמים ~~אבל~~ גם ברוסטיקה, כפר בו נולדתי, ~~היה~~ וראש הכפר היה יהודי ושמו ג. משה גרוס. הוא היה במשך שנים ארוכות ~~המנהיג של~~ ראש הכפר רוסטיקה שליד אורשיבה, ברגסס והשוטרים היו באים אליו ואמרו לו, ~~שמחפשים~~

שהם מחפשים גם אותי.הסתתרתי לזמן מה. ר' משה גרוס היה חותנו של אחי הגדול יעקב יוסוביץ ז"ל והוא הגן עלי.זה עלה בכסף,נתנו לשוטרים לשתות ולאכול והענין נרחה.אז אצל הצ'כים עוד יכלו לסדר ענינים כאלה, זה היה בשנת 1930.אותה השנה עוד יכלו לסדר ענינים במשרדים הממשלתיים.

אומר לי ר' ~~משה גרוס~~ שלמה ויינגרטן ז"ל:שאין עלי לדאוג,השם יתברך יעזור.אבל זה יעלה סכום כסף.קודם כל דרכון אינם נותנים למי שחייב גיוס וגם אשרה ליוגוסלביה עולה כסף אבל אל דאגה,אני תקוה שהכל יסתדר על ידי כסף.
בדיוק באותו הזמן קבלתי עלי עבודה אצל שלמה ניימן לבנות צריפים ביער של קושניצה.לקחתי אכרים אומנים מזריץ'-קימבט והקמתי את הצריפים ועשיתי כסף רב.הודעתי לשלמה ניימן שהצריפים מוכנים ומגיע לי למעלה משלושים אלף כתרים.הוא טען שזה שכר מוגזם ועלי להסתפק בעשרים והמישה אלף כתרים. זה היה בין החגים ,לקחתי את הכסף ואמרתי לו: דע לך שאקרא אותך לדין תורה אל הרב עבור הסכום שלא שילמת.הזמן רחק, שילמתי את המגיע לאיכרים ובידי נשאר סכום ~~מסוים~~. עבדו יום ולילה,16 שעות ביממה.נתתי לאיכרים לאכול ולשתות והם דפקו מסמרים במרץ רב.

התיצבות ביוגוסלביה

לשלמה וייגרטן היה אח ~~באילבניצה~~ חיים מרדכי באילניצה ליד אזרשיבי והוא הכיר את פקידי המועצה באזרשיבי ובכסף השיג עבורי את הדרכון עם האשרה עוד בחול המועד של סוכות.ותיכף אחרי סוכות נסענו לסרביה,לסובוטיצה,לבלגרד,לפטרוביסלא.

עוד אמרתי בפני שני עדים לשלמה ניימן:נאלץ אני לקחת את הכסף ממך אבל אני תובע את השאר.לא רציתי לגלות לאף אחד לאן אני נוסע ושלמה ניימן עוד לא היה אז גיסי אפילו לא חלמתי על כך.

החלטנו להשאר בסובוטיצה (סובודקה באונגרית).שם היה הרב ר' משה דייץ.הרב בא לסובוטיצה ~~מצ'כיה~~ מצ'כוסלובקיה מהעיר קומרנו או מניטרה. הוא היה הרב אצל הקהילה ~~האבות~~ האורתודוקסית,כי בסובוטיצה היו גרים חמשת אלפים יהודים ומהם היו מאה משפחות של יהודים דתיים אורתודוקסים, יהודים עשירים ובעלי לב טוב.נכנסתי אל הרב וסיפרתי לו את מטרת בואי..

ושלצרני להשאר וללמוד כאן.הוא מסר לידי תיכף שני מכתבים.מכתב אחד היה עבור אדון דייץ'-כליש.אצלו קבלתי תיכף חדר לגור וללמוד בו.המכתב השני היה עבור העיריה.במכתב הזה אישר הרב שנתקבלתי אצלו ללימודים לשנתיים. העיריה הודיעה תיכף לקונסול הצ'כי שהסטודנט נשאר ללמוד ביוגוסלביה ויתיצב לפני הקונסול בגלל השרות הצבאי.אחרי ימים מספר קבלתי טפסים למלא והחזרתי אותם אל הקונסול לבלגרד,זה היה בערך באוקטובר ואחר כך קבלתי צוו להתיצב בבלגרד לפני הקונסול הצ'כי ב-7 במרס,באותו היום גם חל יום הזכרון של אמי ע"ה.נכנסתי לבית כנסת לומר קדיש וזה היה בית כנסת ספרדי. הספרדים הזקנים התפללו והצעירים אמרו רק קדיש.

שבועיים לפני שהתיצבתי נסעתי לוילאק,לא רחוק מבלגרד.שם היה גר אדם בשם הרשקוביץ שמוצאו היה ממונקץ' ולו היה קשר עם הרופא.ומה היה אצל הקונסול הצ'כי בעת ההתיצבות?שולם סכום נכבד והוא שאל אותי,מה אתה עושה פה ביוגוסלביה? ואני עניתי לו,אני לומד אצל הרב הראשי בסובוטיצה. המשך ללמוד: קבלתי כעיר: (לשרות צבאי,כצ'כית: ניסכופין)

הלימודים בסרביה

היו אתי ארבעה בחורים,ממונקץ',כץ,פרידמן;אקרמן היה מסרביצה על יד מונקץ' ושלמה ויינברטן מזאדני ואני פייטיל יוסוביץ בסך הכל חמישה.גרנו יחד בדירה טובה אצל מר דייץ' בעל בית חרושת (דייץ בעלעש) מר דייץ' היה נכנס אלינו לשמוע כיצד אנו לומדים.הוא היה יהודי עשיר וטוב לב.בשביל הבחורים היה (מכל טוב לאכול ולשתות).בשבת סעדתי את לבי אצל מר גינגולד,בעל בית חרושת לדגים,לסרדינים,עשיר גדול,יהודי פולני.שם היו מוכרחים להשמיע דברי תורה ליד השולחן.דגים היו 4-5 סוגים, היו מוכרחים לשתות י"ש סליבוביץ,יין.בגלל הבילבול הגדול לא ראיתי את פתח החדר כיצד לצאת.הם היו מאושרים אם בא בחור לאכול אצלם בשבת או ביום חול.

אני עוד זוכר היום מה שעבר עלי אז וכבר עברו מאז חמישים שנים והרבה דברים קרו לי וה' יתברך היה בעזרי שאוכל לרשום את קורותי כדי שילדי וחברי הטובים יוכלו לקרוא מה שקרה לי;לכל אדם היסטוריה משלו

ולי ההיסטוריה שלי.

היינו ארבעה בחורים שהיו צריכים להתיצב לפני הקונסול.

בבלגרד לא היו הסטודנטים צריכים לנסוע אלא רק להתיצב לפני הקונסול הצ'כי בבלגרד, אצל הקצינים הצ'כיים. אבל היו זקוקים לאישור מבית הספר ללימודים גבוהים שהם לומד"שם ולכן שכרנו מורה מבית ספר גבוה והוא היה בא ומלמד אותנו שלוש פעמים בשבוע את השפה הסרבית (חורבאטית) וגם חוקים שונים של סרביה. המורה היה סרבי אבל איתנו דיבר בשפה "הקדושה" באונגרית. היינו צריכים להיות ערים בלילות וללמוד חוקים שונים מתקופת ההבסבורגים, לכתוב סרבית וגם קצת לדבר ואחר כך נתן לנו המרצה תעודות שלמדנו אצלו. נוסף לכך קבלנו גם תעודות מהרב הראשי שאנחנו לומדים אצלו כדי להיות רבנים.

מר דייץ' ז"ל היה איש מודרני מאוד. הוא בא מסלובקיה (צ'ס"ר) ליוגוסלביה והיו לו בן ובת ארוקים מאוד. הבת היתה מתפללת יום יום והבן למד בישיבה וגם בבית ספר גבוה. מר דייץ' היה בכבודו בעצמו מביא לנו מאוחר בלילה פירות או משהו שתיה. הוא היה מכבד אותנו מאוד וגם עזר לנו בכסף. קראו לו דייץ' "בעלעש". אין הרבה יהודים כמוהו. יהי רצון שהמעשים הטובים והמצוות שגמל לנו ייחשבו לו במקום מנוחתו, אמן.

בענייני שידוך

לקחתי עמי כמה אלפי כתרים צ'כיים ליוגוסלביה אבל מכל הצדדים נאלצתי לתת שוחד בסכומים ניכרים כדי שאשתחרר מן הצבא ובמיוחד לרופא אצל הקונסול ולמתורגמן ועוד עוד הוצאות שונות והקופה התרוקנה.

היה ברצוני לחזור הביתה לצ'ס"ר וגם להתלבש יפה כי אני הייתי כבר בן 21 ומניין לוקחים כסף? עלה במחשבתי הרבי מסטמר זצ"ל. הרבי היה באותה שנה ביוגוסלביה וישבת בפטרוויסלא. הרבי היה עדיין בקיראלי אבל נתקבל כבר לרב בסטמר. אני נולדתי בראסטיק על יד אירשיווי והרבי מסטמר היה הרב שלנו בשנות 1920 - 1924. כאשר נסעתי ליוגוסלביה, לקחתי איתי את התמונה של הרבי מסטמר כסגולה שמתי אותה בכיס; נתתי

לצלם להגדיל אותה והזמנתי אצלו כמאה עותקים המגבה. את התמונות מכרתי לחסידי סטמר בזיגטה, בפטרובסלי, בקניז'ה וגם בסובוטיצה וכך הרווחתי כסף יפה ויכולתי לנסוע הביתה. בידי היה גם מכתב מהרב של סובוטיצה זצ"ל, בן חרב מאשר שלמדתי אצלו ושברצוני לנסוע הביתה. המכתב השפיע ואף אחד לא נשאר לי חייב כסף.

כאשר הגעתי הביתה, תיכף נסעתי לבילקי, כי שם היה חייט מצוין מר ליבוביץ ונתתי לו לתפור בשבילי חליפה ומעיל קיץ מן הבד המשובח ביותר. הכל היה מוכן כבר לפסח, כי הכסף יענה את הכל. את הפסח בליתי אצל סבא ר' אזיק איצקוביץ ז"ל. ביום הראשון של פסח אומרת לי הדודה רבקה ע"ה, אשת הדוד זושא ז"ל, שהיא רוצה לשדך לי בת. אני עונה לה שאינני רוצה לשמוע על שידוך כי בדעתי עוד לשוב ליוגו-סלביה ולהמשיך ללמוד עוד קצת. (שם חיפשו בחור לשידוך והציעו לו את היפה בבנות עם הרבה כסף!)

ביום ראשון של חול המועד פסח קורא לי סבא אל חדרו, הכבושה. נכנסתי אליו ואני רואה ששם יושב מר שלמה ניימן ז"ל. סבא פתח ודיבר על שידוך והציע לי את אסתר אחות שלמה בת ר' צבי ניימן ז"ל. נשארתי מופתע מאוד. אני אומר לסבא שבי שאני רוצה לשוב ליוגוסלביה אי"ה אחר פסח ולהמשיך ללמוד. משמיע את דעתו שלמה ואומר שאפשר ללמוד גם אחרי החתונה. אני תיכף יצאתי ומאוחרי יותר אומר לי סבא, למה תתגלגל בעולם הרחב? אני עוד רוצה לראות ממך נחת. זה היה אבא ולא סבא, כי אצלו גדלתי מגיל שנתיים, כי אמי ע"ה מתה בלידתה אותי. שמה היה פייגי ולי קוראים אחריה בשם פייטיל ואבי ז"ל נפטר עלי כאשר הייתי בן שש. נולדתי ברוסטיקה על יד אורשיווה. למחרת שוב קורא לי סבא אל חדרו ואני רואה, ששם שוב יושב שלמה ושוב כעניין השידוך. אני עניתי לשלמה כך: קודם כל מגיע לי ממך חוב של חמשת אלפי כתרים, זה עלינו לסדר ואתה משלם במזומנים או שנצטרך ללכת לדין תורה. שלמה נתן לי תיכף פתק אל ר' יוסף מייזליק בבנק שישלם לי חמשת אלפים כתרים. העניין נסתב עד ל"ג בעומר ובו ביום התארסתי, והייתי לחתן.

לא חזרתי ליוגוסלביה. את החפצים שהשארתי שם הביא לי שלמה ווייגרטן. שלמה נשא אישה ביוגוסלביה. בקרתי אצלו בשנת 1940, כי הייתי אז בבודפסט והמשכתי ונסעתי אליו. הוא ביקר בזארני וכאשר חזר הביתה נהרג לצערנו על ידי הרוצחים האונגריים ימח שמם בבודפסט בלי להשאיר סימן כלשהו. הוא היה אדם צעיר, אדוק מאוד ומלומד גם בעיני העולם וירא שמים אמיתי. נשארו בחיים שתי אחיות בישראל ואח אחד ר' ישראל דוב ויינגרטן נ"י קצב, החי בבורופרק בארצות הברית. הוא כבר היה קצב בזארני, כי לאביו לאביו ר' שוע היה איטליז והדיין ר' יעקב ז"ל היה קונה רק אצלו בשר כי ר' שוע היה אדוק מאוד והיו לו לקוחות שקנו רק "חלק".

בקיץ כשהיו הרבה גדיים קנו הרבה אנשים גדי אצל האיכר ואת האחוריים מכרו לגוי. בעד החלק האחורי ובעד העור של הגדי קיבלו את המחיר של כל הגדי. בימי החול לא היתה לשוחט עבודה מרובה. היו שוחטים לשמחה או לברית או שחלתה התרנגולת - או שחלה בעל הבית.

נשארתי בבית

קלוני ע"י אושיבה היתה גרה אישה עניה והיא היתה אומרת שהיא אוכלת בשר רק כאשר היא יולדת. היו לה בנים יקרים, תלמידי חכמים ז"ל.

הבחורים אשר עליהם כתבתי עד כה היו שייכים לדור הצעיר, הבחורים המבוגרים יותר היו:

הבחור סנדר איצקוביץ בן הדוד ר' יעקב אצקוביץ הדיין זצ"ל.

הבחור זושא איצקוביץ בן סבא ר' יחאל אזיק איצקוביץ ז"ל.

בני הדוד ר' שמואל איצקוביץ ז"ל, הבחורים: מנחם, אלי ודויד.

בני ר' צבי פישלוביץ ז"ל, הבחורים: לייביש ויוסף מרדכי (היה אילם וידיד שלי)

בני ר' שוע וויינגרטן הכהן ז"ל: הבחורים: חיים מרדכי ושלמה (היינו יחד בסרביה)

בני האלמנה מרת שיינדיל מייזליק ע"ה: חיים דוב ומרדכי (גרו ליד תחנת הרכבת)

הבחור חיים דוב מושקוביץ בן האלמנה מרת גולדה ע"ה.

בני ר' חיים וייס ז"ל, הבחורים שמואל ויוסף (גרו ע"י הקצב ר' שוע ז"ל.)

הבחור פישיל בן ר' שמואל מייזליק ז"ל.

בני הקצב ר' דוב וויינגרטן ז"ל, הבחורים שלמה, יעקב ומשה (הובל לפולין-ביסטיר)

הבחור משה מייזליק בן האלמנה מרת שיינדיל ע"ה.

הבחור פסח הרשקוביץ בן שלמה ז"ל (עסקן-חסיד).

הבחור אזיק יודקוביץ בן ישראל ז"ל.

הבחור דוד סטרולוביץ בן ר' שמואל חיים (חייט)ז"ל.

הבחור חיים וייס בן ר' משה לייב ז"ל.

הבחור שלמה וייס בן ר' אזיק ז"ל (עבד במרתף של יין).

הבחור אלטיר וייגגרטן בן ר' צבי הכהן ז"ל.

הבחור גודיל כהנא

בני ר' אזיק וייגגרטן ז"ל (בעל בית מרזח) הבחורים שלמה,משה ויוסף.

(הבחור יוסף נשא אישה ממונקץ')

הבחור פייטיל יוסוביץ בן ר' דוד צבי ז"ל,(נולד ברוסטיקה)

הבחור שלמה טמבור בן ר' שמואל אברהם ז"ל.

הבחור שמואל לייב שאמואל בן ר' שמחה צבי ז"ל.

הבחור יחזקאל גרינברג בן

בני הנגר ר'יוסף מרדכי וייגגרטן ז"ל הבחורים:בעריל,הירש לייב,שלמה

הבחור חיים לייב סטרולוביץ בן ר' סנדיר ז"ל ("בעל התהילים").

בבחור מנחם וייגגרטן בן ר' יעקב ז"ל מבילקי (מורה לדת).

לבחורים היה מניין בביתו של סבא והגבאי היה הדוד זושא ז"ל. שם המניין היה "תפארת בחורים".בשבתות היו נודרים כסף ובו קנו ספרי קודש.הבחורים היו מתאספים ולומדים.עוד זכורני כיצד סבתא לאה ע"ה היתה מתפללת במניין של הבחורים,היא היתה אישה מלומדת.כאשר המקום נהיה צר מלהכיל את כל המתפללים,שכרו חדר גדול ~~וארון~~ ועשו ארון ~~ארון~~ קודש וארון ספרים.

בפורים היו הבחורים מציגים הצגה של פורים (פורים-שפיל') באולם גדול בבית הכנסת וכל ההכנסות היו קודש לרכישת ספרי קודש.

מאוחר יותר ניהלו את המניין הזה הבחורים הצעירים והגבאי היה דוד איצקוביץ בנו של הדוד שמואל ז"ל.הוא היה מתפלל יפה ~~ובעל~~ בקול ערב.זאת היתה מלוכה קטנה.

בשבתות הצטרפו ~~אל מנין הבחורים~~ גם בעלי בתים צעירים אל מנין הבחורים הגדולים ובמיוחד "בין הזמנים" היה המנין גדול כי הבחורים שלמדו בכיכר חזרו הביתה לחגים וכל אחד רצה משהו לחדש בין בתפילה בזמר ובין בלימודים.היתה נחת לשמוע ולראות.

לצערנו באו הצרות והכל נתבטל ושמונים אחוז מן האנשים נספו בשואה באושויץ על ידי הגרמנים ימח שמם וזכרם.אבינו מלכנו,נקום לעינינו את דם עבדיך השפוך ושלח לנו את משיח צדקנו בב"א.

היו בחורים שנסעו ~~ללמוד~~ ללמוד בישיבות והפרוטה היתה מצויה בכיסם,אבל היו גם כאלה שבכספם הספיק רק להוצאות הנסיעה ואלה היו זקוקים לאכול "ימים" (להיות סמוך על שולחנו של בעל בית אחר יום יום) או אכלו במנזה (מסעדה לבחורי ישיבה (במחיר מוזל) ~~בעד תשלום סימלי~~).בחור שהצליח לקבל שלושה, ארבעה "ימים" בשבוע היה כבר מן המאושרים ובשאר הימים אכל במנזה.לפעמים קיבל בחור ישיבה חבילת מזון מן הבית.אני למדתי יחד עם הבחור משה לייב וויינברטן כמיהאלוביץ ואחותו חייה היתה שולחת לו חבילות לעיתים תכופות והוסיפה גם ~~חלק~~ מנה בשבילי ואנחנו חיינו כשני אחים,גרנו יחד בישיבה.הבחורים נהגו גם ללכת ולגבות כסף (עבור חברת הגביה שראגה) למימון המנזה והיו גם כאלה שגבו כסף לעצמם.היו מקרים שלא היה כסף למנזה ולא היה מה לבשל ואז היו באות נשים מתנדבות ודאגו שיהיה מה לבשל לארוחת צהריים כגון :שעועית,תפוחי אדמה עם אורז.לפעמים קרה שלא היה מספיק לחם.הרבה פעמים היו בעלי האחוזות שולחים למנזה כמה שקים עם תפוחי אדמה,שעועית או קמח,עם ירקות,~~שונים~~.

אני למדתי בישיבה בטרני הגדולה ברומניה יחד עם בן דודי הב' יוסף מרדכי.שם לא היתה בעיה של מזון.אכלנו "ימים" ואת השאר השלמנו בכסף מועט.בעד כמה גרושים קנינו לחם לבן יפה וענבים. הישיבה היתה בטרני ומסביב לה היו עירות קטנות ובימי השישי היינו הולכים לקומלוש או לכטורץ והבאנו משם כיכר לחם עם בשר מעושן ושומן אווזים וגם קיבלנו כמה "ליי" (שם המטבע הרומני).ללחם קראנו כיכר לחם לשבוע והלכנו לקבלו (רק) בערב שבת.

המצב הכלכלי של היהודים ברומניה בשנים 1922 - 1925 היה מצוין,היהודים שגרו על יד הגבול התפרנסו יפה מהברחות.אני הלכתי לגבות כסף מטרני עד סטמר

יחד עם בן דודי הכ' יוסף מרדכי ז"ל.לפני חלמין (שם עיירה) יש בית חרושת גדול לכוהל (יין שרף) ושם עצרו אותנו נערים גויים,הכו אותנו ואת כספנו ל שדדו,אבל אבחנוהמשכנו ללכת.כאשר אנו נפגשים,נזכרים אנו כמה שחיה לפני 55 שנים.אני הגעתי לעול המצוות בטרני ושם גרו שני בני דודים שלנו ר' יונה פרידמן ז"ל ור' יוסף רוטנשטין ז"ל.כל שבת הייתי הולך להבחן אצל ר' יונה פרידמן.ז"ל.

הישיבות בערים טרנה,מיהלוביץ,חוסט,מונקץ',בירינגסס,קירצקי, קיז'מרק ועוד היו בארץ שנקראה המדינה התחתונה (אונטרלנד).היו בחורים שנסעו ללמוד בישיבות במדינה העליונה (אוברלנד) כגון טינאר,גילנטה,קומארום, ינסדורף (בסבית פרסבורג).שם נהגו אחרת.היתה מנזה טובה והבחורים לא הלכו לאכול "ימים".הרבה בחורים שם התחילו ללמוד לימודי חול והיו גם כאלה שעזבו לגמרי את הלימודים כי מצבם היה טוב יותר מדי ובפרט אלה שקיבלו כסף מהבית,מעדו והיו חכמים יותר מדי לא שיצאו לתרבות רעה חס ושלום, אלא הפסיקו ללמוד.

כאשר הבחורים היו חוזרים הביתה בין הזמנים היה מורגש בבית המדרש שנתמלא.הבחורים הגדולים יותר היו מבקרים אצל הדוד ר' יעקב איצקוביץ הדיין ז"ל ושוחחו על מה שלמדו במשך הזמן שעבר.(שנת הלימודים מתחלקת בישיבות לשני סמסטרים הנראים זמנין,זמן הקיץ וזמן החורף).בינתיים נשאלוכמה שאלות מן הגמרא,מן המהרש"א,מן חידושי המהר"ם,ממאמרי חז"ל, מפילפולי אר"י.היו באים הורי הבחורים ושאלו את הדיין":בו,ר' יעקב דיין, לא שלחתי את הכסף ואת החבילות לשווא?" עבור בני"? הדוד ענה בחיוך, ניענע בראשו ואמר:"הרבה נחת עד מאה ועשרים שנים".לפעמים באו להבחן אצל הדוד גם בחורים מהקטנים יותר מאלה שהיו בטוחים שלא יכשלו בבחינה. הדוד ר' יעקב הדיין היה מלטף את פני הבחור ושאלו:"בו,מה נשמע? היודע הרבי שלך ללמוד משהו?" ועד שהבחור ענה ,שאל אותו מה למדו וגם שאל כמה קושיות.

היה תענוג להסתכל איך היה נראה יום טוב אחר הצהריים בבית

בבית המדרש אחר הצהריים.לכל אחד היה חבר שלו,בעלי בתים היו לחוד,בחורים
לחוד,נערים צעירים לחוד.הורים היו בוחנים את בניהם או שנתנו למישהו
אחר שיבחן ~~זה~~ אותם ~~וכל זה~~ כדי למצא חן בעיני א־לוקים ואדם.לצערנו הרב כל ~~זה~~
~~נשפה~~ נחרב על קידוש השם.שמות הקדושים יישארו בליבנו לזכרון נצח עד ביאת גואל צדק אמן.

בימי החגים,בחול המועד פסח וסוכות היה מנהג לבקר איש את רעהו,
קרובים,נכדים,ילדים אצל ההורים או מכרים ביקרו אצל ידידים טובים.יצאו
לקבל את פני האורחים אל תחנת הרכבת הקטנה שנסעה מקושניצה לבירוגסס שעצרה
בזארבי.בימים ההם יצאו לטייל בבגדי יום טוב.היום הולכים לגן החיות
או לקולנוע אבל אז היה התחביב של הבנים שיחקו באגוזים בחול המועד.
הבנות הגדולות יותר היו ~~עושות טברל עד דהלהא~~ מטיילות לכיוון דולהא או ~~לצד~~ לכיוון ליקידי.
לא ~~היה מקרב~~ קרה שבחור יעז ~~ללוות~~ לטייל יחד עם בחורה.בכל זאת קרה בבגשר הרבה פעמים בחורים
עם בחורות אבל רק כך שההורים לא ידעו על כך.בזמנים האחרונים גם קרו
מקרים של אהבה רבה ושום דבר לא עזר.התחילו לעצום עין הרבה פעמים כי
היו כבר זמנים קשים והיה צורך להסתגל לתקופה החדשה.היו גם שידוכים מאהבה
גם בזמנים שלי,~~דבר אבי~~,והזיווג עלה יפה אפילו שהמשפחות לא היו מתאימות
זו לזו אבל הילדים החליטו.והנה דוגמאות מספר:בן דודי דוד איצקוביץ נסע
לקושניצה ולקח את מרים בת נתן פרידמן,דוד סטרולוביץ לקח את בת חמי רחל
ביימן,חיים משה מרמילשטיין לקח בת ביימן בת דודה מפולנה.יעקב פסטינגר
לקח את שרה יודקוביץ,יעקב וייבגרטן לקח את רחל וייס.והכל היה טוב ויפה.

חינוך הבנות: עד כה כתבתי על הבחורים שלמדו בישיבות ועכשו אכתוב על הבנות.
הבנים ~~א~~ כרגיל מיעטו ללכת לבית הספר.השתמשו בתחבולות שונות ~~כיצד~~ כדי לא לבקר
בבתי ספר של גויים.כתיבה וחשבון למדו הבנים בחדר, וגם בישיבות בהיותם
גדולים יותר.הבנות ~~אבל~~ הלכו בצורה סדירה שמונה שנים אל בית הספר העממי.
כאשר באו הצ'כים (אחרי מלחמת העולם הראשונה) הנהיגו בית ספר צ'כי ושם
ביקרו 99% רק ילדי יהודים.בשנת 1920 חויבו גם הבנים ללכת לבית הספר,
אבל מצאו דרך לשחרר את ~~הבנות~~ הבנים,כי בתי הספר וגם המורים היו גרים אצל יהודים.
בתי הספר הרוסיים (הרוטינים למדו רוסית,כי גם השפה הרוטינית היא ניב
של השפה הרוסית) היו מלאים עד אפס מקום בתלמידים גויים בני האיכרים.

וגם התלמידים וגם מוריהם היו אנטישמיים גדולים. מורים יהודים היו מלמדים בבתי הספר הרוסיים.

בתי הספר היוו מקור פרנסה לכמה משפחות יהודיות. אצל ר' לעזר מייליק הרשקוביץ היה בית ספר צ'כי, אצל ר' מנחם חיימוביץ גן ילדים צ'כי, אצל ר' יעקב וייגרטן בית ספר צ'כי ואצל פייגל ויפוביץ בית ספר צ'כי. גם מנהל בית הספר (ושמו טורדאוזייק) עם ילדיו היו גרים אצלי. בית ספר צ'כי עם שתי כיתות היה על יד ר' משה לייב חיימוביץ ואצל ר' שלמה וייס ואצל ר' צבי וייגרטן היה גן ילדים. בתי הספר הכניסו הרבה כסף לעיירה. המורים עם משפחותיהם, שכר דירה בשביל בתי הספר, הממשלה שילמה כל חודש בדיקנות וכך גדלו בתי הספר והגיעו לשמונה כיתות.

כאשר הבנות גמרו את שמונה הכיתות של בית הספר העממי יכלו להמשיך את לימודיהם בבתי ספר גבוהים, אבל זאת לא היתה חובה. מי שרצה היה יכול לשלוח את ביתו לגימנסיה לבילקי במרחק של 10 מייל מזארדני. הרכבת היתה נוסעת מבירינגסס לקושניצה. גם באירשיווה ובבילקי היו בתי ספר גבוהים (גימנסיות). היו בנות שנסעו ללמוד לבילקי. אחדות נשארו בבית. מה עשו הבנות בבית? הן עזרו לאימן לשטוף את כלי החלב, לנקות את החלונות, לעבוד במלאכת יד, בחורף למרוט נוצות, לתפור ולהכין את הנדוניה: כריות, מפות (מעשה ריקמה), לסרוג. עוד לא היו אז בתי הרושת שהבנות תעבודנה שם ולכן ישבו בבית ולפעמים ישבו והתבטלו.

פתאום נשמעה צעקה שיצאה מפי הרב ר' אשר זליג גרינצווייג ז"ל וגם מפי הדיין ר' יעקב ז"ל ומפי השוחט שאסור לבנות להמשיך ללמוד כי זה גורם להפקרות. הבנות גדלו ובבית הספר יש הזדמנויות שונות שאינן גורמות שום טובה לבנות ישראל... חלק מהבנות הפסיקו תיכף את לימודיהן וחלק המשיכו. בא לחץ על ההורים שבנותיהם המשיכו ללמוד בבילקי ואפילו הוצאו מחברת ש"ס ומחברת משניות ההורים שבנותיהם המשיכו ללמוד בגימנסיה. הלימוד בגימנסיה לא הוסיף לצערנו יראת שמים לאף אחד.

היו מקרים שבנות יהודיות ברחו מהבית לצ'כיה עם בחורים גויים והיו גם מקרים אחרים שלא הוסיפו כבוד למשפחות חסידיות. אבל בזארדני ב"ה

לא נכשלה אף בת אחת.נוכחו לדעת שעל הבת לשבת בבית "קשורה" אל סינורה של אמא והי"ת ישלח לה את הזיווג הנכון בהקדם כי כבר הבת השניה גדלה אחריה.הי"ת שלח את התרופה.לצערנו נכנסו בשנת 1938 האונגרים אלינו ונשכחו הלימודים כי התחילו בעיות קשות כיצד לפרנס את הבית ולהשיג את הלחם היומיומי.

כל זמן שהיה אצלנו שילטון צ'כי (בשנות 1919 - 1938) היו שיעורי דת שעתיים בימי ראשון.המורה היהודי לימד את התלמידים היסטוריה יהודית,דינים וברכות הנהנין.העיקר שמשפחה יהודית נושאת התפרנסה בכבוד.המורה לימד בכל יום במקום אחר;בבילקי,במיסטיציף,בליקיווה,בזארני, ברולהא.המורה היה אדם מכובד ר' יעקב וויינגרטן ז"ל מזדני.הוא היה גר בבילקי.נשארו בחיים שתי בנותיו.היה לו בן הב' מנחם וויינגרטן ז"ל והוא גדל אצל סבו ר' צבי וויינגרטן ז"ל בזארני והוא היה בחור חמד.

היו גם נערות שלמדו אצל נשים.גם אימהות למדו וגם סבתות למדו יחד עם הנכדות.לא היתה בת שלא ידעה להתפלל או לקרוא "בצאנה ראינה", בחומש המתורגם לאידיש.

הנערות הגדולות היו חיות באחיות,גם הנשים היו שכנות טובות וחיו כמו משפחה אחת.עזרו זו לזו בין במקרה של שמחה ובין במקרה של צער ח"ו. היה קשר תמידי ביניהן וכל אחת התעניינה בגורלה של השניה.כל אישה ידעה איפה גרה אישה עניה ובמיוחד בזמנים הקשים היתה העזרה ההדדית מפותחת מאוד,ותמכו בנזקקים.אני עוד זוכר את סבתא שהיתה לי ברוסטיקה,קראו לה מאיראזיצקי על שם סבא ששמו היה מאיר אזיק ירסוביץ ז"ל.סבתא היתה מחלקת לעניים בר קמח,חיטה או שעורית.היא היתה אומרת:מה יש לעני ממחצית הכתר (הצ'כי)?וכאשר הגיעה העת לפני יום הכיפורים,היו באים אליה העניים בעלי החזקה וקיבלו את עופות הכפרות ועוד עסקה במצוות כאלה.האמהות היו מוסרות את נפשן עבור היהדות,הקריבו את עצמן בשביל היושר.כך יכלו לגדל ולחנך ילדים בעצבתן,בדרך הקשה אבל הישרה!

היו בתים בקרפטים שאבי המשפחה עזב את משפחתו לתקופה ארוכה יותר,כי הלך למצוא פרנסה,והאם טרחה קשה עם הילדים הקטנים,אבל

המשך בעמוד 57: הן קיבלו את כל

השידוכים

שדכנים היו מכל צד. השדכן הראשי היה חותני לשעבר ר' הירש ניימן השדכן ע"ה. היה לו כרטיס מנוי שנתי לרכבת והיה נוסע

מיסין לרחובו
מיסין לקשאו
מבושטינה לחוסט
מציצוביץ לסטריביצ'ין
מפולינה לדולהא
מברגסס לקיראלהאז
מבידיצקי לסוואליבי
מהלמין לטרני
ממונקץ' לאוגואר
מסיליש לביריג
מסירידני לבירייזני
מאלשווה לבריד
ממיכאילוביץ להומנה
מאילניצה לבילקי
ממזילאבורצה לטטרים
מרוסטיקה לשאראד
מצ'ופ לסובדנץ
מסנינה לסטראסק

הכלה היתה למשל מזדני והחתן לא היה רחוק יותר ממאה מייל; האמהות לא נתנו את בנותיהן למרחקים גדולים מדי.

הרבה שידוכים היו מן העיירה עצמה וגם בני משפחה השתדכו ביניהם. לא שאלו בעצת הרופא אלא אם הרבי ציווה היה הכל בסדר. לפעמים ראה החתן את הכלה רק יומיים אחרי החופה והיה טוב!

עד כמה שאני יודע וזוכר התחתנו מזדני בני משפחה וגם שכנים ידידים טובים שלא מבני המשפחה.

ההורים מצד החתן:	ההורים מצד הכלה:
1) החתן יעקב בן ר' בעריל וייגגרטן	הכלה רחל בת ר'משה וייס
2) החתן אהרן צבי בן ר' אזיק איצקוביץ	הכלה דבורה בת ר'פישל פישלוביץ
3) החתן משה לייב בן ר'מוטיל חיימוביץ	הכלה רוזי בת ר'מנדיל חיימוביץ

הן קיבלו את כל הסבל באהבה ועבדו וטרחו בלב ובנפש, כי אם הקב"ה גוזר חייבים לסבול. קשה מאוד להבין את חשבונו של רבונו של עולם, את האסון הכבד שקרה לאותן אימהות צדקניות ולילדיהן שלא טעמו טעם של חטא וכולם נספו בשואה הנוראה על קידוש השם. אבינו מלכנו, נקום לעינינו את דמם השפוך!

השם יתברך עזר והכנות הגיעו לפרקן והתחילו לחפש שידוכים. על פי רוב מצאו את החתן המתאים לא במרחק רב.

השידוכים:

[illegible] להוסיף: [illegible] -56/[illegible]-

זהו ההמשך מדף:א/56!

4 החתן יעקב בן ר' מענדיל חיימוביץ עם הכלה שרה בת ר' צבי ויינגרטן

5 החתן זלמן בן ר' שלמה וייגנרטן עם בת שרה ר' צבי וייגנרטן -

6 החתן שמואל לייב בן ר' שמחה צבי שמואל עם בת ר' אייזיק שאמואל

7 החתן חיים דולהי בן ר' מוטיל חיימוביץ עם הכלה ליעבע בת ר' א.הרשקוביץ

8 החתן נחום בן השמש ר' צבי מערמעלשטיין עם הכלה סימא חיה בת ר' לייזער בליק

9 החתן שלמה בן ר' צבי ניימן עם הכלה פייגי קראנצי ע"ה בת ר' מוטיל חיימוביץ

היו גם שידוכים שהרבי היה "השדכן". החסידים היו נוסעים אל הרבי ונכנסו אליו עם פתקא בה מבקש החסיד מהרבי ברכה שהשם יתברך ישלח לבנו או לביתו בהקדם את הזיווג הנכון.

מה שאני כותב כעת שמעתי מפי סבי ר' אזיק איצקוביץ ז"ל מזאדני. היתה לו בת שרצתה להינשא. היה לי גם סבא ברוסטיקה על יד אורשיבה ר' מאיר אזיק יוסוביץ ז"ל ולו היה בן שרצה לשאת אישה. קרה ששני הסבים נסעו יחד אל הרבי מקומרנה בפולין לראש השנה. ערב יום טוב נכנסים אל הרבי לקבל שלום ומוסרים את הפתקא. סבא אחד כתב על הפתקא שהוא מחפש שידוך עבור בנו והסבא השני כתב שהוא מחפש שידוך עבור ביתו ואז אומר הרבי, זה שידוך מתאים. הסכימו ונסעו הביתה, הבן והבת ראו זה את זה והשידוך נעשה. שם אבי ז"ל היה ר' דוד צבי יוסוביץ ז"ל בן ר' מאיר אזיק ז"ל ומרת אסתר ע"ה מרוסטיקה ושם האם ע"ה היה מרת פייגי איצקוביץ בת ר' יחיאל אזיק ז"ל ומרת לאה ע"ה מזדני.

על נדוניה לא דיברו, כי שני הצדדים היו עשירים. הסב מזאדני נתן תיכף סכום

כסף בשעת עשיית השידוך ואת השאר בשעת החתונה.

פעם היה נוהג לתת לזוג הצעיר פרה חולבת לחלב ושני עגלים לגידול כדי שיתחילו לנהל משק לחוד.אצל הסב מרוסטיקה היה אבא בן יחיד בין ~~שמונה~~ חמשה בנות וסבא מאיר אזיק החזיק אותו אצלו ודאג לפרנסתו.היה גם משק אצל סבא,שדות עם גן של עצי ~~פרי כבגן~~ תפוחים,אגסים,שזיפים וכרם ענבים.

שנות ילדותי

אני נולדתי ברוסטיקה,הייתי הילד החמישי ואמי ע"ה נפטרה בלדתה אותי.השנתיים הראשונות גדלתי אצל אישה במיסטיצף ואחר כך לקחה אותי אל ביתה סבתא לאה ע"ה מזדני והיא גם גידלה אותי.מדי פעם בפעם היה בא אבי ז"ל לבקר אותי בזאדני וכאשר גדלתי כבר היה לוקח אותי לכמה ימים לרוסטיקה. שם,אני זוכר, היו אסמים עשוים מנצרים כסלים גדולים באורך של 15 מטר, ברוחב 3 מטר ובגובה 8 מטר ~~והם~~ והם היו מלאים בתירס (קלחים).סלים כאלה היו חמישה.נוסף לכך היו ~~חדרים מחסנים~~ אסמים בשביל חיטה ובשביל יבול אחר.כאשר הייתי בן שש,נפטר גם אבא ז"ל,זה היה בסוף מלחמת העולם הראשונה בשנת 1918.פעם אחרי שנים מספר בערך בשנת 1923 באתי לרוסטיקה ושם היה אחי יעקב הוא הגדול ז"ל ~~הגדול בין האחים~~,הוא היה רווק וניהל את המשק,טיפל בשדות,בגנים ובבהמות. בהיותי נער בן 12 וכרגיל הייתי סקרן לראות הכל ,עליתי על העליה של הבית וחיפשתי בין הקופסות והארגזים.מצאתי ארגז בגודל של מזוודה קטנה,פתחתי את הארגז ~~ובלי גרזמא~~ ומצאתי בו כ-12 צבתות בצורות שונות ומשונות,ארוכות,קצרות ,קצרות יותר עבות,עקומות ומעוקמות.אני סובב אותן לכאן ולכאן,תוהה ומשתומם לדעת מה זה ועל מה זה?התביישתי לשאול את אחי ~~יעקב ז"ל~~ מה הן.~~כסוף~~ הייתי סקרן מאוד לדעת והתגברתי על הבושה ושאלתי אותו והוא הסביר לי שאבא ז"ל היה נוהג לעקור שיניים.בני אדם היו באים מרוסטיקה,מאגץ, מדובריקי,~~מאו-לובה,משרד~~ מאולאדה ומשארד.הרבה פעמים היו מעירים אותו בלילות.אחי לא היה יכול להסביר לי איפה למד אבא ז"ל את המלאכה הזאת.היתה לו יד קלה והאנשים היו באים אליו כפי שהולכים אל רופא שיניים.

כאשר אבא ז"ל היה לוקח אותי לרוסטיקה,~~בעם~~ נסענו ברכבת קטנה שנסעה מקושניצה לביריגסס ועצרה בדוברופקי ומשם הלכנו ברגל שלושת

רבעי שעה כדי להגיע לרוסטיקה.עלינו היה לעבור דרך כל הכפר רובורופקי ואז היה אבא ז"ל נכנס לבקר את הקרובים בדובורופקי יחד איתי ושם שתינו כוס קפה עם עוגה אצל ר' מנחם רוזנר ז"ל ואצל ר' משה רוזנר ז"ל ומשם המשכנו בדרכנו לרוסטיקה.כדי להגיע לרוסטיקה היו צריכים לעבור את הנחל בראז'יבה. גשר לא היה אלא רק קורה שהיתה קשורה אל כבלי ברזל עבים וכאן עברו רק בני אדם.עגלות היו נכנסות לתוך הנחל וכך עברו אותו.בחורף קפא הנחל והעגלות יכלו לעבור על פני הקרח,כך היתה נראית רוסטיקה העיירה בה נולדתי.פרטים נוספים עוד אוסיף אי"ה אחר כך.

כרגיל בימים ההם נקשרו השידוכים בחול המועד פסח או בחול המועד סוכות.החתן בא לראות את הכלה ואביו ולפעמים גם אמו או אחותו היו "המבינים" בודקים את הכלה,אם היא מטיבה לראות או לשמוע.האם הכלה אינה מרבה לאכול? האם הכלה אינה נועלת נעל אחת על שתי רגליה?כי הבחור החתן היה מתבייש לדבר עם הכלה,ולפעמים המחותנים היו כל כך אדוקים שהיה אסור לבחור לדבר עם הכלה טרם שנגמר השידוך.היו גם זמנים שהבחור ~~הגיע~~ בא לראות את הכלה והכלה איננה,כי התחבאה מפני הבושה.ההורים היו מדברים לעניין בקשר לנדן והתמקחו ביניהם כאילו מדובר על קניין צמר שורים.החתן היה מחכה שהמשא והמתן ייגמר כבר,כי היה לו קשה לשבת עם המטריה ביד ולהסתכל למעלה על התקרה כי על הכלה היה אסור לו להסתכל הרבה אלא רק "בעין אחת".בחוץ אצל השכנים היתה כבר ההתרגשות רבה,כבר דיברו על כך שבא בחור "להסתכל" ~~בבהודה~~ביינטה.השכנות כבר ידעו למסור שהבחור הוא בעל שיער אדום,גבוה. הן נכנסו ושאלו מטאטא או סיר והעיקר רק לראות את הבחור שבא אל ינטה, איך הוא נראה,האם רגליו ישרות הן? אם ראו שהבחור משתהה קצת יותר זמן, כבר הבינו שמשהו כבר בדרך וכל אחד חיכה כבר שבלילה יכתבו כבר את התנאים אצל ~~ינטה~~ הכלה.ואז התאספו הבנות הגדולות ומלאו את כל החדר והכינו את הכלה שתהיה יפה.אם כסף הנדוניה היה כבר מוכן,הוכנס כל הסכום אל הבנק ונרשם על שם החתן והכלה.כי היו מקרים שהורי החתן היו חייבים כסף לאנשים ~~רבים~~ והשתמשו בכסף הנדוניה לשם כיסוי חובותיהם. והזוג הצעיר נשאר בלי פרוטה. אני זוכר מקרה שהכל היה טוב ויפה אבל את הנדוניה שילמו לפני שהקימו את החופה,כי אחרי החופה היו מקרים שההורים לא נתנו את הנדוניה שהבטיחו לתת לחתן אלא שמרו על הכסף בשביל ביתם השניה או אפילו בשביל הבת הרביעית.

זה קרה ימים מספר אחרי החתונה.הכסף הוחזר למלווה שממנו לוו את הכסף.
העיקר שכיסו בסודר את ראש הכת ולא הלכו להתגרש בגלל כסף.בלעו והמשיכו
בחיים וה' יתברך עזר ממקום אחר בענין הפרנסה.גם זה קרה שהבעל הצעיר השקיע
את כסף הנדוניה בחנות או בעסק אחר ועברו כשנתיים והכסף הלך וה' יתברך הוסיף
לזוג הצעיר שני ילדים.מה עשו? הלכו אל אבי הכלה וביקשו עוד קצת נדוניה
אם היה ממי לבקש ואם לאו סבלו עד שראו קצת פרנסה.לפעמים נתנו לחתן נחלה
ופרה חולבת ואז היה כבר בבית פת וחלב לילדים הקטנים וכך הסתדרו איכשהו.
היה גם נוהג שהחתן היה סמוך על שולחנו של חמיו במשך שנתיים והשם יתברך
עזר ולשנה נולד הבכר הראשון,השמחה בבית היתה גדולה כי ראו שהזוג הצעיר
מצליח.מן העליה הורידו את העריסה והסבתא חיתלה את התינוק וגם האכילה אותו,
על בקבוקים לא ידעו בעת ההיא והאם היתה מניקה את תינוקה שנתיים. אם הרך
הנולד היה בן,עשו ברית מילה ביד רחבה.ילדים קטנים היו באים אל התינוק
וקראו קריאת שמע וקיבלו קצת אגוזים,סוכריות או עוגת דבש.אני עוד זוכר
שהלכנו מן החדר יחד עם הרבי לקרוא את קריאת שמע והשמחה היתה רבה.

הסבתא היתה עושה אמבט לתינוק בעריסת עץ בה היתה עוד רוחצת
את ילדיה.את התינוק היו עוטפים בכרית כך שבקושי היה לו אויר לנשימה.
היולדת היתה שוכבת במיטה מכוסה כולה.אם בא לבקרה קרוב משפחה ולאחל לה מזל
טוב,גילתה היולדת טפח בקצה הסדין ואם המבקר לא היה קרוב משפחה ממש,
דיברה איתו מתחת הסדין כאילו מעולם אחר חלילה.שמרו מאוד על הרך הנולד
שלא יפגע בו חלילה קצת אויר מפני החשש שלא יוכל לבכות בשעת הברית.
גם שמרו עליו מפני עין הרע חו"ש.גם דאגו שחתול (יצור טמא) לא יגע
בעריסה.בתור סגולה שמו מתחת לראשו של התינוק ספר קדוש.

בזארני היתה אישה שקראו לה "באבא" (מילדת באורבית).כל אחד קרא
לה "באבא" כי היא היתה המילדת והיא גרה ליד בית המדרש.אם בביתה היה חושך,
ידעו כבר שהיא נמצאת אצל אישה העומדת ללדת.ובבוקר ידעו שמרת שרה רבקה
ילדה בן ותהיה ברית.ילדי החדר היו מתכוננים ללכת לקרוא קריאת
שמע.היו נותנים לילדים כפי שכבר הזכרתי עוגת דבש, אגוזים וסוכריות
וזה היה בשבילם כעין יום טוב.הרבי היה מלווה את הילדים בערב אל בית היולדת.

ריח הצלי ככר היה נודף לפני הברית ובבוקר הלכו אל בית המדרש הרבי עם הילדים וכל ילד קיבל נר.הסנדקית הכניסה את התינוק אל הברית ומסרה אותו לידי הסנדק.המוהל התיר את התינוק כי הסכין של המוהל היתה טמונה בכרית ~~לש~~ לשמירה ושם מצא המוהל גם עוגת דבש שארזה בשבילו הסנדקית כמתנה.איך שלא יהיה תמיד היו כמה מנינים של יהודים ~~שהשתתפו~~ משתתפים בברית והסעודה נמשכה אחר כך עד הצהריים.לא כמו היום שמלים את התינוק וככר בורחים,בקושי מספיקים לשתות קצת י"ש לחיים ואומרים מזל טוב! אי"ה נתראה שוב בבר מצוה, ~~ומזל טוב~~.

בליל השמירה (הלילה לפני הברית) היו באים אל בית הרך הנולד שכנים וכל אחד סיפר מעשיה מרבי או מאליהו הנביא,אחר כך אמרו ברכה וקראו קריאת שמע.

כרגיל היתה אישה ~~שהיתה~~ עוזרת ליולדת ללדת אבל אם חלילה התעוררה בעיה והאישה היתה מקשה ללדת,היתה סכנה גם לחיי התינוק וגם לחיי היולדת.בעיירות הקטנות לא היה רופא ועד שהשיגו רופא ~~היתה~~ יכלה היולדת למות עשר פעמים יחד עם ~~הת~~ העובר,כי טלפון לא היה וגם מונית לא היתה.וזהו מה שקרה לאמי ע"ה בלידתה אותי .מה שקרה בדיוק אינני יודע,אבל דודי סיפר לי שבשעה שנולדתי לא יכלה המילדת לעצור את הדימום./עד שנסעו בעגלה להביא רופא ~~להביא רופא~~ מאושיכה,היתה אמא ככר בעולם האמת.אבא היה מרוסטיקה ר' דוד צבי יוסוביץ ז"ל אמא היתה מזארבי מרת פייגה ע"ה בת ר' יחיאל אזיק איצקוביץ ז"ל,הסבתא ~~ש~~ שגידלה אותי היתה מרת לאה אנגלמן ע"ה מדיסינה על יד ~~סבלבי~~ סוואלון:
לי קוראים פייטיל אחרי אמא ע"ה ששמה היה פייגי.אנחנו ארבעה אחים ואחות אחת:מאמא ע"ה שלושה בנים: יעקב,שמאי ואני פייטיל ומאמי החורגת בן ובת: משה נ"י והאחות חנה ע"ה.האח הבכור יעקב והאח השני שמאי נשארו עם האם החורגת במקום בו היה גר אבא ז"ל.

שני האחים היו ברוסטיקה כאשר הדודה נישאה,היא עזבה את רוסטיקה, ~~לקחה לה~~ קיבלה את המגיע לה מהרכוש של אבא ז"ל, ~~[illegible]~~ עבור שני ילדיה. נפגשנו לעיתים תכופות עם הדודה ע"ה.

העיירה רוסטיקה והציונות

העיירה רוסטיקה היתה במרחק של שלושה מייל מאורשיבה.חיו בה שלושים וחמש משפחות יהודיות.היהודים התפרנסו משדות,מבוסתנים ומגידול בהמות.למשפחות אחדות היו ~~כלדי~~ בנים באמריקה שעזרו הרבה להורים ולמשפחות.

מבחינת הרבנות היתה רוסטיקה שייכת לאורשיבה.בזמנים שלי היה הרב ר' יואל טייטלבאום זצ"ל אשר עזב את אורשיבה בשנת 1927 ועבר לקראלי ברומניה. השו"ב היה מסולץ ר' ברוך שכטר ז"ל.הוא היה בא כל יום חמישי לשחוט וגם היה בא אם היתה ברית או חתונה.אם התעוררה שאלת חכם היה פוסק הדוד ~~של~~ ר' חיים יצחק יוסוביץ ז"ל כי היה קשה ללכת לאורשיבה עם כל שאלה ושאלה.מקווה טהרה היה במקום.כל בעל בית מילא בתורבנות את תפקיד הבלן בכל יום שישי והסיק את הדוד בפחמי עץ ~~בעצים~~ של הקהל ודאג למים חמים.

בעיירה שלנו ובכל הסביבה היו בחורים צעירים וגם בחורות שהיו רוצים לעלות לארץ ישראל כחלוצים,אבל לא היו האירגונים כמו המזרחי או אגודת ישראל שיעשו את התעמולה.היו מקומות בהם פעלו האירגונים הציוניים החילוניים/והדתיים שהיו מתרוצצים בשבת במקלות ובאיתים ועשו בהם אימונים שונים. האדוקים צעקו:ציונים מחללי שבת,שקצים, בני בליעל! התרחקו מהם כמו שמתרחקים מאוכלי דבר אחר או ממטזרים.האדוקים ישבו וקפאו על שמריהם.גם הרבנים הגדולים ז"ל הפריעו ~~גם~~ מאוד לפעולה הציונית...

כאשר כבר התחילה לצערנו "השרפה",התעוררו כבר היהודים,אבל לצערנו היה כבר מאוחר מדי,היכו "על חטא" אבל היתה כבר אחרי "נעילה",כי הובלו לאושויץ הי"ד.

שרה בת שלמה ניימן ז"ל

~~אצ~~ לגיסי ר' שלמה ניימן ז"ל היתה בת שרה ניימן ע"ה.היא קראה הרבה על ארץ ישראל והיא ביקשה מאביה:"אבי היקר,הרשה לי לנסוע לארץ ישראל.תן לי רק כסף להוצאות הדרך ואת רשותך!" האמת היא שהיה לה בחור בברגסס ושמו פייפיר והיא רצתה לנסוע איתו... (התמונה על הדף של שלמה ניימן ז"ל). הגיס ז"ל היה ~~אבל~~ אבל מן החסידים הנאמנים של ספינקא מסליש והוא לא עשה שום צעד בלי הסכמתו של הרבי...נו,איך זה ~~נראה~~ יוראה שביתו של שלמה ניימן תיסע

לארץ ישראל? היא נספתה על קידוש ה' הי"ד. ימים מספר לפני השיחרור נדרסה שרה ע"ה על ידי טנק גרמני. חברותיה עוד ראו אותה בחיים אבל לצערנו לא היתה בכך קיימת שום אפשרות לעזור לה וזרקו אותה כתעלה על יד הדרך בגרמניה והיא היתה קרבן נוסף בין ששת המליונים שהושמדו על ידי הגרמנים הצוררים ימח שמם וזכרם.

שרה ע"ה היתה בת עשרים. היא היתה מבורכת בכל המעלות, דתיה, מודרנית, מלומדת ויפה (היא היתה בת כ' כבת ז' ליופי!). אם השם יתברך יעזור לי להדפיס את הספר הזה, תמונתה של שרה ע"ה, של שלמה ביימן ז"ל ושל מרת פייגי ע"ה תופיע בין שאר התמונות.

ר' שלמה ביימן ז"ל

גם בנו של שלמה ביימן ופייגי הבחור משה לייב בן שמונה עשרה גורע ממש מרעב יחד עם אביו במחנה. נשארו בחיים שתי אחיות רחל ולאה שתחיו.

אין הקם הרבה אנשים כאלה כפי שהיה ר' שלמה ביימן ז"ל. אינני כותב עליו בגלל שהיה גיסי אלא מגיע לו שיכתבו עליו במיוחד, כי הוא היה איש בעל לב טוב ונתן צדקה בלי סוף. הוא גם ניהל ספר בו רשם את המעשרות שנתן מכל. הרבה פעמים נסעתי כשליח מטעמו אל הרבי מספינקי זצ"ל לסיליש עם הפיתקא בעניני עסקים כי ר' שלמה לא זז בלי עצתו של הרבי והוא הצליח מאוד בעסקיו. אני מקווה עוד לכתוב את קורות חייו של ר' שלמה, הי"ד.

שלמה ביימן היה בנם של ר' צבי ביימן ז"ל ומרת מרים ע"ה. אמו היתה ביתו של ר' מאיר הרשקוביץ ז"ל. ר' צבי ביימן ז"ל בא ממיידן שליד וולובה, לא רחוק מגבול גליציה שבפולין. הם גרו בזארני. התפרנס בקושי עם ארבעת ילדיו. מאוחר יותר עסק בשדכנות והיה לו כרטיס מינוי שנתי על כל הרכבות בצ'כוסלובקיה וגם רשיון למכור כרטיסים, ברכבת הקטנה שנסעה מקושניצה דרך ברגסס לסיליש וכך הפרנסה היתה כבר קלה יותר. שתי הבנות הגדולות, רחל שתחיה היתה תופרת והצעירה ממנה אסתר ע"ה עסקה במכירת כרטיסי הרכבת, הבן שלמה ז"ל היה בחור ולמד בישיבות.

ר' צבי ביימן ז"ל היה גר בדירה שכורה בכל מקום שהיה אפשר.

אחר כך גר ר' צבי ניימן ז"ל בבית בו היו גרים ר' מאיר וסבתא רבקה ע"ה היו גרים.הדירה הזאת היתה קטנה אבל שלו ולא שכורה.שלמה ניימן התחיל לעסוק בבניית גשרים וסלילת כבישים באבנים בשביל הממשלה הצ'כית אחרי שנשא לאישה את מרת פייגה ע"ה בת ר' מוטיל ז"ל.לשלמה היתה הצלחה גדולה במה שעסק.הוא היה גר בחצרו של ר' מוטיל וכאשר נולדו לו התינוקות,בנה ר' מוטיל עם שלמה בית גדול ושם היה גר שלמה ובני ביתו.אבל קרה אסון אצל שלמה.אשתו חיממה ספירט כדי לשים תחבושת חמה על בטן תינוקה החולה כרפואה והספירט נדלק והצית את בגדיה.הסיעו אותה לבית החולים בברגסס אבל ללא הועיל,האסון קרה ושלמה ניימן נשאר אלמן עם ארבעה ילדים קטנים.אחר כך נשא שלמה לאישה את גיסתו הצעירה,אחות אשתו בת ר'מוטיל ז"ל ומרת חנה ע"ה ושמה היה קרנצי ע"ה. גם קרנצי ילדה לו ארבעה ילדים וכל הילדים גדלו יחד כאחים ואחיות.היא התיחסה אל כל הילדים כאמא אמיתית.

שלמה ניימן היה בעל עסקים גדול.היה לו עסק גדול עם שותפים בקושניצה.בקושניצה פעלה חברה גדולה.בבעלות החברה היתה רכבת שנסעה אל תוך היער לאורך 20 ק"מ ומנסרה גדולה בקושניצה. החברה עסקה בתעשיה של עץ ועבדו בה כאלפיים איש ושלמה ניימן היה מנהל העבודה של הפירמה הגרמנית והיה אחראי לספק את התוצרת של היער כגון בולי עץ,עצים להסקה,פחמים וחומרים שונים.על ידו של שלמה מצאו פרנסה גם יהודים אחרים.שלמה ניימן היה בעל לב טוב יוצא מן הכלל,בעל צדקה גדול וגומל חסדים.עזר הרבה למשפחה משני הצדדים והוא לבדו לא היה חי במותרות אלא בענוה כבעל בית.עניים היו סמוכים על שולחנו בכל יום ובכל עת.

כעת אתאר את גיסי לשעבר את ר' שלמה ניימן ז"ל.

שלמה ניימן היה בחור עני,כי חמי ר' צבי ניימן ז"ל היה שדכן ובעל זכות למכור כרטיסי רכבת שנסעה מברגסס לקושניצה.מכירת הכרטיסים לא הכניסה הרבה..בזה עסקו בנותיו.קודם הבת רחל ואחר כך אסתר ע"ה שהיתה אשתי הראשונה שנספתה באושויץ הי"ד.

שלמה ניימן נשא לאישה את מרת פייגה ע"ה בת ר' מוטיל חיימוביץ ז"ל ונשארו בחיים שתי בנות רחל ולאה.שלמה היה קבלן בבנית גשרים קטנים אצל הממשלה הצ'כית.אחרי שנים מספר נפטרה אשתו פייגה ע"ה והוא לקח לאישה את אחות אשתו הצעירה קרנצי ע"ה.

אם השם יתברך רוצה גם מטאטא יורה?

שלמה ביימן התחיל לקבל מן הממשלה עבודות גדולות יותר כקבלנות והוא היה איש מצליח ב"ה ובכל אשר נגע היתה הצלחה. אחר כך התחיל לעסוק בעיסקי יער עם שותפים. בקושניצה היתה מנסרה גדולה עם רכבת משא וגם רכבת נוסעים שנסעו לתוך היערות. במשך תקופה מסוימת שילם לשני שותפים את חלקם ונשאר בעסק עם שותף אחד ר' סנדיר זליקוביץ ז"ל מקירליצקי. במשך הזמן היתה לו הצלחה גדולה בעזרת השם יתברך, הוא הטיב מאוד לעשות עם משפחתו ודאג לפרנסת ההורים וגם עזר הרבה ללא יוצא מן הכלל גם לזרים. מי שבא אליו, לא יצא בידים ריקות. ובמיוחד אנשים שנזקקו לגמילות חסד נושעו מיד!

אחרי חתונתי תיכף עבדתי במשרדו. כמה שנים ראיתי, כשהגיע יום חמישי, היו באים אנשים ונשים וקיבלו כסף ~~שיוכלו לרכוש ממש~~ לצרכי שבת. במקרה ושלמה לא היה שם היה מחלק את הכסף לנזקקים מנהל החשבונות מר זושה סלמון הי"ד מחוסט או בתו של שלמה שרה ע"ה עסקה במצוה זו. אנשים עניים היו באים בחורף כדי לקבל מעט עצים להסקה כי הקור היה עז מאוד, והרבה שלג בהרי הקרפטים.

בשעת העונה הייתי עולה ברכבת אל היער. עבדו שם כאלף פועלים, הם הכינו את בולי העץ עבור המנסרה, אדנים בשביל מסילת הברזל ~~עבור~~ הקטנה, אבל בשביל הרכבת הממשלתית הצ'כית נשלחו ~~רכבות~~ חומרים שונים, פחמים וחלקי חביות. היה גם יצוא רב לגרמניה ימח שמה. החברה היתה גרמנית. בשנת 1930 כבר נראו צלבי קרס שנצבעו במקומות שונים. היו באים פקידים חדשים מגרמניה אל החברה לקושניצה והם היו צועקים:" יהודי, אתה תישמד לגמרי עם הכל!" הם היו זקוקים ליהודים בתור קבלנים. עדיין זוכר אני את שמו של המנהל הראשי שהיה שפיץ י"ש והיה לוקח שוחד מתחת לשולחן. נתנו מתנות לכולם והעסק הלך כמו על גלגלים. הגרמנים בנו ~~בתים~~ משרדים עבור 40,30 פקידים שהיו יחד עם משפחותיהם. לדאבון ליבנו בעזרת הגרמנים ~~על ידינו~~ הנאצים, אבל לפרנסה היינו זקוקים. כל אנשי קושניצה היו מתפרנסים ברווח, עד שגורשו והובלו לאושויץ.

והקבלנים שהיו להם עסקים משלהם הרוויחו סכומים גדולים כמה שרצו.

במשך הזמן התחלתי גם אני לעסוק במסחר באדנים, בפחמי עץ בכמויות קטנות

יחד עם ר' צבי פיש ז"ל והיתה לי פרנסה ברווח,אבל כאשר גיסי שלמה הלך לקבל או לקנות סחורה הלכתי איתו להעריך ולראות כיצד נראה היער מבחינה עסקית וגם שאל את דעתי בענין האיכות והמחיר!על עבודה זו שילם לי ביד רחבה.אבל הגיעו זמנים קשים.היו סוחבים את היהודים הצעירים אל מחנות העבודה (בימי שילטון הארנגרים) ואז חזרתי לקושניצה ליער.שם היתה לנו מנוחה כי כתבו לצבא אישור שהם זקוקים ליהודים בבית החרושת או ביער וכך שוחררנו ממחנה העבודה.החברה אישרה שאנו בעלי הבתים ומנהלים את עסקי היער.

נרשמו כבעלי בתים:

1. ר' שלמה ביימן ז"ל מזארדני
2. ר' סנדיר זליקוביץ מקירצקי

נרשמו כיהודים מועסקים (נחוצים):

1. ר' ישראל צבי חיימוביץ ז"ל (גיס ביימן)
2. ר' דוד סטרוביץ ז"ל(גיס של שלמה ביימן)
3. ר'פייטיל יוסוביץ ב"י (גיס של שלמה)
4. ר' יהודה צבי רוזמן בן ר' סנדיר ז"ל
5. ר' ישראל אלי' רוזמן בל"י
6. ר' ישראל דוב רוזמן אחי ר' סנדיר
7. ר' שמואל טמבור ז"ל מזארדני,פקיד
8. ר' זלמן לייב זולדן מקושניצה,פקיד

(תמונה!)

נוסף לכך היו פועלים פשוטים,יהודים שעבדו ביער.מנהל העבודה שלהם היה יהודי מזארדני בשם שמואל לייב גולדברגר ז"ל שהיה גר בקושניצה.הוא היה יד הימין ואחראי לכל.ביער היו בתים רגילים ואחרי גמר העבודה התאספו בערב היהודים שגרו לבדם והיו מתפללים מנחה ומעריב ולפעמים היתה תפילה בציבור גם בבוקר.

טמבור היה הטבח.הוא הקדים לבוא בערב והכין ארוחת ערב טובה.היתה קנטינה (חנות לפועלים) עם כל טוב.בשר מוכשר היו מביאים מקירצקי.אחרי ארוחת הערב היו משוחחים קצת עם הפועלים על מה שקורה,קצת על פוליטיקה וגם היו לומדים קצת. בחנוכה התישבו ושיחקו ב"קוויטליך" (משחק עשרים וארבעה קלפים ממוספרים מאחד עד שתים עשרה פעמיים) ושתו תה חם עם רום כיד המלך.

אני עוד זוכר את ר'שמואל טמבור אחרי תפילת הבוקר נכנס אל המטבח אל הקנטינה ולקח בידו את הבקבוק הגדול של רום ושתה ישר מן הבקבוק בפה מלא

והגירגור נשמע לרחוק.שנים רבות היה עוכב ביערות.הוא היה צועד כאדם צעיר בזריזות בהרים.כעשרה,חמישה עשר זוגות סוסים עבדו ביער ומר טמבור היה משכים לקום בבוקר בשעה ארבע ונתן לסוסים לאכול שיבולת שועל ובשעה שש באו לעבודה העגלונים הגויים.כל אחד פנה לעבודתו.

לי היה חדר פרטי לחוד וכאשר גיסי שלמה עלה ליער, היה נוהג להתארח אצלי,כי אצלי היה נקי וגם הייתי מכין סעודה מיוחדת בשבילו.אחרי הסעודה הלכנו אל המחנה לראות ולהסתכל איך האנשים מסתדרים הפועלים.

לפעמים הייתי ביער ולפעמים בקושניצה.ביער סיירתי ברכבי על סוס.

רכבתי דרך המחנה והסתכלתי איך העבודה מתקדמת והודעתי בטלפון לקושניצה למרד על המטען שיגיע אותו היום ברכבת אל המנסרה.כאן מצורפת תמונה משנת 1935.

לשבת היו הפקידים היהודים נוסעים הביתה,ונשאר יהודי אחד לשמור שלא יהיה הפקר והיו גם פקידים גויים.היהודים חזרו ביום ראשון אחר הצהריים.

כל אחד בא עם החבילה שלו וכל אחד הביא משהו טרי, איזה מעדן לטעום או משהו טוב לשתות.

התקופה הזאת נמשכה כך עשר - שתים עשרה שנים.תעשיית העצים היתה פורחת אצל כל אחד ואצל שלמה ביימן היתה ברכה מיוחדת בעבודתו.

הוא היה נוסע לסוליש אל הרבי מספינקא,כי בלעדיו לא עשה שום צעד,הרבי היה הר"ר יוסף מאיר ווייס זצ"ל.אם היה צריך לקנות או למכור,היה שואל בעצת הרבי. היה נוסע אל הרבי וכאשר לא היה לו פנאי היה שולח שליח ישר אל הרבי להודיע לו איזה עסק ומתי הוא עומד לעשות וביקש מהרבי ברכה והצלחה.אמן.

אם הייתי כותב עוד עשרים דפים לא הייתי יכול לתאר מי היה שלמה ביימן ואיך היה מתנהג;אדם שהפך מבחור עני לאיש עשיר ומכובד מאוד ובכל היה מתנהג בצניעות,בענוות ובפשטות, בלי שמץ של חוצפה כלפי כל אחד.חברו הטוב היה ר' יוסף צבי פרידמן ז"ל.בשבת וביום טוב היו לומדים

ביחד שיעור בגמרא. הוא היה מגיע ברכבת ה יתה בלילה באחת עשרה, ברכבת שהיתה נוסעת מבירגסס לסיליש וכל זמן שלא גמר את שיעורו בחוק לישראל לא רצה אפילו לאכול את ארוחת הערב. ~~אב~~ אם היו אנשים שהיכו לו בעניני עסקים או מישהו שהיה זקוק לטובה, הוא התפנה ושוחח עם כל אחד ואחד. גם איכרים גויים היו מבאי ביתו ושאלו בעצתו בעניניט שונים. הוא היה ידוע ומפורסם בכל קרפטורוס (רוסיה הקרפטית). ביתו היה בית יהודי חסידי. במוצאי שבת היו באים אליו אנשים שרצו ממנו איזו טובה או להתיעץ איתו כי אז אחרי ההבדלה היה בבית בזארני. כל שבת לפני מנחה היה מבקר אצל אימו מרת מרים ע"ה וברך אותה בברכת שבת שלום/ וכן גם את סבתא חנה ע"ה. ~~שם~~ שהיתה ~~גם~~ אם חמיו. ~~סבתא חנה ע"ה~~. שתיהן/ נשי חיל ישבו וקראו בספרי קודש ~~והבנו באמת נשות חיל~~. בשבת היה/ לובש ביקיצ'ה ושטריימיל. שמו לא יישכח בין ~~ששים~~ שש מאות הרבבות של היהודים שהועמדו על קידוש השם ע"י הרוצחים הנאצים הגרמניים ועוזריהם ימח שמם וזכרם. יהאזכרו של ר' שלמה ביימן הי"ד ברוך לנצח.

אסור לעלות לארץ ישראל, מותר להגר לאמריקה

לעלות לארץ ישראל היה אסור, אבל לאמריקה נסעו היהודים בלי לשאול את דעתו של הרבי. עוד בשנת 1900 נסעו לארץ "הזהב". הנסיעה לאמריקה היתה עולה הרבה כסף אבל השטן "עזר". אותם היהודים שנסעו בימים ההם התרחקו מן המסורת ומן הדת של האבות ושמונים אחוז מהם היו לגויים "טובים". הם שלחו דולרים הביתה למשפחתם וכך הכל היה כשר. עוד היו שולחים ~~ילדים~~ בנים שיצטרפו אל הראשונים. עד כמה שידוע לי נסעו מזארני לאמריקה כעשרה אנשים, ולישראל עלה יהודי מבוגר יותר, אחי סבא הר"ר יצחק פישל איצקוביץ ז"ל, אחיו של הדיין ר' יעקב איצקוביץ ז"ל ר' שמואל א צקוביץ ר' יחיאל אזיק איצקוביץ הר' יצחק פישל ז"ל היה חי בירושלים. הוא היה למדן גדול הדוד ר' יצחק ז"ל והיה מתכתב מארץ ישראל עם האדמו"ר ממונקץ הרב ר חיים אלעזר שפירא זצ"ל.

ר' יצחק פישל ז"ל היה גם ראש הכולל של רבי מאיר בעל הנס בירושלים. הוא נפטר בירושלים ומנוחתו כבוד על הר הצופים. לפעמים היה שולח מכתב מארץ ישראל לזדני וכל אחד השתומם כאשר ראה את הבולים שהמילה פלשטינה היתה מודפסת עליהם באותיות עבריות. גם היה שולח מעפר הארץ הקדושה (שקיות העפר היו שמים

מתחת לראשו של הנפטר בשעת הקבורה בקבר).אם נפטר אדם חשוב היו באים

אל הדוד ר' יעקב הדיין ז"ל וביקשו קצת מעפר הארץ.לפעמים שלח גם אתרוג

לדוד ר' יעקב הדיין ז"ל.

למשפחות שהיו להם קרובים ב"ארץ הזהב" זה היה להן לעזר רב.האחיות

שנשארו בכית היתה להן נדוניה .היו שולחים להן מאמריקה חבילות גדולות

של בגדים משומשים שנמכרו תיכף בקלות כי הבגדים היו מאמריקה.

זה היה בערך בשנת 1925,גר ר' חיים וייס(מלקיבה) ריק גר ליד הקצב

ר' שיע,ואליו היו מגיעות חבילות עם דברי לבוש מאמריקה ומישהו קנה

קנה לו זוג נעליים או חליפה וכל אחד התבונן בו ואמר:"זה מאמריקה!"

באו גם איכרים גויים מאמריקה והביאו אתם חפצים שונים והיו מוכרים אותם לאט לאט.

כי הגויים התבישו ללבוש חליפה או לנעול נעליים כי נעלו"פוסטילים" (מין ערדליים).

הם הביאו אתם הרבה כסף אחרי שהיו באמריקה 10 - 15 שנים וקנו שדות אצל

היהודים.גם בעלי בתי המרזח עשו חיים טובים כי הגויים שחזרו מאמריקה

הזמינו את בני המשפחה או גם ידידים והיו שותים שנים,שלושה ימים ולילות.

כאשר תם הכסף במשך הזמן,היו הרבה איכרים שהיו מוכרים גם שדות ,בוסתנים,

וגם שוורים והמשיכו לשתות עד שנגמר הכסף וחזרו לקנדה, לאמריקה,

לארגנטינה כדי לשוב "לעשות" דולרים.(שער הדולר אצל הצ'כים בימים ההם היה

שלושים כתרים (קורונה) וזה היה המחיר של ליטר יי"ש שני דגי מלוח.

אם באו שלושה,ארבעה איכרים לעיירה כבר היתה קצת פרנסה לבתי המרזח ולחנויות.

כיצד הגיעו היהודים לקרפטורוס?

לפני מאתיים - שלוש מאות שנה באו כמה יהודים מגליציה (פולין)

וחבילותיהם על שכמם והתישבו בהרי הקרפטים,ששם כבר גרו אז הרוטנים

בהרים והם גידלו צאן ובקר.זה היה על יד הערים סיגיט,חוסט, יסין.היהודים

היו מביאים איתם סחורה מגליציה :חוטי תפירה,מחטים,גפרורים,כפתורים

ועוד מיני סידקית.האיכרים התאספו וקנו מהם הכל.זה היה פלא גדול בעיניהם.

כך התחילו היהודים לנוע ולנוד מגליציה לקרפטים.אחר כך פתחו היהודים

חנויות והמסחר עם הגויים התחיל.היהודים קנו מהם את היבול,את התבואה;

את הפירות,צמר ,צאן ובהמות.השלטון היה מרוצה כי המצב הכלכלי התחיל להשתפר.

היהודים דוברי פולנית הבינו את הרוטנים,כי שתי השפות דומות מאוד זו לזו.

היהודים שגם הם התישבו בהרי הקרפטים קיבלו מהממשלה מעט שדות וקצת עסקו במסחר וכך התחילה ההגירה היהודית אל הקרפטים ובואם הגדילה את השכלתם של הגויים שהיו פרימטיביים מאוד, אנאל-פאביטים (לא ידער קרוא וכתוב). היהודים נתמכו על ידי הממשלה, קיבלו הלוואות כי היהודים הכניסו רוח חיים אל האוכלוסיה דקרפטים.

כאשר התרבו השדות ביד היהודים, מסרו אותם לעיבוד לאריסים גויים שקיבלו רבע מן היבול ושלושה רבעים קיבלו היהודים בעלי השדות. היהודים מסרו לגויים בהמות לגידול, למשל: הגוי קיבל שלושה עגלים קטנים בני חודשיים ואחרי שנה וחצי החזיר הגוי ליהודי שתי בהמות גדולות ואחת נשארה לו.

לגויים היו שדות בהרים ושם הם גידלו את הבהמות בקיץ ובחורף.

היו מקומות לאורך החוף של נהר טייז (טיסא) אשר שם גדלו עצי ערבה ומענפיהן היו קולעים סלי בצרים שונים ובהם השתמשו למשלוח פירות או קלעו כידים דהיטים שונים ומעבודה זו התפרנסו הרוטינים וגם היהודים. בחורף היו האיכרים רעבים ללחם וחסרי לבוש ולכן באו אל היהודים ללוות כסף על חשבון הפירות והתבואה של קיץ. כמובן שהיהודי לוה לגוי בריבית. היו גם יהודים כאלה שפרנסתם היתה שהיו מלווים בריבית לגויים ומטעם הממשלה לא היה שום איסור על כך. היו גם מקרים שהיהודים היו מלווים כסף בריבית לגויים כדי לממן את הוצאות הדרך שנסעו לאמריקה והעסק היה משתלם. כדרך כלל היו האנשים בקרפטים עניים אבל בכל עיירה היו כמה יהודים עשירים שהתעשרו ממסחר או שהיו בעלי אחוזות. אבל הרוב חיו חיים קשים.

רוב הבחורים הלכו ללמוד לישיבות היו מתקיימים בקושי מיום ליום. מעטים מהם היו לרבנים או לכלי קודש אחרים, אבל זה עזר לשידוך אם בחור היה בעולם הגדול וקיבל ליטוש מסוים. הרבה בחורים שחזרו מן הישיבות היו למלמדי תינוקות זמן מה כדי שיוכלו להתלבש יפה והבחורים שידעו לקרוא בתורה ולהיות שליח ציבור השתכרו יפה. היו בחורים שהשתכרו קצת כסף וחזרו ללמוד לישיבות. לפעמים נזדמן לו שידוך במקום שהיה מלמד. אז המלמדים היו שוכרים פעמיים בשנה. מצאו אותם במונקץ במגרש רחב תיכף אחרי פסח ואחרי סוכות.

לאותו המקום ~~היו~~ באו גם בנות שרצו לעבוד כעוזרות בית וכמטפלות אצל ילדים בבתים של יהודים.אם בת עבדה שלוש,ארבע שנים,הספיקה לאסוף נדוניה קטנה כדי שתוכל להינשא,כי מן ההורים לא יכלה לצערה לצפות לקבל נדוניה וכלי כסף ~~אבן~~ לא היתה חתונה.היו גם בנות שלמדו לתפור אצל תופרות מעולות.~~הדבר~~ הן נוצלו מאוד על ידי הנשים התופרות שנתיים בכל מיני עבודות בית כפי שנהגו אז לנצל את המתלמדות.

היו גם ילדים,יותר בנות מאשר בנים,שעזבו את הבית ונסעו לעולם הגדול:לבלגיה,לשוייץ,לדינמרק, לשווידיה וכל אחת הסתדרה לפי מזלה ~~בע~~ בעבודות בית,בבתי חרושת וחלק מהן גם התחתנו בזמן קצר והיו גם כאלה שהגיעו לאמריקה,לארץ "הזהב" והן עזרו ~~למשפחה~~ לבני המשפחה שנשארו בבית.היו גם מקרים שהילדים עזרו לכל המשפחה להגר לחוץ לארץ או לאמריקה.ממשפחות אלה נשארו בחיים ב"ה כמה אנשים וניצלו מהשואה הנוראה שהיתה באירופה ועזרו לניצולי השואה ממשפחותיהם להגר לאמריקה ולהצטרף אליהם.מאושרים כאלה היו מעטים מאוד, כי מי רצה לעזוב את הבית את המולדת הישנה בה היו גרים סבא ואבי סבא כבר למעלה ממאתיים שנה.היהודים לא ראו את האסון הנורא הממשמש ובא עליהם וכאשר כבר ראו והבינו היה כבר מאוחר מדי כדי להמלט ולהציל את הנפש כי מסביב היו "חומות של אש ומים",עולם של שונאי ישראל.

כעת נבין מה היה המצב בקרפטים,לא רצו היהודים לזוז וללכת לעולם הגדול.קודם כל היו היהודים אדוקים מאוד ובעולם הגדול והמתקדם נפקחות העיניים והאנשים יוצאים לתרבות רעה ובזה לא רצו הורינו בשום אופן וכך היינו קשורים אל המשפחה ושמרנו על ההורים האדוקים ע"ה ועל הידידים.

הזוגות הצעירים התישבו תיכף אחרי החתונה באותה העיירה כך למשל יעקב ויינגרטן בן בירדיל היה גר ממול סבא ר' אזיק,בני ר' אברהם הרשקוביץ לוזר,מיליך,הירש,ודוד,גרו ליד אביהם אברמצ'יק.מנחם זאב חיימוביץ גר ליד שמחה צבי,ר' יוסף צבי גר אצל חותנו ר' יהודה צבי, חיים שמעון אצל יצחק מייזליק,אזיק יודקוביץ אצל אביו ר' ישראל,זושה

ליד סבא אזיק איצקוביץ ז"ל.אני נשאתי לאישה את ביתו של ר'צבי ניימן את מרת אסתר ע"ה.חמי הבטיח לי לדאוג ולכלכל אותי שנתיים אבל אני עברתי לגור אחרי זמן קצר אחרי החתונה לקושניצה אצל בן דודי דוד איצקוביץ.שם היה העסק של גיסי שלמה ניימן.בליל יום חמישי הייתי נוסע אל חמי וביום שני בבוקר הייתי שב לקושניצה.

בקושניצה היתה לי דירה מרווחת,הגיס שלמה היה אוכל אצלי ארוחת צהריים כי היה לן בביתו בזדני.במשך היום כולו היה בקושניצה בענין העסק. הזמן עבר והתברכנו בילד.סבא ר' אזיק איצקוביץ ז"ל הבטיח לתת לי מגרש שאבנה עליו בית ליד דודי ר' יעקב הדיין ז"ל.שם היתה גינה שהיתה ירושה מאבי סבא ר' יוסף מרדכי ז"ל,אבל המקום היה ארוך וצר מאוד והיה קטן.

בניתי את ביתי

מול בית חותני היתה גרה איכרה גויה ליד בית המדרש וקראו לה שיגאני. זאת היתה משפחה של רשעים גדולים וכל אחד מהם שם עין על המגרש שנמצא באמצע העיירה ליד בית המדרש,ליד המקווה,ליד השו"ב,ממש המקום היפה ביותר אבל הגויה לא רצתה למכור את המקום.היא היתה אישה עניה והיא היתה גויה של שבת והסיקה את התנורים בבתי היהודים בשבת ובבית המדרש, גם בימי חול עבדה אצל משפחות יהודיות,היא היתה כובסת וגם משחקת עם הילדים של היהודים וכך התפרנסה.אצל חותני היתה יוצאת ובאה שנים רבות.היא דאגה לאש בתנור בשבת והיא היתה מוכרת את כרטיסי הרכבת בשבתות עבור הגויים.היא היתה אומרת: "השיגאנית (האישה) תבער בגיהינום והיא תמכור את מגרשה לאסתר (אשתי),כדי שתבנה לה בית,אבל כאשר היתה צריכה לעמוד בדיבורה,התחרטה.כי שם היה לה נוח להתפרנס אבל אם השם יתברך רוצה מסתדר הכל.קרה מקרה כזה.גיסה צריפקיא,שם רשעים ירקב בגיהינום,בנו בנה לעצמו בית והיה צריך רעפים לכיסוי הגג ולבנים לבנית תנור וארובה הוא בא אלי והזמין את כל החומרים כי אני הייתי עוסק בזה הצעתי לו עסק. אתה תעזור לי שגיסתך תמכור לי את המגרש ואני אמציא לך חינם את כל חומרי הבניה הנ"ל ועוד תקבל סכום יפה כדמי תיווך.אחרי ימים אחדים בא אלי הרשע הזקן לאיטו ואמר שעלי להעביר ולבנות מחדש את ביתה בדולהא

אל המשפחה ולחת ~~בב~~ כך וכך כסף,העסק יתקיים,זה לא לקח הרבה ~~זמם~~ זמן. -
השתווינו על המחיר עם הגויה שגאנא ונדברנו שנסע לחוסט כדי להעביר את
המגרש על שמי בטאבו (ספרי האחוזות).זה היה בחורף,שלג וגשם _פתאום דופקים
אצלי בדלת ומבקשים ממני לפתוח אותה.אני שואל:מי זה? והתשובה: פתח רק
מהר! אני פותח את הדלת ואני רואה את הבחור שמואל וייס בנו של ר' חיים
~~וייס~~ וייס (שקראו לו דער פראגיר) והיה גר על יד ר' שיע וויינגרטן והוא
~~מר~~ אומר לי :" עלי להודיע לך דבר חשוב מאוד,אני הייתי במקום פלוני ושמעתי
~~אנשים~~ אומרים שהם הולכים אל הגויה ויתנו לה מחיר כפול עבור המגרש.
העיקר לא לאפשר לפייטיל שיקנה את המגרש לעצמו.(אינני רוצה לכתוב את שמו
של אותו האדם כי חבל לי על "הדיו"!אבל שמואל וייס היה ידיד שלי וחרה לו
מאוד שרוצים לעשות לי עוולה,כי אפילו גוי הגון אינו עושה דבר כזה)ולכן
באתי להודיעך שתראה לעשות משהו.

הלכתי תיכף והבאתי את הגויה אלי הביתה ובבוקר השכם נסעתי עם הגויה
כאוטובוס (~~שהיה נוסע מאירשווה לחוסט~~) לחוסט והעברתי את המגרש בטאבו על שמי.

עד היום הזה אינני שוכח את טוב ליבו של שמואל וייס. במקרה היה נוהג
לשבת שם יומם ולילה אבל א לא היה יכול לסבול כיצד אותו פלוני היה מוכן
להרוס דבר מוגמר בשעה שריציתי לבנות לי בית על יד חמי ועל יד סבי.לצערי
הרב היו גם אנשים כאלה!לעשות סתם רשעות למישהו!

אבל השם יתברך שמו עזר,הכל עבר בטאבו בסדר ולצירימקי הובלתי את כל
חמרי הבנין,את הגויה העברתי ~~את הגבנה~~ לדולהא,התחלתי להעביר אבנים בשביל
בניית היסודות של ביתי וגם חמרי בנין כגון קורות מקושניצה ותיכף אחרי פסח התחתי
בבנין ביתי.רק התחלתי לבנות את הבית,יצקתי רק את היסודות,שכרה אצלי הממשלה
הצ'כית מקום בשביל בית ספר באורך של 16 מטר ורוחב של 7 מטר לגמרי למטה
ונתנה לי סכום גדול כדמי קדימה על חשבון דמי השכירות.

בעיירה קטנה ~~ש~~ נודע הדבר מהר וכבר התחילו אנשים לדבר:" לא נתיר שיהיה בית ~~ס~~
ספר על יד בית המדרש.במקרה היו תלמידי בית הספר הצ'כי רק ילדי ישראל,אבל
הצעקנים הגדולים ביותר היו אותם האנשים שגם להם היו חדרים לשכירה עבור
בית ספר.

בשקט אזרו אנשים את חלציהם ואני לא ידעתי מה מתרחש בעיירה ופתאום אני מקבל הזמנה לדין תורה אל הרב ר' אשר זעליג ~~שליט"א~~ זצ"ל בדרולהא. הקהל הוא המזמין לדין תורה, נו בסדר, מדוע לא? לדין תורה חייבים ללכת. מטעם הקהל היה הגבאי ר'מוטיל ז"ל עם הצעקן הגדול ר' אליעזר מלך הרשקוביץ ז"ל והגבאי השני ר' יצחק מייזליק ז"ל ואני לבדי. מטעם הקהל שלושה ראשים גדולים ואני בודד. כל אחד אמר שאני אפסיד בדין עמם. יום שלם ארך דין התורה.

אני מצידי טענתי טענה אחת: "בשבת וביום טוב ואפילו בחולו של מועד לא יישמע שום קול מבית בספר (כי באותם הימים בני היהודים שהם היו התלמידים כי לא למדו, כי הממשלה הצ'יכוסלובקית התחשבה בחופש הדת של כל אזרחיה) וגם אין לא פתח ולא חלון מבית הספר כלפי הצד של בית המדרש כך שאין כאן שום הפרעה מטעם בית הספר אלא מאי? עינם צרה בי וגם הרבה אנשים מעוניינים שישכרו את מקום בית הספר אצלם. יצא פסק הדין שמותר לי להמשיך לבנות את בית הספר אבל עלי להקים בחצר גדר בגובה של שני מטרים - זכיתי בדין התורה.

הבית עדיין עומד על תילו והוא במצב טוב (השנה 1975) אבל לצערי כבוש בידי הממשלה הסוביטית.

בית המדרש

הזוגות הצעירים

ר' דוד סרולוביץ היה חתנו של ר' צבי ניימן (ר' צבי היה גם חמי). הוא היה גר ליד בית הכנסת במקום שגר אביו. לר' גודיל היתה בת טאובי (יונה) ע"ה החתן היה מוולובו לייזיר פרידמן. טאובי היתה מורה בבית הספר הרוסי אבל היתה שומרת מצוות גם בת שניה שעבי ע"ה. היו גרים על יד אביהן ר' גודיל הסופר, לייביש בן ר' צבי פישלוביץ היה גר על יד אביו, אלטיר בן ר' צבי ויינגרטן היה גר באורילוק, שלמה - משה בן ר' אזיק ויינגרטן, חיים וייס דבורה מדולהא, ש. שלמה ניימן עם קרנצ'י - פייגי ע"ה בת ר' מוטיל, נחום מרמעלשטיין סימה חייה, ר' פישל ממזליק עם פייגי מבילקי לבית לזרוביץ (אליטקים), משה מייזליק עם בת של בלומה חנצ'י לבית פרידמן מקרשניצה

היו עוד ועוד זוגות צעירים שהתחילו לבנות את ביתם ולהתישב כפי שהיה נהוג, שבנו חדר על יד בית ההורים או הוסיפו חדר והצטרף הבן אל משק אביו והמשיך לנהל את המשק והוסיף תיקונים.

היו גם אנשים צעירים שעברו לגור לערים ועשו עסקים על יד הורי האישה. הם עברו למונקץ', לבירגסס, לחוסט, לאורילוק. חול המועד סוכות או פסח היו באים לבקר את אמא ואת אבא. לסבי ר' אזיק איצקוביץ' ז"ל היו שני בנים בסיליש והיו באים לזדבי בשנת 1920 אל סבא והיו מביאים סלי ענבים ואפרסקים מסיליש.

הקיץ בזדבי

הקיץ היה מעניין מאוד ובמיוחד בהרים. ריח טוב ונעים היה מתפשט מכל פינה מן העשבים הירוקים. בסוף אפריל התחילו העצים ללבלב והופיעו העלים הרעננים, בגינות פרחו הפרחים. ליד כל בית היתה גינת ירקות לצריכה ביתית. היו זורעים מיד אחרי פסח בצל, צנון, פיטרזיליה, גזר וסלק וגם ירקות אחרים שיספיקו לקיץ. בגינות טיפלו ועבדו הנשים. הן היו צריכות לנכש את העשבים הרעים, לעדר ולהשקות את הגינות לפעמים וכך דאגו להספקת ירקות לכל הקיץ.

הקדימו גם לזרוע תפוחי אדמה ושעועית כדי שיהיו תפוחי אדמה צעירים כבר בשבעה עשר בתמוז. כך היו חיים, כי לא היה קיים סופרמרקיט ולא ולדמן בשדרה השלוש עשרה בבורופארק באמריקה.

רק אם זרעו , צמחו הירקות וכך דאגו גם שיהיה חלב בבית על ידי מר
שגידלו פרה.מי שלא היתה לו פרה בביתו הלך לחלוב את הפרה של הגוי אצל ברפת
שם היו הפרות ובהזדמנות זו גם קנה ביצה טריה ~~באשר לבשר~~ לכבוד שבת שחטו
עופות משלהם או ~~והיה בסדר~~ או ~~שנגשו~~ קנו אצל הקצב ובזר קילו בשר רך.

החיים לא היו קלים,אבל מתוקים,שלוים ובמיוחד מי שהיתה לו פרנסה
יכול היה לחיות את שנות חייו בשלוה.לא התרוצצו אחרי מניות בבורסה,ולא רצו
להשיג זהב ויהלומים.הכל היה מתוק ויקר כמו יהלומים היום.

אחר שבעה עשר בתמוז

בשבעה עשר בתמוז ~~באים~~ מתחילים שלושת השבועות (עד תשעה באב).למי
שהיתה לו האפשרות נסע למקום מרחץ לעיר מרחץ ~~לאליפינה~~ למליניץ,לפולינה,לסוברנץ,
לפישצ'ן,לברטפלד.למקומות אלה היו נוסעים ~~בעלי הממון הרב~~ העשירים.אלה שהיו צריכים
להסתפק בפחות מותרות נסעו לסאמי,לקלצין,לביסטרי . הם היו מוכרחים לקחת עמם
למקומות מרחץ אלה מזון מן הבית,כי מקומות המרחצאות האלה היו ~~בין היערות~~
ביערות.עמדו שם צריפי עץ והיהודים שכרו להם כמה חדרים;שניים,שלושה חדרים
קטנים ושם בישלו את הארוחות.~~הכיכר~~ אפו בבית עוגיות שונות,עוגיות בחמאה,
עוגיות ביצים שיכלו לעמוד זמן רב וגם עוגיות "פרווה" (לא חלבי ולא בשרי),
האיכרות היו מביאות עופות צעירים,ביצים,ירקות,חמאה,תפוחי אדמה חדשים,
פיטריות,תות (יער) ופטל.מורלובה בא פעמיים בשבוע שוחט ושחט את העופות.
במקומות ההם היו הרבה מעיינות מים מינרליים,חמוצים טעימים.היו גם יהודים
שהיו בלנים,הסיקו את הדוודים ודאגו לאמבטיות חמות יום יום מהבוקר עד הערב.
האויר היה כמו בהרי הטטרים מלא ריח אורנים,ריח העצים שגדלו ביערות,חיבה ממש
נרדף ריח נעים מכל צד.אל תוך האמבטיות שמו ענפי אורנים "שבתבשלו"חזק
ברוודים והקיטור הוכנס לאמבטיות.

היו גם בתי מרחץ בבית בעיירה לאלה שלא יכלו או לא רצו לעזוב
את הבית ולנסוע.אלה יצאו את הבית בבוקר ושבו הביתה ~~בערב~~ בלילה.בדרולהא
היה מרחץ שקראו לו שרקה,~~שבאבה~~ זה היה ביער או בצריפים ~~אבל~~ או בלי צריפים.
כל אחד בנה לו מין סוכה מענפים.היו אנשים שלנו שם במקום,היו יכלו להגיע שמה

ברגל כי לא היה רחוק (שלושה ק"מ).בעיירה זדבי היה מרחץ וקראו לו אכאפ.

ר' ישראל יודקוביץ היה סובל מאוד מכאבים ברגליו והמרחץ אכאפ היה מרחצו.הוא בילה שם את כל הקיץ בכל שנה.גם הדוד ר' אהרון צבי איצקוביץ ז"ל היה הולך למרחץ אכאפ כי גם הוא סבל ברגליו.מצבם הוטב לזמן מה.שמה לקחו אתם דוד של מאה ליטר, עצים חיד די רצוי היער והחמו לבד את המים מזרון לקחו עמם מן הבית וגם אמבט מעץ לקחו מהבית וכך הכינו לעצמם את האמבטיות.

אבל הרבנים (האדמורי"ם) נסעו למריענבאד, לקרלסבאד שהן ערי מרחץ מעולות ומפורסמות. רצולם הרבנים עוד היו מביאים משם כסף הביתה כי שמה היו באים יהודים עשירים.גם היום נוסעים שמה אנשים מכל העולם מאמריקה,מאנגליה, מקנדה וגם מאוסטרליה ומאמריקה הדרומית וכך הרבנים "עשו" דולרים.הערים האלה הן בסודטים שהיו שייכים לצ'כוסלובקיה היום שולטים שם הרוסים.בתי המרחצאות הם מפוארים והמים שם מרפאים חוליים שונים.

אצלנו בזדבי היה בעל חנות מכולת גדולה ר' כתריאל כהנא ז"ל. כל שנה נסע לעיר מרחץ אחרת.כאשר חזר הביתה,שאלו אותו:" נו ר' כסריל,כיצד כבודו מרגיש?" והיה עונה:"אני תקוה שהרפואה השלמה תבוא אחרי"!"הוא היה מאוד אוהב לצון.לא נשארו אחריו ילדים רחמנא לצלן.

סוף הקיץ

כאשר הגיע סוף הקיץ,באה עונת הפירות.היו מיבשים פירות בשביל החורף. אגסים,תפוחים,שזיפים ,בשביל צריכה עצמית היו מיבשים בתנור ביתית אחרי אפיית הלחם. אחר כך היו שייבשו את הפירות למשלוח למכירה.את זאת עשו במקומות שקראו להם "סושינקש" (מיבשים בשפות הסלאויות).את הפירות סידרו על סולמות עשויים קרשים מנצרים והיו 8 - 10 שכבות של פירות ומתחתם היתה בוערת האש והפירות התיבשו והיו נקיים מאפר כפי שמתאים לסחורה.ר' חיים מרדכי ויינגרטן ז"ל (בנו של ר'שיע הקצב ז"ל) התעסק בהיותו עדיין בחור בייבוש פירות לסחורה.הוא היה גם מייבש פירות במיוחד בשביל פסח ומזה התפרנס יפה כי הפירות שלו לפסח היו כשרים לפסח למהדרין.הוא היה שולח את הפירות לערים;לקשאו,למונקץ,לבידיגסס,לסיליש, לחוסט.הכל יכלו לסמוך סמכו עליו,ואמרו הפירות הללו הם יובשו ע"י הכ' חיים מרדכי בן ר' שיעה ויינגרטן ז"ל מזדבי.אחר כך נשא הכ' חיים מרדכי נשא אישה

מאילניצה ושם המשיך ~~לנבוש~~ פירות למסחר.

כל אחד דאג והכין לו ירקות בשביל החורף.מי שהיה לו מרתף שם אותם במרתף.אני זוכר שהייתי הולך כל יום ששי אל הדוד הרב יעקב הדיין ז"ל כדי להביא ממנו צנון.במרתף אצלו עמדו ארגזים מלאים עפר והצנון, טמון בהם.בשביל פסח טמנו לחור בבור שהיה מכוסה בקש ובאדמה נגד הכפור.היו טומנים תפוחי אדמה,סלק אדום בשביל בורשט (חמיצה) לפסח,סלק,גזר ותפוחים. בכליון עיניים ציפינו אחרי פורים שיפתחו את הבור כדי שנוכל אנחנו הילדים לטעום קצת מן "המטעמים".

"והרעב כבד בארץ"

התחילו הזמנים הקשים.הגברים היהודים נקראו למחנות עבודה.(זה היה בזמן השילטון האונגרי)מזדני נקראו להתיצב בקשאו ומשם נשלחו דרך פולין לאוקראינה אל הנהר דניעסטר.לחלק מזלם גרם שנשארו במחנה עבודה במדינה.בהתחלה שיחררו מעבודה זו אנשים מספר שעבדו בקושניצה מטעם החברה (שהיתה מנוהלת על ידי מנהל גרמני) לכריתת העצים ביער והנימוק היה שהאנשים האלה חשובים הם לחברה והחברה צריכה אותם כדי לנהל את העבודה.

אחר זמן מה הופסקו השיחרורים וכל אחד שרק היו לו ידיים ורגליים מגיל 20 עד 40 חייב היה להתיצב בקשאו בשאטור טאבור" (מחנה אוהלים באונגרית) אצל הרשע הגדול מילאקוביץ ומשם נשלחו כל המשלוחים של היהודים לאוקראינה.אני הצלחתי להכנס לנגריה בשאטור טאבור" ושם עבדנו עבודות שונות עבור התליין הראשי מילאקוביץ ימח שמו.

עשינו בשבילו רהיטים (כדמי לא יחרץ).שם הייתי חודשיים, אבל ראיתי שאי אפשר להמשיך את המשחק,כי יום יום משלחים טרנספורטים של יהודים לפולין אל הגבול הרוסי.מצבם של העובדים היהודים שם היה מר מאוד ונשארו מהם בחיים רק מתי מספר.

יום אחד רואה אני את גיסי ר' שלמה ניימן ז"ל שהוא נכנס למחנה בליווי שוטר ובידו מביא חבילה של מסמכים מן החברה הגרמנית (בקושניצה) חתומים על ידי מנהל החברה,על ידי נוטריון,ועל ידי ז'נדרמים ושלוחים אל מנהל המחנה תוספת בקשה לשחרר אותי ולשלוח אותי אל החברה,כי

~~בב~~ החברה צריכה אותי כמנהל המנסרה.אבל הרשע מילאקוביץ ידע את כל החכמות ולא עזר שום דבר ושלמה גייזה חזר בידיים ריקות ~~חזר~~ מקשאו משאטור טאבור.

אחרי ימים אחדים שמו גם אותי בטרנספורט כדי להשלח לפולין אוקראינה. שלחו אותנו כמאתיים וחמישים איש בני שלושים - ארבעים לחוסט ושם ~~באו~~ התאספו אנשים גם ממקומות אחרים:מדברצין,משארוש פוטוק ועוד ועשו טרנספורטים של אלף יהודים,הכניסו אותם לקרונות משא כבהמות ונשלחו ~~לפולמ~~ לפולין.הרשו לנו לגשת הביתה להפרד,קיבלנו שיחרור לעשרים וארבע שעות.אני ~~בשעתו~~ רכבתי בלילה על אופניים אל משפחתי כדי להפרד ממנה והיה נראה כאילו נוסעים כבר לעולם האמת ולא חוזרים יותר.לקחתי עמי לבוש חם,נעליים טובות וכסף ועל האופניים חזרתי לחוסט (כשלושים מייל המרחק)

פתאום ~~מש~~ מכריזים ~~על פקודה האומרת~~ במחנה:כל מי שיש לו ארבעה ילדים, יביא את תעודות הלידה ולא יצטרך לעזוב את המדינה ולנסוע לפולין.השמחה היתה רבה על החוק החדש כי בין 250 מן הגדוד שלנו היו כשלושים איש שהיו להם ארבעה ילדים ויותר.נאספו כל הגדודים והאנשים בעלי ארבעה הילדים מכל הגדודים ונשלחו ~~אותנו~~ לתוך אונגריה לשארוש פוטוק ושם היה שדה תעופה גדול ועבדו שם עשרת אלפים יהודים.היו שם כבר צריפים מוכנים ~~לגור~~ למגורים,מטבח תקין וגם מטבח כשר מן הצד...בזכות ילדיי הקטנים ניצלתי ולא הובלתי לפולין,אוקראינה.לצערי הרב לא יכולתי אני להציל ~~אותם~~ את ילדיי.הם נלקחו והוצאו ממטתם החמה עם אמם ביחד שישה ילדים והובלו לאירשווה ~~לאשיבבה~~ ושם היו שלושה ימים ואחר כך הובלו למונקץ' לבית חרושת ללבינים (זאת היתה שיטת הגרמנים ימח שמם וזכרם לאסוף את כל היהודים מן הכפרים והעיירות אל שטח רחב מסביב לערים ששם פעם היו שורפים לבינים אדומות לבניה) שהיה הגיטו ושם התענו שלושה שבועות מרעב ומשם לאושויץ ישר לתאי הגזים ולכבשני האש. אבינו מלכנו נקום לעינינו את דם עבדיך השפוך!

בשארוש פוטוק היה די טוב.מה פירוש טוב? לעבוד עבדנו כמו במצריים אבל נתנו לנו לאכול וגם היתה אפשרות לקנות מזון אצל האיכרים במשקים.מי שלא היה גר רחוק הצליח לפעמים להגיע הביתה ליום אחד ולהביא משהו.

את אשתי עם ששת הילדים הקטנים ראיתי כפעם האחרונה כיומיים לפני פסח כי נלקחו והובלו באחרון של פסח בלילה.

המצב היה כבר מר. כאשר נסעתי הביתה, חיכיתי בבירידגסס לרכבת הקטנה הנוסעת לזדני ונכנסתי אל הרבי ~~מבלץ~~ מקפץ זצ"ל. כאשר נכנסתי לביתו התחיל לבכות מאוד ואמר": המצב מר מאוד, רושמים את כל היהודים. אסור לצאת מן הבית. הבתים בהם גרו רק יהודים היו כבר מסומנים בטלאי (מגן דוד) הצהוב. מותר לשהות בחוץ רק שעתיים בבוקר משמונה עד עשר. כל החנויות ובתי החרושת היהודיים נסגרו. הפסח היה כבר נראה ~~כחורבן~~ כמו לפני חורבן. המדינה היתה כבושה בידי הרוצחים הגרמנים ימח שמם וזכרם.

גירוש היהודים מזדני

אני לא הייתי בבית, אני הייתי בשארוש פוטוק במחנה עבודה, אבל אלה ~~שי~~ שחזרו מהגיהינום הביתה, סיפרו כיצד התנהלה ההובלה לאושויץ.

אחרון של פסח חל באותה שנה בשבת ולפנות ערב בסעודה השלישית ידעו מה עומד להתרחש. ידעו שמחר ביום ראשון בשעה שלוש השכם בבוקר יאספו את כל המשפחות היהודיות ואספו אותם אל בית הספר הגדול של הגויים. מותר היה לקחת עמם רק מעט "סמרטוטים". תוך 15 דקות היו צריכים להיות ארוזים וללכת. מזון לצערם לא היה מה לקחת. כאחרון של פסח נגמרו המצות, חמץ לא היה. אספו את היהודים כמו שאוספים בהמות, היכו אותם במקלות, הז'נדרמים באו גם מדולהא, הנערים השוואבים (גויים ממוצא גרמני שהתישבו בקרפטים) ימח שמם היכו, שודדו. כל יהודי היה מוכרח למסור להם מה שהיה לו כסף, ערכי כסף, חפצי כסף, הכל להשאיר! באותו יום ראשון המר והנמהר חל חגא (פסכא שלהם) והגויים מן העיירה שריחמו קצת על היהודים הביאו לבית הספר בגנבה קצת לחם, תפוחי אדמה מבושלים, בקבוק חלב, ביצים. בשעה עשר בערך הוציאו את היהודים מבית הספר והכריחו אותם ללכת ברגל יותר ממייל אחד אל תחנת הרכבת ולסחוב את החבילות ואת הטף והאיכרים הגוים עמדו מן הצד והסתכלו כיצד מענים ומגרשים את היהודים. עשרה שקצים (נערים גויים) ושני שוטרים (ז'נדרמים) דחפו וגרשו אל הרכבת למעלה מארבע מאות נפשות והיהודים הלכו, כי לא היתה להם ברירה, כצאן (לטבח)??

היהודים הוכנסו לקרונות משא רעבים וצמאים במצב גרוע יותר מאשר מובילים
בהמות. והובלו לאירשווה ומשם המשיכו להוביל אותם רק ~~[illegible]~~ אחרי חמישה ימים.
כאשר היו באירשווה עוד איכשהו יכלו להשיג מזון איפה שניתן. למי שהיה
מכר הלך ללאזי, לדיבריביק, לרוסטיקה, לאילניצה להשיג מזון. לילדים ניתנה
הרשות ללכת חופשי. הרשעים הקפידו ושמרו על מה שמביאים למחנה ובעיקר
לא (תחמושת) [הביאו]. כל אחד אפה לחם, הביאו לאנשים וגם דאגו לעצמם כי ראו והבינו
מה קורה לכל היהודים. ביום הרביעי אספו את כולם, אנשים, נשים וטף והכני-
סום לקרונות משא לבהמות והוליכום למונקץ, בירגסס, לחוסט, לסיליש ששם
היו הגיטואים הגדולים (ריכוזים של רבבות יהודים בשטח צר מסוגרים
וסגורים בין החומות וליד השערים שומרים מזוינים ואין יוצא ואין בא)
יהודי זדני הובלו למונקץ לבית חרושת ללבינים אדומות ורק שם התחילו
הצרות הגדולות. בבית החרושת ללבינים רוכזו כל יהודי הסביבה ומספרם
היה 30.000 (שלושים אלף) נפשות. אוכל לא היה ואם נתנו משהו זה חולק ~~בבן~~
~~החולים~~ לחולים, ולילדים הקטנים. ישבו על הארץ וכל אחד שם לבינים מסביב
לו כמו יעקב אבינו ויכול היה גם לרדת גשם כי רובם נמצאו תחת כיפת
השמים. מסביב למונקץ נמצאים הכפרים של השוובים (גויים ממוצא גרמני)
והם שמרו על המחנה. (שהיהודים לא יברחו ממנו) בגלל כל דבר פעוט הרביצו
מכות ליהודים ושם עינו את היהודים העשירים כדי שיגלו איפה החביאו את
כספם, את זהבם ואת שאר חפצי הערך! בדקו גם את כולם וחיפשו אחרי חפצי
ערך. אם מצאו משהו בעל ערך או כמה דולרים תפורים בתוך המלבוש, נתנו
להם מכות רצח. היהודים היו בידי הרוצחים כצאן לטבח רחמנא ליצלן.

יום יום הביאו אנשים חדשים שהסתתרו והגויים מסרו אותם
לידי הרוצחים. אלה הוכו באכזריות רבה מן הראש עד כף רגלם לא היה בהם
מתום. ~~הם~~ [הגויים] היו גרועים מגזלנים, היהודים היו הפקר בעיניהם ויכלו לעשות
בהם כרצונם. היו מקרים שגוי רצה להסתיר יהודי עבור כסף רב או ~~מתוך~~
ארחמנות, אבל הגוי השכן סיפר על כך לשילטונות תיכף ולפעמים הוא בעצמו,
נמלך בדעתו, את הכסף לקח ואת היהודי מסר. היו גם מקרים שהגוי בעצמו הרג
את היודי [ה] והלך ומסר על כך לשילטונות ועוד קיבל פרס בעד מעשה הרצח.

היו גם מקרים שגויים הסתירו יהודים ועל ידי כך נשארו בחיים.

בעיירה שלנו בזדני היה מקרה אחד שיהודים הסתתרו ברקוביץ הגדולה,זה היה זוג,היא היתה מרפאה שיניים ושני אחים.את שלמה ניימן ביקשו שיסתתר,אבל הוא לא רצה ~~להניח את~~ להשאיר ~~את חדריו~~,את אביו ואת אמו ואת משפחתו וללכת לבד להסתתר.הוא אמר כפי שכתוב במגילת רות:~~איפה~~ לאן שאתם ~~תלכד~~ תלכו אלך ~~אבו~~ ואיפה שאתם תמותו,אמות גם אני ובאמת כך קרה,הוא מת במחנה באושויץ בשעת העבודה ממש מרעב...

היה שוואב (גוי ממוצא גרמני) שאשתו הסתירה שני בחורים יהודים שהיו מבודפסט ועבדו כפקידים אצל שלמה ניימן במשרד.הם בנו לעצמם בונקר תתקרקעי ביער וכיסו אותו בעלים.שהו בו יותר משלשה חדשים.האישה השוואבית היתה מביאה להם אוכל בלילות.בתחילה לא ידע בעלה את מקום הבונקר,אבל במשך הזמן התעייפה האישה וסיפרה הכל לבעלה והשם יתברך שמו כך רצה והגוי הביא להם מזון מה שהיה יכול,כי היא היה ציד ושומר ביער.שני הבחורים שוחררו,הם היו אנשים חילוניים,אבל נדרו נדר שאם ישוחררו,הם לא יעשנו בשבת,אבל לא יכלו לשכנע אותם שישמרו את השבת לפי זמן כניסתו וצאתו אלא מאי? משעה שמונה אחר הצהריים ביום ששי עד שעה שמונה אחר מוצאי שבת הם לא עישנו בין בקיץ ובין בחורף.

~~בבאבקי~~ בברזניקי ביער הסתתר איש מוטי חיימוביץ.כנראה היה לו כסף כי היה איש עשיר ומצאו אותו לפני השיחרור הרוג בין העצים.גוי הרג אותו מתוך נקמה ומקרים כאלה היו רבים.

אם מצאו שגוי הסתיר יהודי,תפשו את ראש המשפחה ותלו אותו ואת שאר בני המשפחה הובילו לאושויץ.זה קרה בעיר סיליש,שם תלו גוי אחד ברחבת העיר למען יראו!זה גרם להריגתם של הרבה יהודים כי הגוים נבהלו שישלמו בחייהם שמסתירים יהודי ומסרו אותם לשלטונות.הז'נדרמים (השוטרים) התהלכו עם כלבים וחיפשו אחרי יהודי המסתתר בבונקר.

הגיטו במונקץ וההובלה לאושויץ.

במונקץ היו שני גיטואים.האחד בבית החרושת ללבינים וזה היה מיועד ליהודים שהובאו ורוכזו מסביבת אירשווה והגיטו בשביל יהודי מונקץ שהתחיל

מבנין העירייה. הרחוב היה ורדי עם בית הכנסת הגדול וממול עם בית המדרש הגדול עד לנהר לבדריצה (עד הגשר הגדול) מגודר בגדר קרשים בגובה של שני מטר וחצי ושמור על ידי שומרים וכלבים. הגירוש אושוויץ התחיל רק אחר ארבעה שבועות אחר פסח לאושוויץ, קרוב היהודים מבית החרושת ללבינים ואחר כך מן הגיטו היהודי שברחוב היהודי. לצערנו כולנו יודעים שהכניסו לכל קרון משא לבהמות מאה נפשות, נתנו להם שני דליים. באחד היו מי שתיה והדלי השני היה כדי לעשות בו את צרכיהם ואת הקרון סגרו מבחוץ וכך נסעו לגיהינום לאושויץ. נסעו שנים, שלושה ימים, בלילה עצרה הרכבת וחייל גרמני פתח את הקרון וצעק: "כמה מתים יש לך בקרון? לזרוק ארצה, יהודי מלוכלך!" ככר ראו והבינו היהודים לאן מוליכים אותם אבל כל קרון היה שמור על ידי הגרמנים ימח שמם.

הגיעו לאושויץ.

הילדים והזקנים אנשים נשים וטף נשלחו ישר לתאי הגזים ולכבשני האש. רק החזקים הבריאים המסוגלים לעבוד הוצאו לחוד. עקרו ילדים מידי האמהות, הפרידו בין זוגים והוליכו אותם אל אולם גדול "להתרחץ". הכל לקחו מהם ונשארו ערומים כביום היולדם. ובמקום מים מן הברזים נתנו להם גז מרעיל ציאנקלי וכך "התקלחו" לעולמים.

עוד אוסיף לכתוב על אושויץ. אלה שנשארו בחיים הלכו למחנות עבודה.

אחר גירוש היהודים מן הבית תיכף אחר פסח הורע גם מצבנו במחנה העבודה. מסביב למחנה היתה גדר תיל,אסור היה לצאת מן החצר,מי שלא יציית לפקודות יומת. את כל כספנו לקחו מאיתנו.לאנשים היו חפצי זהב כגון טבעות,שרשרות ומטבעות זהב שיוכלו לקנות להם משהו בשעת הדחק.הכל צוויבו למסור להם.אנשי המסגרת (החיילים הגויים שהיו שולטים בנו)היו מבודפסט ומעליהם היה המפקד אלוף,גוי הגון,שהרשה לנו לנהל מטבח כשר בשביל שלושים יהודים ארוקים וגם הוזיר לנו להתפלל.הוא היה מיודד מאוד עם היהודים מאונגריה,אבל אחר הגירוש הפך את עורו והיה כמו "(פרעה) אשר לא ידע את יוסף".לא הירשה ליהודי מן המחנה שיגש אליו גם אנשי המסגרת נשתנו.כנראה הגיעה פקודה כזו מלמעלה.

עם הזמן השתפר המצב במקצת.משארוש פוטוק נסענו למונקץ ושם עבדנו בפאשין,בכפר של שוואבים (גויים ממוצא גרמני) בשדה תעופה גרמני.כ הכל היה כבר תחת שילטון גרמני רק אנשי המסגרת היו אונגרים.אנחנו נסענו במכוניות משא להביא חצץ מתחת לגשר המקשר את מונקץ עם רוסויגיף וכך ראינו את הגיטו במונקץ.רק הנוצות התעופפו מהכסתות שאמהות יהודיות השאירון שם והכל היה הפקר ועזוב.את הגיטואים הריקו ביולי ואנחנו באנו למונקץ בסוף אוגוסט וכך ראינו היטב את החורבן.כל השמשות של בתי היהודים ~~היו שבורות~~ וגם הדלתות היו שבורות;גם בית הכנסת הגדול וגם בית המדרש הגדול היו נראים כמו בתי קברות. גם כל החנויות היהודיות היו הרוסות.

רציתי מאוד לגשת אל המקום,בו שם היה גר הרבי ממונקץ הרב חיים אלעזר שפירא זצ"ל,אבל לא היתה שום אפשרות לעשות כך.ארבע עד שש פעמים ביום נסענו לרוסוויגיף אל הגשר להביא חצץ,שלושה חודשים עבדנו בשדה בתעופה ליד מונקץ ואחר כך חזרנו לשארוש פוטוק.

גם בראש השנה היינו בפאשין שלושה ק"מ ממונקץ,ניהלנו הלאה מטבח כשר קטן,היו לנו "כפרות" ליום הכיפורים,יכולנו לקנות את התרנגולים אצל השוואבים כי הם כבר ראו והבינו שהגרמנים נוחלים תבוסה גדולה ודיברו כבר אחרת.ממני ביקש גוי שוואב אחד בפשין שאשאר אצלו והוא יסתיר אותי בכרם

אבל אף אחד לא האמין לשוואבים כי בשנאתם ליהודים היו מאה אחוז גרמנים, קודם היו במאה אחוז משוכנעים שהגרמנים ינצחו במלחמה ואחר כך היו נרגשים מאוד כאשר ראו ושמעו שהגרמנים נסוגים ונוחלים מפלה,כן יאבדו כל שונאי ישראל.

אנחנו גרנו אצל האיכרים ויכולנו לקנות מכל טוב,הבעיה היתה רק כסף! הקצינים הגרמנים התנהגו אלינו די יפה במשך כל הזמן.בימים טובים בראש השנה וביום הכיפורים היינו חפשים מהעבודה ובמקומם עבדנו בימי ראשון. לא עבדנו קשה אצלם אבל דרשו עבודה מדויקת ונקיה מאוד.אני הייתי חוטב עצים יחד עם יהודי מבירגסס;לפעמים קיבלנו משהו מהמטבח.הגרמנים קבעו את כמות העצים שעלינו לחטוב ואחר גמר העבודה היינו חפשיים.הלכנו לחדרנו וישבנו עד ששאר העובדים היהודיים חזרו משדה התעופה.

המצב הזה לא החזיק זמן רב.התחילו לבוא המטוסים הרוסיים והפציצו בלילה את שדה התעופה.המטוסים הרוסיים טסו גם לצ'ופ וכאשר הפציצו בלילה היה אור גדול כמו ביום;זה היה כל לילה שני,שלישי.ביום מילאנו את הבורות שעשו הפצצות ובלילה שוב הפציצו הרוסים עד שהגרמנים נסוגו והשאירו את שדה התעופה.אותנו העבירו לשארוש פוטוק ושם היה שדה התעופה הגרמני הגדול ביותר בסביבה ושם היינו כחמישה שבועות ואחר כך הגיעו הרוסים עד קישווארדה וטוקאי.אנחנו טענו את הפצצות על המטוסים הגרמניים וראינו אותם לטוס להפציץ את הרוסים, ונלחמים עמם.איחלנו להם שאף מטוס אחד לא יחזור.

בוקר אחד לקחו הגרמנים טרקטורים וחרשו את כל שדה התעופה ואת כל המתקנים העמיסו על רכבת והובילום לגרמניה.את הגדוד כולו (של העובדים היהודיים) למזלנו השאירו במקום עם אנשי המסגרת ועם הקצינים האונגריים. הפקודה היתה שעלינו (היהודים) עם אנשי המסגרת ללכת אחריהם ברגל לדונאנטל ומשם לגרמניה.הגרמנים נסעו ברכבת לקראת מותם כי הרכבת הזאת הופצצה בדרך.

אנחנו הלכנו אחרי ימים מספר למישקולץ (באונגריה) ובדרך ראינו את הקרונות עם המתקנים הפוכים שהופצצו והושחתו.

ראינו קרב מטוסים בטוקאי בין הרוסים ובין הגרמנים והלכנו דרך הכרמים

כי לא היתה אפשרות ללכת בדרכים הרגילות.הרבה מן הגדוד (היהודים) נשארו בכרמים ואחדים מהם הצליחו להשתחרר אבל רבים מהם נורו.בדרך ראינו כמה יהודים מהמחנה שלנו.אנו הגענו עד גיסטיא כפר ליד מישקולץ

לפני מישקולץ זורם הנהר הרנט ושם עקרו הגרמנים גשר ולמזלנו לא יכולנו כבר לעבור למישקולץ.בלילה נכנסו הרוסים ושוחררנו ב"ה.כל הלילה היו יריות גדולות ואנחנו לא ידענו מאיזה צד בדיוק יורים.בבוקר רואים אנחנו שהרוסים כבר כאן אבל גם איתם היו לנו צרות.הם אספו תיכף את החיילים הגרמניים יחד איתנו בחצר גדולה והם רצו להוביל את כולנו כשבויים לרוסיה.אנחנו צועקים שאנחנו יהודים מעונים ולא גרמנים אבל זה לא עזר ולכן כעשרים בחורים מאיתנו יצאנו דרך הגדר מן החצר הסגורה הורדנו וזרקנו את הכובעים הצבאיים וגם זרקנו את הסרטים שהיו על זרועותינו ומהר ברחנו הביתה. למרות הקשיים שהיו לנו בדרך הגענו בכל זאת עד ביריגסס ברגל ומשם ברכבת הקטנה נסענו הביתה. ביום שלישי של חנוכה הגעתי הביתה לזדני.לצערי הרב באתי רק אל ארבעה הקירות,כי לא מצאתי שום קרוב ממשפחתי כי כולם נספו בשואה האיומה באושויץ..אשתי ע"ה עם שישה ילדים קטנים,ארבעה בנים ושתי בנות תאומות.

תיכף למחרת הלכתי ללאזי שליד אורשירורי כדי לראות אם אחי הגדול שמאי ז"ל נשאר בחיים.נכנסתי אל גוי אחד והוא אומר לי ששכן אמר לו ששמקה (כך קראו לאחי) חזר הביתה ומיד מצאתי אותו.נכנסתי אל חדרו ואני רואה בחלון את החנוכיה.זה היה נר שלישי של חנוכה.נשארה תמונה ממנו וגם מילדיו.הוא בא מיד לארץ ישראל ,הוא היה איתי יחד במחנה בקפריסין. הוא נשא אישה והשאיר שלושה ילדים בישראל.הוא נפטר לפני 14 שנים בבני ברק.

האח הגדול ביותר יעקב נשאר עם הילדים הקטנים באושויץ.ביתו לאה נשארה בחיים והיא גרה בישראל בקרית אונו.

מסבי ר' אזיק איצקוביץ ז"ל מזדני נשארו נכדים ונכדות:פייגי,רבקה מדרוהיף;יצחק זאב,יוסף מרדכי,שיינדיל ושרה מסיליש ופייטיל ושמאי מרוסטיקה,זדני

בנו של דודי הרב יעקב הדיין חי בקנדה ושמו סנדר,נכדים חיים בנתניה בישראל וישנם גם נינים.

מילדי הדוד שמואל נשארו בחיים ארבעה;2 בברזיל:חנה ויוסף איצקוביץ ושתים בישראל:רחל ופעסיל.

נשאר מזקן סבי ר' יוסף מרדכי איצקוביץ ז"ל ב"ה זרע כדי שהשרשרת תימשך בדרך היהודית כפי שהתנהגו עד כה עבג"צ אמן!

בזדני נפגשו כבר כעשרה משוחררים שחזרו מן המחנות ומזדני נשארו ב"ה בערך מאה נפשות.בשעת הגירוש יחד עם הגברים שהיו במחנה עבודה היו בערך ~~450 (ארבע מאות)~~ 500 חמש מאות נפשות.

עברו כמה שבועות והתאספו בזדני בערך 30 -40 נפשות.כל אחד מצא לו מיהו אבל לא משהו בעל ערך.לכל ~~דבר~~ חפץ קטן היתה לו חשיבות רבה ,כי שמרו על זאת בעל מזכרת מן ההורים.הבתים היו שדודים,ריקים מכל,רק בתים אחדים עמדו שלמים.כך גם ביתי היה שלם כי שם היה גר מנהל בית הספר וגם בית הספר של הגויים היה בביתי..מנהל בית הספר ברח ✓ מפני הרוסים כי הוא שיתף פעולה עם האונגרים.המפתחות היו אצל ראש הכפר (נאצ'אלניק ברוסית) נפח מלוכלך (לעמאק) והוא מסר לי תיכף את המפתחות ואמר:"לפייטיל הכל!"

כל מי שחזר מהגיהינום ולא היה לו מקום מגורים בא אל בית הספר הרוסי שהיה בביתי ולכל אחד היה שם מקום.אם המספר האנשים גדל ולא היה מקום,הצטופפנו קצת ועשינו מקום לכל אחד,כי רצינו להיות ביחד האנשים המועטים,שארית הפליטה.במקום שהיה בית הספר סדרנו מטבח משותף.כל אחד הביא מה שהשיגה ידו ובישלנו יחד מה שהיה לנו.היו אחדים שהתישבו בבתיהם אבל החלק הגדול היה אצלי בבית הספר.

הלכתי לקושניצה לראות מהו המצב ביערות במנסרה,אבל הרוסים שמו ידם עם על הכל (לקחו).קיבלתי שם תיכף משרה.הייתי שם וחיכיתי אולי יבוא הביתה גיסי שלמה ניימן ז"ל והתקוה היתה שהרוסים יצאו מהסביבה.אחר זמן מה חזרו הביתה שתי בנותיו של גיסי רחל ולאה והן סיפרו לי שאביהן מת עם בנו במחנה והבת הבכירה שרה ע"ה נדרסה ע"י טנק גרמני.

תמונה

הייתי מביא מקושניצה קצת פרודוקטים (מזון) למטבח המשותף,כי עדיין היה קשה להשיג מזון בימים ההם.בקושניצה היו מחלקים מזון לפועלים בקנטינה של המנסרה.גם מהטחנה ~~העיתי~~ מביא קמח לאפיית לחם.כי הגיעו ילדי המשפחה אשר לה היתה שייכת הטחנה אבל תפשו בעליה מקומות מיסתור ונתנו לילדים אשר הוריהם נשארו באושויץ לרעוב...לא מגיע להם,נכדים אינם בנים. היום הם יהודים "יפים" באמריקה.אני כותב זאת כי עדיין ישנם בחיים מן הילדים שחזרו מאושויץ ועדיין הם זוכרים ויודעים את האמת בדיוק,אינני רוצה להרבות בכתיבה,השם ישלם!

היו אנשים שלמדו הרבה מן האסון,ידעו שאין בעל בית אלא הקב"ה.היו גם כאלה שחזרו להתנהג כפי שראו אצל הוריהם לפני שבא היטלר הרשע ימח שמו וזכרו.

כל העיירה היתה נראית כמו אחרי חורבן אמיתי.החצרות של היהודים היו מלאות עשבי בר,הבתים של היהודים,רבים מהם היו מפורקים ובעצים השתמשו הגויים להסקה,הרפתות מפורקות,את הגינות של היהודים עיבדו הגויים והגויים לא הרשו ליהודים שחזרו להכנס לגינת הוריהם,החוזרים היו כצנינים בעיניהם,למרות שחזרו רק מתי מספר ילדים מן העיירה זרבי.הם אמרו זאת בגלוי:חבל שחזרתם הביתה, אנו יכולים לחיות בלעדיכם.

היהודי המשיך להיות הפקר,כי מי היה ראש הכפר ומי היו אנשי המיליציה? האנשים השפלים ביותר;הם עצמם תפשו ולקחו רכוש יהודי.

לכל גוי היו חפצים שלקחו מן היהודים כמו לבוש,ריהוט,כלי בית אחרים, חפצי נדוניה שהיהודים הכירו שזה שלהם אבל אף גוי אחד לא היה מוכן להחזיר משהו,כי מי חזר מאושויץ? רק צעירים אחדים כי את כל ההורים לצערנו שרפו באושויץ.ולכן הגויים לעגו לצעירים היהודים.החורף עבר בציפיה ובתקוה אולי ישוב עוד מישהו ואחר פסח התחיל כל אחד לחפש פרנסה ולחשוב לאן ללכת,כי ראו שאצל הרוסים אין חיים יהודיים.כל אחד עשה קצת כסף ומכר את חבילתו כדי לנוס.

יום יפה אחד נכנס אלי ראש הכפר הנפח הפיסח ושואל אותי איפה הם שאר היהודים. ~~משום~~ מה? משיב אני לו והוא עונה שברצוננו לדבר איתנו כולנו דברים חשובים עם כל אלה שחזרו מן המחנות.אומר אני לו,שכל אחד הלך לאיזשהו מקום

/בלילה חוזרים כולם הביתה,רובם ישנים אצלי וחלק בבתיהם.הוא אומר לי,מחר ב
בשעה תשע בבוקר צריך כל אחד להית כאן בבית הספר.

אף אחד מאתנו לא חלם מה עומד להתרחש וכולם באו והרשע הפיסח,שיישרף בגיהינום, ועוד כמה בני בלייעל מאנשי המילוציה,ואומר בצעקה שאנחנו הבאנו רעל מגרמניה ושאנחנו רוצים להרעיל את המים בעיירה.כולנו עמדנו נדהמים. התחלנו לצעוק ~~שזה בלבל~~ שזו עלילה, אבל לא עזר שום דבר.הם כלאו אותנו כולנו בבית הספר והובילו אותנו כבהמות ברגל לדולהא,מרחק של ארבעה ק"מ ~~בלי~~ ללא כל סיבה. לא היה אל מי לדבר "משפטים בל ידעום".ישבנו יום שלם בדולהא ואחר כך שיחררו אותנו הביתה.ככה זה היה נהג פעם וככה זה נראה היום ברוסיה.כבר ראינו מה מצבנו, אין עם מי להשאר בעיירה.הם עשו זאת בכוונה תחילה כדי להפחידנו שנעזוב ונתפזר בעולם הגדול.וכך היה .כל אחד התחיל לזוז.קודם עברנו לערים גדולות יותר,אחר כך לצ'יכיה,הרבה נסעו לרומניה,והרבה לישראל דרך גרמניה וחלק גדול נסע מגרמניה לאמריקה.

כך שוב עזבנו את העיירה זדני.בית המדרש היה שומם.הרוסים ~~השתמשו בו כבאורווה לסוסים~~ החזיקו בו את סוסיהם.~~נעלמו~~ נדמו הצעדים של הזקנים ושל הילדים הקטנים ~~החרבים~~ שהלכו בבוקר ובערב לבית המדרש להתפלל,לומר תהילים וללמוד. חבל,חבל על דאבדין...גם המקוה חרבה ובדירה שהיה גר ר' יעקב הדיין ז"ל עשו חדר קריאה.שם מתאספות גם כעת הנשים ומתפללות,ושרות ורוקדות הנשים הגויות.באותו המקום שכמעט לא כבה אור הנר.שם היה יושב ר' יעקב איצקוביץ הדיין ז"ל יומם ולילה על הספסל,נים ולא נים ,נרדם קצת והתעורר והמשיך בלימודו. זו תורה וזו שכרה ?!

ר' יעקב הובל לאושויץ עם הדודה רבקה ע"ה עם בת אחת אלטי ע"ה היא עדיין היתה ילדה.בן אחד נשאר בחיים ר' סנדר נ"י.הוא גר בקנדה.~~בקנדה~~.
יש לו שם שני בנים בקנדה וגם בנתניה, בישראל שתי בנות. [signature]

תמונה של דודה דבורה מזיווג ראשון:

בשעת הגירוש היתה דודה דבורה בערך בת שבעים שנה.היא יצאה מהגיטו בסטמר ברומניה והסתתרה ושוחררה בסטמר.היא ביקרה אצלי בישראל.אחר כך עלתה לישראל והיתה אצלי ימים מספר כדודה דבורה פישר ע"ה לעבר (איצקוביץ) ~~היה~~ היתה גרה בעבר (ישראל) עם בנה ר' סנדר איצקוביץ ז"ל.הדודה היתה מלומדת, ביהדות, מתקדמת, מודרנית..אני שומר על תמונת פרח מעשה ידיה אצלי בבית ~~שצבעה~~ שציירה בבני ברק בשנת 1953.היא היתה מודרנית מדי בשביל זדני בשנים ההן, בערך בשנת 1890.היא היתה קוראת ז'ורנלים בשנים ההן,היא היתה פורטת על פסנתר אבל הכל בדרך היהודית,היא נולדה בסטמר.

היא סיפרה לי שלא רצתה להינשא יותר כי אדם כמו יענקילי הדוד לא תמצא יותר. עד עכשו לא יכלה לשכוח את זדני.כנראה התנגדו הורי הדוד להתונה.

הדוד נשא לאישה,זיווג שני,את הדודה רבקה וילדה שתי בנות,יהודית ואלטי ע"ה. הדודה רבקה היתה מסילושץ שליד חוסט,

הנסיעה לישראל

האנשים עזבו את זדני ונסעו למקומות שונים.לימים הטובים נשארו בזדני כעשרים נפשות,אבל כל אחד חיסל את עסקיו,כי חשבנו שאחד יום טוב כל אחד ישא את רגליו גם כן,אבל בחול המועד סוכות סגרו את הגבולות בצ'וף הרוסים ואיאפשר היה לנסוע יותר לצ'כיה או לרומניה או להונגריה.זו היתה השיטה הרוסית ימח שמם.

אני נזכרתי שבהיותי בחור הייתי "גונב" את הגבול לרומניה כדי ללמוד שם,עברתי דרך טרנו הקטנה שהיתה בתחום צ'כיא והגעתי דרך היערות לטרנו הגדולה שהיתה ברומניה.תיכף אחרי סוכות נסענו לקירלהאז ומשם לטרנו הקטנה בלילה ושכרנו גוי שהכיר את הדרך דרך היערות ושילמנו לו סכום הגון כדי שיעביר אותנו את הגבול לרומניה.השם יתברך עזר והגענו לטרנו הגדולה בחצות לילה.שם היו כבר אנשים שגם כן הגיעו מן המחנות, ~~ישבו שם~~ לנו שם על הארץ וכך ניצלנו מהרוסים.

כך עזבו היהודים כמעט כולם את הקרפטים ~~רק~~ ורק במקומות בודדים נשארו יהודים והם עברו מן הכפרים אל הערים השכנות כגון לחוסט,למונקץ או לבירגסז יהודי הסביבה.

למחרת היום נסענו לסטמר ומשם ~~נע~~ נסע כל אחד לאן שרצה.זה היה קל ~~מאוד~~ יותר.

אני ואחי שמאי ע"ה וילדים מן המשפחה נסענו אחרי ימים אחדים לצ'כיה ומשם לגרמניה למחנה שהתאספו שם ככר 5.000 יהודים בפריערואלד ליד מינכן.שם נשאתי לאישה את פריידי (חדוה) ע"ה.מסדר הקידושין היה הרב נתן נטע פרידמן שליט"א שהוא היום הרב של שיכון ה' בבני ברק,ישראל.

במחנה פירינוואלד קיבלנו דירות מ-אונרא ומטבח חפשי לכל אחד,אבל כל אחד הוסיף ובישל לעצמו כי נגנב הרבה מהמזון ולכן המזון היה חלש. המועסקים במטבח ניהלו את המטבח לפי רצונם ולכן התהוו קבוצות קטנות שהוצאנו את הפרודוקטים היבשים ובישלנו לעצמנו.גם היינו מקבלים כל חודש חבילה מאונרא ובה סוכר,קפה,שוקולד,אורז שימורי בשר ודגים כשרים. שהיינו בפירנוואלד כמעט שנה.משם היו שתי דרכים או לישראל או לאמריקה. אני ואשתי פריידי ע"ה,אחי שמאי ע"ה,חיה בת יצחק,ואיידיל חיימוביץ ועוד אחרים החלטנו לנסוע לישראל.נרשמנו ברשימה לעליה ב' לישראל(עליה שחורה). ארזנו את תרמילינו וחיכינו מוכנים ומזומנים.ביום אחד נסענו ברכבת לצרפת אל מקום מסוים אשר ממנו היה עלינו לעלות לאוניה לישראל.עמדנו בתחנה חצי יום וחיכינו.איפה זה היה באיזהשהו מקום בצרפת אינני יודע עד היו הזה. ניגשו אלינו שם כמה אנשים והתחילו לדבר איתנו באידיש ושאלו אותנו לאן אנו נוסעים.ענינו להם שאנו נוסעים הביתה לישראל בגאוה גדולה.הם היו מתנגדים לישראל.היה בצרפת אירגון כזה (בונדיסטים) גם בין היהודים שלנו שהתנגדו לישראל.הם תיכף התחילו לדבר נגד ישראל,אין שם מה לאכול,האקלים קשה מאוד, אין שם דירות בשביל העולים החדשים.דיברו בדיוק כמו המרגלים בזמנם: "ארץ אוכלת יושביה!"הם רצו לשכנע אותנו שנרד איתם והם יסדרו אותנו בפריס בבתי מלון עם כל טוב.היינו ברכבת כחמש מאות נפשות.כולנו ענינו להם שאנו נוסעים לישראל כדי שנעזור לבנות את הארץ כדי שיהיה פעם יותר טוב לילדינו. אחר כך הגיעו השליחים שלנו שגרשו אותם והדריכו אותנו ואחר זמן קצר המשכנו לנסוע ובלילה הגענו למרסיי עיר נמל בצרפת.

ממרסיי לישראל

אמנם חשבנו שתיכף נעלה לאוניה ונמשיך את דרכנו לישראל,אבל התעכבנו

שם במחנה על שפת הים חדשים אחדים וחיכינו לאוניה.לא היה לנו קל להגיע לארץ הקודש לישראל.שנה שלמה היינו נעים ונדים עד שראינו את עצמנו בתוך אוניה הנוסעת לישראל לא כמו היום שב"ה נוסעים וחוזרים מי שרוצה ומתי שהוא רוצה כי יש ככר ב"ה לאן לנסוע,אל הארץ שלנו.

בלילה הוכנסנו לאוניה קטנה ששימשה להובלת פחם ~~דאם~~ נזלות בגלל האנגלים ששמרו עלינו כשבע עינים כדי לראות מתי נצא ממרסיי לישראל, כדי שיוכלו להוביל/ אותנו שוב ~~מחבש~~ למחנות עם גידרות תייל לקפריסין.זה היה בשבת בראשית.הגיעו חמישה משלוחים ועד שעה אחת על כל אחד היה צריך להיות מוכן עם התרמיל על גבו.מטען נוסף היה אסור לקחת מפאת חוסר מקום באוניה הקטנה.המשמעת היתה גדולה כמו בצבא.בין (ה-1,800) האלף והמאתיים איש היו חמישה שלא רצו ללכת כי יום שבת היה ולכן נשארו לחכות לטטנספורט הבא.נכנסנו לאוניה הקטנה בחושך לא בנמל אלא באיזושהי פינה נדחת כדי שלא יראו אותנו,כי לאנגלים היו מרגלים סוכנים שהסתכלו אם ספינות קטנות יוצאות מן הנמל לישראל עם פליטים יהודים אומללים.הכניסו אותנו כמו כבשים בדוחק רב. עשו שלוש קומות וניצלו כל פינה כי היה קשה לסדר את העליה השחורה בגלל חוסר כסף.לגמרי למעלה על הסיפון היו כמה תאים מוכנים עבור נשים הרות.שם היה מחוץ לתחום לגברים כדי שלא יסתובבו על האוניה כי האנגלים השתמשו במטוסים כדי לחקור ולבדוק את הים מי נוסע לישראל.

נסענו שנים עשר יום.רק יצאנו לים הרחב,קיבלה האוניה חור והבחורים עמדו יומם ולילה ושאבו את המים עד שהגענו לאיזה נמל ושם תוקנה האוניה.היו גם קשיים עם מי השתיה כי המכונה לזיקוק המים ~~פעם~~ רק לפעמים פעלה,אבל על פי רוב היתה שבורה.נסענו בתנאים קשים.כאשר היתה רוח חזקה על הים היינו ממש בסכנה שהאוניה תתהפך וכולנו ניפול חס ושלום לים.

אשתי פריידי ע"ה היתה אז מעוברת בחודש השביעי עם זהבי. היא היתה בין שאר הנשים ההרות,היו עשרים וחמ ופעם ביום הרשו/ לבעלים לגשת אליהן לחמש דקות כדי לראות ~~כיצד הן~~ מה שלומן.היה להן קצת יותר מקום

והאוכל קצת יותר טוב ופעם ביום קיבלו אוכל ~~מבחשל מבושל~~ חם.לגברים היו רק קופסות שימורים עם צנימים , אבל כל אחד היה מרוצה שבעוד שבועיים נהיה אי"ה כבר בישראל.נסענו ביום ובלילה. היינו שמחים שאנו מתקרבים יותר ויותר לארץ ישראל.עברנו את חופי טוניס,אלג'יר ומרוקו.אמרנו בליבנו אנחנו הקבצנים עוד מעט ניגאל.

מעלינו התעופפו מטוסים אנגלים ואנחנו המשכנו בדרכנו בלי לשים לב להם,אבל המטוסים הנמיכו עוף מדי פעם בפעם עלינו ואנחנו המשכנו לנסוע במלוא הקיטור.כאשר התקרבנו לחופי הארץ "שמרו" עלינו האנגלים משני הצדדים על ידי אוניות מלחמה והתחילו לשאול את אנשינו לאן אנו נוסעים. "אנו נוסעים לאוסטרליה",ענו להם.העיקר לא לישראל.אבל הם ידעו היטיב מי אנחנו ולכן ביקשו מאיתנו שניסע ישר לקפריסין למחנה.האם אנו חזקים מהם? שתי אוניות המלחמה התקרבו אל אונייתנו הקטנה ונתנו לה דחיפה שכמעט התהפכה,היא נטתה לצד אחד וקבלנו פקודה להכנס לנמל חיפה בליווי שתי אוניות המלחמה.נסענו לחיפה מלווים משני צדדים באוניות מלחמה בהם נסעו חיילים אנגלים והם שמרו עלינו כמו על שבויי מלחמה.האנגלים פקדו עלינו לעזוב את אונייתנו ולעבור אל האוניות הגדולות שלהם.אנחנו התנגדנו. זרקנו עליהם בקבוקים וקופסות שימורים ולא רצינו לעבור לאונייותיהם. אבל כיצד יכולים אנו להלחם עם הכח האנגלי? הם לקחו פצצות גז מדמיע וזרקו אותן אל תוך האוניה שלנו וכך לא היתה ברירה אלא לעזוב את האוניה שלנו ולעבור אל האוניות שלהם.לנו בלילה בנמל חיפה.מסביב לנו היתה גדר תייל ושמירה קפדנית של חיילים.הם נתנו לנו לאכול ולשתות ואנחנו זרקנו הכל לפרצופיהם.חולים אחדים הורשו לרדת/להעבירם לבית חולים ואותנו הובילו באוניות בבוקר לקפריסין למחנה שוב תחת משמר צבאי! אנחנו צעקנו: "שודדים,גזלנים,אתם גרועים מההיטלריסטים,אנחנו נוסעים לארצנו!" אבל הם אמרו לנו:"אנו חיילים ועלינו למלא את הפקודה.זה היה אז יום של הצהרת בלפור וכל אחד קיבל באוניה שלנו דרכון,בו היה רשום שאנו נוסעים לארצנו אבל זה לא עזר מאומה (כמו כוסות רוח לנפטר).האנגלים הביאו אותנו לנמל

פרמהגוסטא בקפריסין.אנחנו הרסנו הכל על האוניה, חתכנו את הסדינים והחיילים הבריטים קרי המזג לא אמרו דבר רק הסתכלו בנו.באוניה אחת נסעו הגברים בשניה הנשים לחוד ובשלישית המטלטלים שלנו - המטען.

במחנה בקפריסין

מן המטלטלים המעטים לא נשאר דבר.אני ירדתי מן האוניה בקפריסין ורק החליפה על גופי והתנודדתי כשיכור מהדרך הארוכה ומהעינויים של שבועיים על הים.אשתי פרידי ע"ה נסעה באוניה השניה וכאשר נפגשנו שאלה אותי איפה החולצה שלי.ירדתי מן האוניה האנגלית בלי חולצה כי הייתי במצב רוח רע מאוד ונרגש מאוד בגלל מצבנו שהיינו בו אחרי חורבן גדול כזה שעבר עלינו.שוב אנו הפקר, למכה ולחרפה בעיני הגויים!עוד אין לנו מולדת משלנו,עלינו להמשיך במחנות חדשים.בפרמהגוסטא היה כבר מוכן בשבילנו מחנה.נמצאו שם כאלפיים אנשים מאוניה קודמת.לאוניה שלנו קראו "לטרון". הסיעו אותנו מן האוניות במכוניות משא והיוונים זרקו לנו תפוחי זהב אל המכוניות.באותו שבוע היתה פרשת השבוע "לך לך" בה נאמר שהשם יתברך אמר לאברהם אבינו ע"ה:"לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך!" המחצית ב"ה כבר קוימה;אנחנו כבר קרובים אל ארץ ישראל.במחנה כבר מצאנו אנשים מכרים.הגישו לנו אוכל חם וניחמו אותנו שאין אנו לא הראשונים ולא האחרונים.עוד יגיעו עד מאה אלף אי"ה וזה ימאס על בוין האנגלי ימח שמו ואנחנו ננצח אי"ה אבל בינתיים נתנו לנו מטת ברזל עם סמיכה ואוהל עבור שמונה אנשים וכל אחד קיבל קערה צבאית לקבלת אוכל ומים רק לשתיה.להתרחץ היה עלינו בים הפתוח!

האנגלים התחילו להבין מי הם המנהיגים שלנו מן האוניה,מי אירגן אותנו לעלות לאוניה.אנחנו אמרנו שאנחנו כולנו מארגנים והמנהיגים הם מזמן חזרו לישראל.בלילה הגיעה אוניה קטנה מישראל והמנהיגים יצאו בלילה מן המחנה ודרך הים חזרו באוניה לישראל.מקפריסין לישראל יש מרחק של 150 מייל נסיעה של שלוש שעות באוניה.זה היה כך שאותם הבחורים שהביאו אניה אחת של עולים הם הם חזרו אחרי 4-5 שבועות באוניה עם

עולים אחרים ולא התחשבו בקשיים שגורמים האנגלים.היו מקרים שהגיעו בשבוע אחד שתים,שלוש אוניות אבל האנגלים תפשו תש תפסו כל אוניה והביאו אותה לק לקפריסין.במחנה היו למעלה מחמישים אלף נפש.האנגלים בנו מחנה נוסף במקום אחר שני.ירדו גשמים ובחורף היה קר מאד ורוחות מהים.מסביב למחנה הקימו גדר תייל בגובה של שלושה מטר ובמרחק של 25 מטרים זה מזה היו חדרי שמירה ושמרו עלינו כמו ששומרים על גזלנים!שמרו עלינו שאף אחד מאתנו לא יברח חלילה כאילו הרגנו מישהו. והגזלנים והרוצחים האמיתיים שהרגו את שש מאות רבבות יהודים מתהלכים כבני חורין בחוץ בעולם המואר ימח שמם!אף אחד לא מפריע להם. הם נוסעים לאן שרוצים.העולם הוא מלא רשעים,כל העמים בלי יוצא מן הכלל.ימח שמם וזכרם!ארצה שיש גוי רשע אחד עליו לסבול בגלל הצרות שלנו ובראשם הגרמנים ימח שמם וגם האנגלים הם ביניהם. על כמה קולוניות (מושבות) הם שלטו? אבל אנחנו למולדת שלנו לישראל שהשם יתברך מסר לאבותינו אברהם, יצחק ויעקב לפני כאלפיים שנה והם יודעים זאת טוב מאוד מאוד אבל אינם רוצים לדעת על כך. עוד יבוא יום "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה!" במהרה בימינו אמן.

אבל עד בית המרזח צריך גם כן כוסית י"ש,אומר פתגם עממי.לאט הסתגלנו לגורלנו והתחלנו ללמוד לאט עברית,סידרנו תפילה בציבור בבוקר ובערב,עשינו מקוה.ספר תורה היה לנו שהבאנו כבר על האוניה וגם ספרים אחרים. ספרים נוספים הביאו מישראל.אבל המזון היה מעט כי נתנו לנו לאכול כמו לשב לשבויים,מנת הלחם היתה קטנה מאוד.אבל במשך הזמן נשתנה המצב.במחנה עבדו היוונים כי אותנו לא לקחו האנגלים לעבודה,כי פחדו שנעשה מרד נגדם אם יהיו בידינו כלי העבודה:המכושים,האיתים,הברזלים והם הם שמו עין אחת עלינו ובמיוחד כאשר התארגן הביתר והיו צועדים ושרים שירים נגד האנגלים.היוונים היו מגניבים לתוך המחנה לחם ופרודוקטים אחרים ולמי שהיה כסף היה קונה אצלם בכסף במחיר מלא כי גם היוונים היו נגד האנגלים.כאשר מספרנו היה כבר למעלה מעשרת אלפים שכתבנו ודרשנו קנטינה (שקם) שירשו למכור לנו מזון באופן רשמי.היו קשיים אבל בסוף השגנו את מבוקשנו,כבת אבל רק פרודוקטים ולבוש

איסור מוחלט היה למכור מחט וגם משקאות חריפים. יין לקידוש ~~הוינו צריכים~~ ~~להבריח~~ הבריחו לתוך המחנה מישראל. ספרים ומכשירי כתיבה יכולנו לקנות ~~בק~~ בקנטינה. דברים חשובים הביאו היורונים בגניבה.

האוניות המשיכו לבוא כל שבוע והמספר של האנשים היה כבר למעלה מחמישים אלף נפש. לעלות לישראל התירו האנגלים רק ~~עשרת אלפים~~ 4 אלף לחודש. זאת היתה הקווטה (מספר האנשים שקיבלו סרטיפיקטים (אישורים) לעליה). המצב היה נורא. התחילו לפוצץ את צינורות המים, החשמל והגז: במה שיכלו לחבל ולגרום נזק חיבלו. כך היתה עבודה ליורונים והם הביאו לנו פרודוקטים שונים. כך עבר הזמן ובאמצע החורף ילדה לי אשתי פריידי ע"ה בת בבית חולים צבאי בפמהגוסטה ושמה ~~זה~~ זהבה. היתה מחלקה מיוחדת לתינוקות שנולדו שם ואחיות באו מישראל לעזור לאמהות הצעירות כיצד לגדל תינוקות, כי אמהות מבוגרות לצערנו לא נשארו בחיים. ~~היה~~ היו למעלה ממאה תינוקות. היחס אל התינוקות היה די טוב. הצריף היה מספיק גדול ובו מיטות לילדים, היה חם ואור. היה שם אנגלי זקן מפקד המחנה והוא היה בא לבקר את התינוקות והיה אומר שהוא בטוח שהילדים לא ~~יתנפלו~~ ~~יתפ~~ יתקיפו אותו אבל במחנה היה הולך בליווי שני חיילים מזוינים. הרבה פעמים יידו עליו אבנים. היו לוקחים כלב וכתבו משני צדדיו "בווין" והוליכו אותו במחנה. החיילים הסתכלו ושתקו, אנגלים קרי מזג הם, ימח שמם. זה היה שמו של ראש הממשלה של האנגלים דאז. ~~האנגלי הזקן~~ המפקד היה אומר: "סבלנות, המצב ישתנה אתם תשוחררו ותסעו לישראל בקרוב!" אנחנו ידענו זאת אבל רצינו כבר לנסוע, שלא יקרו עוד דברים מלוכלכים כאלה, עוד מחנות ועוד מחנות ועוד יסורים וגירושים ורצח בדם קר של שש מאות רבבות יהודים חפים מפשע, אבות ואמהות וילדים קטנים רחמנא לצלן והעולם מסתכל על כל זאת בעינים פקוחות ולאף אחד לא איכפת. המדיניות החשוכה שלהם סובלת זאת ששוב לא תהיה לנו מולדת, מקום איפה שנוכל לשים את ראשינו במנוחה, כי אנו יהודים, העם המובחר שאתה ה' בחרת בנו!

עבר החורף ואת חג הפסח חגגנו במחנה בקפריסין ולפני שבועות עלינו לישראל. את המשפחות שהיו להן תינוקות שיחררו האנגלים קודם. היינו עוד במחנה הסגר (קרנטין) בעתלית ע"י חיפה ~~רבלשדרך~~ כשלושה שבועות, אבל המצב כאן

פייטיל ירסוביץ נ׳י ראה עמוד 06

זלמן לייב זאלדן, ז׳ל ר׳עמוד 66

פריידי ע׳ה ויבלח׳ פייטיל נ׳י
עם התינוקת זהבה-לה ר׳ ע׳ 97.

משה יעקב שאמואל ז׳ל ראה עמוד 119

שרה חיימוביץ ופייגי הרשקוביץ ע׳ה,
ראה עמוד 119

ישראל דוד ז׳ל, ראה עמוד 119

היה לגמרי אחר.~~שאר האנשים נתבררו רק~~ עם ~~באבני~~ ~~הימנים השובים~~.כאשר
קמה מדינת ישראל באו גם שאר העולים ומספרם היה כארבעים - חמישים
אלף וכך התפטרנו מן האנגלים.

תמונה מן המחנה:

אם זכרוני אינו מטעה אותי נדמה לי שבמחנה בקפריסין היו גם מבני
זדני:שמואל ~~דוד~~ דוב גוטסמן;אחי שמאי יעקובוביץ ע"ה,חיה יטי בת ר'יוסף
צבי פרידמן, ועוד אחרים.

היה חבר בלה יעקוביץ מחוסט והוא גר כעת ברמת גן.הוא היה
בא לפעמים לזדני כדי לארגן שם תנועה של חברי "בית"ר.אבל התנועה היתה חלשה
מאוד.קודם כל התנגדו לו,כי האדוקים היו לצערנו נגד העליה לישראל והיו
עוד סיבות מספיק שהפריעו לו,כי בהכשרה קרו מקרים לא הגונים שרבים
כגון ששניים היו לשלושה בלי חופה וקידושין וגם חיללו את השבת בהכשרות
של קיבוצים חילוניים ולכן היו מספיק סיבות להפריע לבנים דתיים שלא
יהיו באירגונים ציוניים.אפילו חברי המזרחי ואגודת ישראל לא הניחו
שני זוגות תפילין כי נסעו בדרך יחד וגם בהכשרה לא היתה השגחה על
הצעירים וכך גם הדתיים עשו פירסום חלש למען ~~ישראל~~ נסיעה לישראל.
במיוחד היהודים שהיו מתייעצים בענין כל דבר חשוב עם הרבי שלהם,לכל
אחד ~~לא~~ היה רבי שלו,אצלם לא היה שום ספק שיתירו לבניהם לעלות לישראל
או שילכו להכשרה,כי בישראל עוזבים לגמרי את דרכי היהדות,המצב היה
גרוע יותר בהרבה מאשר היום.ואלה שכן יודעים על דיבי ישראל הם עוד יותר
גרועים כי הותרה הרצועה,הם זורקים את התפילין יחד עם כל התנהגות
היהודית.שקר גדול זה לא היה כי אלה שבאו לישראל אחרי השיחרור
מקפריסין או מאורופה,אנשים שאני מכיר אותם,הם הגיעו לישראל והניחו

תפילין פעמים מספר ואחר כך קשרו את סקית עי התפילין עד היום הזה
והיו לחילוניים למרות שמוצאם מבתים יהודיים דתיים והיום אסור לאכול
אצלם בגלל שאלת כשרות.האם יכלו ההורים לסבול מצב כזה?

גם במשפחה שלנו היו בנים שעלו ארצה ד ך ההכשרה.חלק מהם נשארו
שומרי שבת וחלק מהם לצערנו הם חפשיים לגמרי וילדיהם חפשיים לגמרי כמובן.
לפי דעתי אשמה בכך הרבה המזרחי! וגם אגודת ישראל כי דאגו מעט מאוד
להכשרה דתית אבל מכל אלה מהם שהגיעו לישראל נשארו יהודים שומרי שבת.
האמת היא שהמפלגות הדתיות הכינו את הקרקע כדי שיהיה לנו מקום לאן לבוא.
אבל היום רואים שאדם יכול להיות שומר שבת ולעבוד במשק ולגדל ירקות או
עופות או בהמות לפי דיני ישראל. כל אחד יכול להיות כמו הגאון מוילנא.
(משחק מלים באידית:הגאון מוילנא נקרא באידית: דיר ווילנער גאון והמילה
"ווילנער" מתפרשת כאילו הן שתי מלים והן: ויל נור כלומר רצה רק,פירוש:
זה הכל תלוי ברצונך,אם באמת תרצה (להיות כמוהו) תהיה על סמך האימרה:
אין דבר העומד בפני הרצון!ובאנגלית: ווער איז א ויל דזער איז א ועי.)

ללא ספק יותר קל להיות חפשי כי אין עליך שום התחיבות של שמירת
המצוות של היהדות,אבל אבותינו השתדלו במשך כל חייהם וסבלו למען החיים
היהודיים ולכן אסור לנו לפרוק עול ולהשליך את כל המצוות מעלינו כדי
שנוכל לחיות חיים נוחים יותר בלי מצוות כמו בהמה ר"ל.

השפעה גדולה נגד הציונות היתה לאדמו"ר ממונקאץ הרב חיים אלעזר
שפירא זצ"ל בעל מנחת אלעזר ולצידו היו גם רבנים אחרים כמו האדמו"ר
מסטמר הרב ר' יואליש טייטלבוים זצ"ל בעל ויואל משה ובכלל כל הרבנים
ברוסיה הקרפטית התנגדו לנסיעה לארץ ישראל והיו דברים שהוכיחו שאינם
מועילים ליהדות.הרבנים לא ראו בימים ההם לטווח ארוך,לא ראו את האסון
האיום והנורא הממשמש ובא על היהודים שהעם הגרמני ימח שמו וזכרו עומד
להשמיד,להרוג זקן וטף,אנשים ונשים במספר של שש מאות רבבות נפשות הי"ד.

אלה שעלו (במגל/לישראל ניצלו ממיתות משונות בתאי הגזים וחיים רמגל
היום כל אחד בדירתו במדינתו החופשית.זה נכון שגם הם לא קיבלו הכל על
מגש של כסף.גם הם סבלו די והותר מן הערבים בימי הפרעות ומן הקדחת ומרעב

ומקשיים שונים שקשה לתאר אותם אבל בכל זאת ניצלו ב"ה מהגיהינות.אותם היהודים הטובים שנשארו בארץ מולדתם ניספו יחד עם רבניהם בכבשני האש באושביץ בפולין או מתו ברוסיה.

עלינו להבין גם אותם האישים שהתנגדו שילדיהם יסעו לישראל כי היתה להם לצערנו סיבה טובה לכך כי רבים מאלה שבאו ארצה,הצעד המעשה הראשון שלהם שעשו היה לזרוק את חוקי היהדות ~~מעצמם~~ מעליהם וכך להקל על חייהם.היו גם מקרים שבני נוער מבתים דתיים נרשמו ונתקבלו לקיבוצים חילוניים וחיו חיי הפקרות בלי כל סייג וגדר.לא היה מי שישגיח עליהם ופרקו עול המצוות ויצאו לתרבות רעה.הדרך הזאת הפריעה לא רק להורים דתיים,אלא אפילו הורים לא דתיים לא הסכימו לכך שבניהם יחיו חיי הפקר.

באלה היו פעם ההורים,זכותם תגן עלינו אמן!

ניסים ונפלאות של רבנים מזמנים שעברו

את הסיפור הבא שמעתי מסבא ר' אזיק איצקוביץ ז"ל שהוא היה מספר מה שראה ושמע אצל הרבנים,אצל הרבי מקומרנו ר' אזיקיל ואצל הרבי מססוב אבי הרב העניך שהיה רב בקיריצקי.

כאשר הגיע ראש חודש אלול,היה מספר סבא,היה אורז את חפציו ונוסע לפולין, לגליציה אל הרבנים ושהה שם עד אחרי חג הסוכות.היהודים נסעו מרבי אחד אל הרבי השני,זה היה כמו משפחה אחת.אל הרבי מקומרנו נסעו לראש השנה,ליום כיפור נסעו אל הרבי מססוב ולסוכות אל הרבי מגידיק - סנץ.היו מקרים שקרו שמסרו הפתקא (קוויטל) לרבי,למשל לרבי מקומרנו והרבי ציווה לנסוע לרבי מססוב ואמר:"שם אצלו תיוושעו ולא אצלי.אצלו נמצא המפתח לבקשות ההן ולישועה!

היה מקרה אצל הרבי מקומרנו שבשעת הפרידה מהרבי במוצאי יום טוב שבאו ונדחקו הרבה אנשים ופתאום נשמעה צעקה קורעת לב מפי אשה,שהיא מוכרחה להכנס אל הרבי,היא באה מרחוק מאוד ויש לה ילדים קטנים בבית ובעל אין לה ר"ל. היא באה עם בן קטן בן עשר שנים שאינו מדבר,הוא אילם!!

אמרו לה שהיא יכולה לקבל את הישועה אצל הרבי מקומרנו ובנה ידבר.היא אינה מוכנה לצאת וגם כן נדחקה להכנס אל הרבי.נו,מה אפשר לעשות עם אישה מסכנה?נתנו לה להכנס אל הרבי.היא נכנסה בבכי גדול וצעקה ,שהיא לא תצא מהרבי עד שהילד יתחיל לדבר,כי אמרו לה שהרבי יכול לעזור לה שבנה ידבר. האישה בכתה כל כך מרה מכל הלב שבכיה נגע בלב כל אחד.היא לא הסתפקה בזה שהרבי נתן לה את ברכתו ,אלא היא רצתה כבר לראות את הישועה בו במקום!ואם לאו היא משאירה את בנה אצל הרבי והיא תתאבד ובעת אינה מוכנה לצאת.זה לקח קצת זמן והרבי זכר צדיק לברכה ציווה לאנשים וגם לאם הילד לצעוד כמה פסיעות אחורנית.

הרבי.התחיל לומר עם הילד "שמע ישראל" והילד חזר אחריו ואמר שמע ישראל וטיפות הזיעה ירדו מפני הילד וגם מפני הרבי זצ"ל והאם היתה מאושרת מהישועה של הרבי זצ"ל.

את הסיפור הנ"ל שמעתי מפי סבא ר' אזיק איצקוביץ ז"ל בסעודת "מלווה מלכה"

שהיו נוהגים לערוך במוצאי שבת קודש בחורף על כוס תה רעוד עם מה שנשאר משבת: חתיכת פשטידה (קוגיל) ועוגת ביצים.

בניו של סבא, הדוד ר' אהרן צבי ז"ל והבן ר' זושי ז"ל השתתפו בסעודות של מלווה מלכה. בשכנות של סבא היה גר ר' ישראל יודקוביץ ולו בן אזיק יודקוביץ ז"ל שהיה חברו הטוב של הדוד זושי ולמדו תמיד יחד. גם הוא בא אל סבא והיה מספר מעשיות מרבנים שהיו פעם. שתו תה ופיצחו גרעיני דלעת ושוחחו על אודות רבנים.

סיפור על כומר רשע שהפך לידיד היהודים

את הסיפור הבא שמעתי הרבה פעמים גם כן מסבא ר' אזיק. זה קרה בחייו של סבא ר' אזיק כאשר היה בחור בן 18 שנים. אבי סבא היה ר' יוסף מרדכי איצקוביץ ז"ל ובניו ר' יעקב דיין, ר' אזיק, ר' יצחק פישל ז"ל (נפטר בירושלים), ור' שמואל ז"ל שכנו של ר' יוסף מרדכי איצקוביץ היה הכומר של זדני שהיה רשע מרושע, שונא יהודים ושמו גריבפסקי יש"ר. מוצאו היה מחוסט ממשפחת כמרים רשעים ידועה.

אם נכנסה תרנגולת או בהמה של יהודי לתוך גינתו של הכומר אז מהרגו את בעל החיים או שסגרו אותו לשניים, שלושה ימים ואחר כך הלכו להעריך את הנזק גם את האיכרים היה מסית נגד היהודים בכל צורה שהיה יכול. קודם אמר להם, שאל ילכו אל היהודים בשבת להסיק את התנורים, לחלוב את הפרות, שלא ישרתו אצל היהודים, שלא יכבסו את הלבנים של היהודים, שלא ישחקו עם ילדי היהודים ושלא יעשו עסקים עם היהודים. הוא היה מפריע לגויים אריסים שלא יעבדו את שדות היהודים כדי לקבל חלק מהיבול. ובניו גדלו והלכו בדרך אביהם כמו בני הכמרים. המצב היה קשה מנשוא, זה כבר פגע בכל אחד ומה עושים? מה יכלו לעשות עם רשע כזה? מה עושים?! הולכים אל יהודי טוב אל רבי. ומבקשים מהרבי שיתפלל שהרשע ימות מיתה משונה, שייכרת עם כל משפחתו מן העולם באא בגלל הצרות שהוא עושה ליהודים. אמן.

בקיצור, זקן סבא ר' יוסף מרדכי ז"ל ארז את חפציו ונסע אל הרבי. איני יודע בדיוק אל איזה רבי, אם אל הרבי מקומרנו או אל הרבי מססוב לגליציה שבפולין. וזקן סבא בקש למסור לרבי פתקא שכתב שכל הישוב היהודי בזדני סובל צרות רבות וקשות מאת הכומר ובמיוחד סובל זקן סבא כי הוא גר בשכנותו וגם סובלים מכל המשפחה של הכומר. הרבי היה צריך לדעת את שם אמו של הכומר, שתבער בגיהינום,

זקן סבא היה זהיר ~~ללקח אותו~~ ורשם ברית את שמה של אם הכומר ורשם אותו על הפתקא וגם רשם את שם אביו של הכומר ושמוצאו מחוסט.

הרבי קרא את הפתקא ועוד שאל כמה פרטים מאת זקן סבא ובברכתו איחל לו הרבי שהשם יתברך ירחם על עיירה יהודית ואחם אי"ה תיוושעו,הכומר ישתנה מהיום והלאה!

בבוקר אחד שולח הכומר את משרתו אל זקן סבא ר' יוסף מרדכי ז"ל ומזמין אותו לבוא אליו.אמא של סבתא מרת רייזיל ע"ה ~~בבר~~ חשבה שכבר קרה משהו,אומרת סבתא רייזיל שבעלה זקן סבא איננו בבית.הכומר איווה שסבתא תבוא ללא תנאי,נו,ואם הכומר ~~מצווה~~ קורא,אין זה נאה לא ללכת ולכן הלכה סבתא רייזי אל הכומר.

כאשר נכנסה קיבל את פניה בברכת "ברוכה הבאה" לבבית ושאל אותה: "שכנה רייזילי,איפה בעלך שזה כבר ימים מספר איננו בבית?"סבתא ענתה שהוא נסע לקנות כמה דברים,אבל לאן נסע בדיוק היא איננה יודעת.אומר הכומר אל הסבתא: "הגידי את האמת,אל איזה רבי הוא נסע?"והכומר מראה לסבתא את ידיו ואת פניו וגם את גופו שרואים בהם את הסימנים של מכות והוא אומר,זה כבר הלילה השני שבא אליו יהודי זקן בעל זקן ארוך ומענה אותו כל הלילה,מכה אותו במקל וגוער בו שיעזוב את היהודים ויפסיק להרע להם,שלא יעשה להם ~~צרות~~ צרות, היה מספיק ודי!!אומר הכומר אל סבתא:"אני מבטיח לך רייזילי,שמהיום והלאה לא יהיה יותר מה שהיה עד כה.אני אדאג שיהיה הטוב ביותר לכל היהודים בזדבי רק שהיהודי הזקן יפסיק לענות אותי ולהכות אותי בלילה.אני מתביש לצאת החוצה מן החדר בגלל הסימנים שיש לי על פני ויש לי יסורים גדולים.חוץ מזה אני מבקש ממך כאשר יוסי (ר' יוסף מרדכי) ישוב הביתה שיכנס תיכף אלי.

עברו כמה ימים וזקן סבא חזר הביתה מהרבי.הרבי זצ"ל היה גר בגליציה, בפולין.רכבו על סוס עד לרואצ'נה,שם היה הגבול הפולני ושם היתה תחנת הרכבת שנסעה לפולין.זה היה בערך בשנת 1900.נסיעה כזאת אל הרבי ארכה ארבעה, חמישה ימים.כאשר זקן סבא חזר הביתה,סיפרה לו סבתא ע"ה מה שקרה לכומר וזקן סבא כבר הבין את כל הענין,מדוע קורא לו הכומר לבוא אליו.

זקן סבא הלך אל הכומר וכאשר נכנס,קיבל אותו הכומר בסבר פנים יפות:"שלום עליכם!שכן טוב יוסף מרדכי!" והתחיל לבכות ולספר לזקן סבא מה שקרה לו בשתי הלילות שעברו ואמר שחשב שכבר הולך למות מרוב כאבים ומכות.הוא ביקש שזקן סבא יאמר לו את האמת,אצל איזה רבי היה,כי זאת מסוגל לעשות רק מישהו בכח של רבי.זקן סבא הכחיש שהוא היה אצל רבי,אבל בליבו ידע והבין מה שקרה לכומר,הרבי נתן את הברכה והשם יתברך ביצע(בבחינת:הצדיק גוזר והקב"ה מקיים)

מאז היה הכומר לידידו הטוב ביותר של זקן סבא וגם היה טוב לכל יהודי העיירה.גם בניו של הכומר הפכו לידידים טובים ליהודים ולא עשו צרות לאף יהודי.כל היהודים בזדני נשמו לרווחה.גם האיכרים הגויים ידעו על המעשה וגם הם היו מיודדים מאז עם היהודים,הם המשיכו להיות "גויים של שבת" ולשרת את היהודים.

את הסיפור הנ"ל שמעתי מפי סבא ר' אזיק איצקוביץ ז"ל פעמים רבות על כוס תה במוצאי שבת קודש וגם סיפורים אחרים של ניסים מרבנים בסעודת"מלווה מלכה".

הייתי יכול לכתוב ספר שלם על ניסים שעשו רבנים,אבל אין מקום בשביל יותר מדי ניסים,כי לצערנו הדור של היום אינו משוכנע מן הניסים.

נס של הרבי מבורוירבי-רבי מרדכילי

הקדמה:פעם לא היו הרבנים כמו היום.לכל רבי יש היום כמה בתים ב"ה וגם חי ברווחה ב"ה כיד המלך עם כל הנוחיות.אין בעיה של פרנסה.לכל הרבנים ב"ה יש חשבונות בבנקים,לאחד גדול יותר ולשני קטן יותר.גם הרבנית אינה צריכה לבקש מהרבי כסף עבור הוצאות של בת כי יש היום בעולם מכל טוב ב"ה,אבל פעם המצב היה אחר.לרבנים הגדולים היתה פרנסה רק ברווחה,כי אצל כל רבי היו "תושבים" עשרה,חמישה עשר עניים,הם אכלו אצל הרבי וישנו על הספסלים של בית המדרש.אבל היום בתי הרבנים סגורים על מנעול וגם בתי המדרש סגורים. העניים לשעבר ב"ה התעשרו ונותנים לרבנים ליתן כמה שרוצים,כי החסידים גם כן מרבים לישון,לא כמו שהיה פעם שהנר היה עוד דולק בחצות הלילה

כי ישבו ולמדו ובארבע בבוקר כבר שוב היה אור כבית כי השכימו לקום,אבל היום לא משתמשים בהרבה חשמל לתאורה לא הרבנים ולא החסידים (וגם אני בתוכם).לצערי אין מתביישים ואין יראים כי הכל היה להפקר.י"ר שהשם יתברך ויעזור לנו לשוב אליו בלב שלם,אמן!

את הסיפור על הנס מהרבי מנדוורני שמעתי באוזני מסבי ר'אזיק ז"ל ונשאר ב"ה בזכרוני ובליבי:

הרבי מנדווירני ר'מרדכילי היה גר בכישטיני ליד חוסט.
הואה היה נוסע למקומות שונים לשבות שם ~~כדי~~ כדי לעשות קצת כסף לפרנסת ביתו.פעם בא ר' מרדכילי זצ"ל לשבת לזדבני והתאכסן כרגיל אצל ר' יוסף מרדכי איצקוביץ זקן סבא ז"ל.הרבי היה מאחר להתפלל ובמיוחד בשבת.
הוא היה מתפלל בחדר לבד.הביאו ספר תורה ובאו לשמוע את תפילתו אנשים מדולהא ומליקיווה בעזרת עירוב תחומים.בעלי הבתים אחדים התפללו בבית וסעדו את ליבם ואחר כך באו לזדבני אל הרבי ולא אחרו להגיע לתפילתו של הרבי.~~הרבי היה מתפלל בחדר לבד~~.לפני התפילה היו מכריזים:"מי שכבר התפלל ואכל,עליו לצאת מן החדר!"התפללו בשעה שלוש בשבת אחר הצהריים.
כל היהודים שהתפללו כבר,התעטפו בטליות ,והתנועעו.התחילו להתפלל ובא הגבאי ומכריז:"מי שכבר התפלל,יצא!" אף אחד אינו זז ממקומו.אחרי כמה דקות שוב יצא מחדרו של הרבי ואומר בשם הרבי:"אלה שהתפללו,יצאו!"
כל אחד היה ראשו עטוף בטליתו.אחר כך יצא הרבי ככבודו בעצמו מחדרו וניגש אל כל אחד ~~שכבר התפלל~~ שבא אחר שכבר התפלל ושלח אותו מן החדר.

סבא ר'אזיק היה מספר שלרבי ר' מרדכילי זצ"ל היו גבות עיניים גדולות שבקושי ראו את עיניו.הוא היה מרים בידיו את גבות עיניו אם רצה לדבר עם מישהו ולהסתכל בעיניו.

כאשר גמרו את תפילת שחרית של שבת כבר היה חושך בחוץ ואחר כך במשכה השבת עד מאוחר בלילה.אל הרבי היו נגשים בדרך ארץ רבה.
הרבי היה משאיר פשטידה וחמין (קוגיל וטשולינט)משבת אחת לשבת הבאה ואם בא מישהו אל הרבי להיוושע ממחלה ואם הרבי נתן לו כף טשולינט מעופש,

ידעו שכמהרה החולה יבריא.

החסידים היו נדחקים כדי לקבל שיריים על יד השולחן והרבה פעמים היה הרבי קורא למישהו מן הצד שיבוא ויקח שיריים ולמי שהיה קרוב אליו היה אומר:"לך איני נותן רק מאוחר יותר או בכלל לא!"

השבת עברה ב"ה בשלום.ביום ראשון נכנסו אל הרבי כמה בעלי בתים חשובים וסיפרו לרבי שיש בצורת גדולה ואם תוך כמה ימים לא ירד גשם הכל ישרף ורעב ממש עומד להיות,כי אם לא צמח,לא היה מה לאכול.הרבי אמר להם שיתאספו בערב והרבי יצא עם היהודים אל הגן והתפלל מנחה עם הציבור.אחר התפילה אמרו תהילים והרבי עשה עיגול (כמו חוני המעגל) ועמד באמצע הדיגול עטוף בטלית על ראשו והתפלל.ובאמצע הלילה ירדו גשמי ברכה.

כל זאת שמעתי באוזני מפי סבא ר' אזיק איצקוביץ ז"ל שסיפר על הניסים של הרבי ר' מרדכילי מנדווירני זצ"ל.

הנינים של הרבי ר' מרדכילי מנדווירני

כך היו נוסעים פעם הרבנים אל החסידים לשבת והחסידים נושעו בכל מיני ישועות. וגם הרבי נושע שיכול היה להביא כמה זהובים (שם המטבע בפולין "זלוטי") לבני ביתו ולמשפחות עניות.

אבל היום קיימת משפחת לייפיר שהם נינים של הרב ר' מרדכילי מנדווירני וחיים בברוקלין בבורו-פארק.הם ב"ה אינם צריכים כבר לנסוע לשום מקום לשבת,כי יש להם ב"ה מכל טוב,מטל השמים ומשמני הארץ.

אני זוכר מקרה שקרה לפני עשרים שנים כאשר באתי מישראל לאמריקה. בקיץ נוהגים שם לצאת לחיות בכפר למי שיש ילדים קטנים.הייתי במחנה קיץ ושם היו מהנכדים של מר לייפיר והם עבדו במלצרים והמנהל היה מר מרדכי הלביק ותמיד היה לו ריב ומדון איתם.פעם באה אמם של הילדים והיא רבה עם מר מרדכי היא צעקה על הילדים ואמרה:"הלא אמרתי לכם,ילדי הרבנים אינם צריכים לעבוד, השם יתברך יעזור גם בלי עבודה!"

הדוד „סם" כבר דואג לילדי היהודים שלא יצטרכו לעמול קשה ובמיוחד ילדי הרבנים.

לצערנו הגדול היום אין לנו עוד רבנים כמו הרבי ר' מרדכילי ולא נדווירנה ואפילו לא בישטינה כי הכל נחרב ולא נשאר סימן של יהדות בעיירות שהיו פעם הרבנים והחסידים היו באים אליהם כדי שישפכו את ליבם בפניהם ויורשעו על ידי תפילתם של הצדיקים בכל מיני ישועות. הגרמנים הצוררים ועוזריהם מעמים אחרים ימח שמם וזכרם החריבו הכל.

הרבי ר' מרדכילי מנדווירנה מחלק לעניים יין לפסח

עוד מספרים שהרבי ר' מרדכילי מנדווירנה היה מחלק יין לעניים לפסח. כל שנה היה הרבי קונה חלק מכרם ענבים על פי רוב בכיריגסז או בסיליש. הוא בחר בכמה יהודים מסוימים ורק בחנוכה, כאשר היה כבר כפור במקצת התחילו לעשות את היין לפסח. הרבי קנה מזמרות חדשות לבצירת הענבים ואת שאר הכלים שהם היו נחוצים לסחיטת הענבים לפסח. כאשר הלכו לטבול את הכלים החדשים היו אומרים הלל. לפני בצירת הענבים הלכו לטבול במקווה, רק יהודים חרדים מאוד עבדו בעשיית היין. אחר כך מילאו ביין חביות חדשות שנשלחו לבושטינה ע"י חוסט וכמה ימים לפני פסח היה הרבי מחלק יין לעניים לפי מספר הנפשות במשפחה. היו אחדים שהיו באים פעמיים, שלוש פעמים לקבל יין ומכרו אותו אחר כך לאחרים. סיפרו זאת לרבי שאמרים שבאים כמה פעמים לקבל יין והרבי ענה: "אני יודע זאת, אבל בטח זקוק האביון לקנות משהו לילדיו לפסח והוא מתביש לבקש כסף, לכן הוא עושה זאת כדי להשיג כמה זהובים אין דרך שיבוא שוב אי"ה בשנה הבאה בריא ושלם אמן!"

==========

מוצאו של הרבי ר' מרדכילי מנדווירנה -בישטינה היה מפולין ממשפחת לייפיר שיחוסה היה ר' מאיר מפרימישלן שבפולין. הרבי ר' מרדכילי הסתובב זמן רב ברוסיה התתקרפטית עד שהתישב בבישטינה ושם הגיע למנוחה ולכבוד. כל הסביבה מסביב לבישטינה קמה לתחיה בדרכי היהדות בזכות הרבי זצ"ל. משפחת הרבי התפזרה והגיעה גם לטרנסילווניה אשר ברומניה והשפיעה הרבה על היהודים שילכו בדרך הישר.

הרבי ר' ישראל יעקב מחוסט בעל המופת

הרבי הידוע הרב ר' ישראל יעקב לייפיר מחוסט היה בעל מופת גדול.הוא ריפא מחלות שונות על ידי תרופות עשה לכד מעשבים ומצמחים.הוא לא האמין בתרופות של הרופאים.

זכורני שהיה בזדני יהודי בשם ר' אברהם הרשקוביץ ז"ל ושם אשתו היה שרה.היא היתה מעוברת והיתה חולה אנושה מאוד והרופאים התיאשו ממנה ואמרו שאין בידם מזור למחלתה ואינם יכולים לעזור לה.

האישה נסעה אל הרבי ר' ישראל יעקב לחוסט.הרבי נתן לה תרופה שהכין במו ידיו מעשבים.היא לקחה את התרופה והבריאה וילדה בזמן הנכון בן זכר.לילד קראו דוד והיו קוראים לו הבן של הרב ר' ישראל יעקב.מאז היו הרבה נשים מזדני נוסעות אל הרבי ר' ישראל יעקב זצ"ל.

הרבי מבירץ'

הרבי מבירץ' מגליציה שבפולין התגורר בבירינגז.הוא היה בא לשבת לזדני. בין פסח לשבועות יצא מביתו והיה שבת אחת באורשיווי ובאילניצה ואחר כך בא הרבי אל חסידיו לזדני.גם ביקר בברית בבריט (עיירה ליד מונקץ).בכל עיירה היה הרבי מבירץ' שוהה שבוע ימים מערב שבת עד ערב השבת הבאה.בערב שבת בבוקר עזב את העיירה והמשיך בדרכו לעיירה הבאה.בזדני היה הרבי אורחו של ר' יוסף יעקב פסטינגר ז"ל ולפעמים הוא התאכסן אצל ר' שלמה ביימן ז"ל.בהתחלה,עוד לפני ששים שנה,היה הרבי מתאכסן אצל ר' ישראל יודקוביץ ז"ל.הרבי היה איש מסודר ונקי מאוד.הוא איחר להתפלל.בליל שבת היה הרבי הש"ץ והתפלל "קבלת שבת".החסידים נהנו מאוד מתפילתו והיו מוכנים לעמוד לילה שלם ולהאזין לקולו הערב בתפילה ובשירה ולירוה את עצמו כרגלו כאילו בפסנתר הקובע את הקצב.

תפילת שבת בבוקר נגמרה בשעה אחת אחר הצהריים ואז ערכו שולחנות. הביאו פשטידות טובות והעמידו על השולחנות בירה לבנה.אחר הסעודה הלכו תיכף לתפילת מנחה ושוב ערכו סעודה שלישית עד מאוחר בלילה.

חותני ר' צבי ביימן ז"ל אבי אשתי אסתר ע"ה היה חסידו של הרבי מבירץ'

וגיסי ר' שלמה ניימן ז"ל היה חסידו של הרבי מספינקא. העיירה ספינקא היתה גדולה בהרבה מן העיירה בירץ' והרבי מבירץ' היה אומר לר' שלמה ניימן: "~~הרבה~~ לפעמים אפשר לקנות בחנות קטנה סחורה טובה יותר מאשר בחנות גדולה!" ברם ר' שלמה ניימן ז"ל היה חסידו המושבע של הספינקאי אבל ~~הוא~~ תמך בכל הרבנים.

כפי שסיפרתי כבר, בדרכי הביתה ממחנה העבודה בשארוש פוטוק, נכנסתי אל הרבי מבירץ' בבירטש ימים מספר לפני הגירוש. כאשר נכנסתי אל חדרו של הרבי והסתכלתי ~~מס~~ מסביבי היה נראה הכל כמו לפני חורבן. היו שלושה ימים לפני פסח, אי סדר גדול שלט בכל והרבי זצ"ל התחיל לבכות מרה ואמר: " לצערנו מחכה לנו אסון גדול כמו שקרה ליהודים בפולין. רושמים את כל היהודים בכל בית ואסור ליהודי לעזוב את ביתו. מותר לעשות קניות של צרכי מזון רק בשעות מסוימות. הרבי זעק ובכה :" מר מאוד, לצערנו ~~של~~ כל דירה יהודית ~~היתה~~ מסומנת בכוכב, במגן דוד צהוב!"

בלב שבור נפרדתי מהרבי. לצערנו היה הגירוש מכל האיזור המדינה כפי ~~שעשו~~ שקרה גם בצכיה ובכל מדינות ~~הבאו~~ אירופה הכבושות בידי הנאצים י"ש. קודם נאספו היהודים לגיטאות ואחר כך הובלו להשמדה לאושויץ. כאשר הגעתי הביתה לזדני, מצאתי אותו המצב, היה אסור לצאת מהבית, אבל לי היה סרט צהוב על זרועי (סמל של יהודי המגויס במחנה עבודה) ולכן ~~היה מותר לי לצאת~~ הרשיתי לעצמי לגשת להפרד מגיסי ר' שלמה ניימן ז"ל ומדודי ר' יעקב דייך ז"ל. למחרת בבוקר נסעתי ברכבת הראשונה אל הגדוד שלי ~~במחנה~~ אל המחנה בשארוש פוטוק.

נפרדתי לצערי מאשתי ומששת ילדי הקטנים: דוד, מאיר, התאומות רחל, ולאה, אזיק ויצחק פישל לצערי לעולמים הי"ד. אני עוד זוכר ~~שאת~~ שאשתי אסתר ע"ה נתנה לי לפתן של דובדבנים בצלחת. ~~אני~~ אכלתי יותר דמעות מאשר דובדבנים. אשתי ליוותה אותי אל הרכבת ונפרדה ממני בשאלה:" ~~על מי~~ איפה אוזה משאיר אותנו? אצל רבונו של עולם??! כך הלכו ולא חזרו לצערנו הגדול מיליונים של נשים עם ילדיהן הקטנים, השם ירחם.

ידני מלפני

נפוס לעיונו נסמת תם ודבוק דלמוק

הרבי ר' ישעיהלה מקריסטיר

הרבי ר' ישעיהלה מקריסטיר התפרסם בכך שנתן להרבה אנשים תרופות שהכין אותן בבית והחולים נרפאו מחוליים ונושעו בכל טוב.מספרים שהרבי ר' מרדכילה מנדווירני-בישטיני עשה אותו לרבי.הרבי ר' מרדכילה אמר כך: בתפילת "יקום פורקן", ~~כתוב בפירוש~~ שמתפללים ~~בשבת~~ בשבת,כתוב במפורש רמז, לכך, כתוב:"רברביא עם זעיריא,טפלא ונשיא" כלומר "רברביא" הכוונה לרבנים הגדולים, "זעיריא" הרבנים הקטנים;טפלא" הם ~~ילדי~~ בני הרבנים,ונ-שיא" וישעיהו גם כן רבי (משחק מילים באידית ונ=און שפירושו באידית:"ו" -וו החיבור).הרבי ר' מרדכילה רצה להביע בזאת ~~שהוא~~ שהרבי ר' ישעיהלה מקריסטיר נסמך על ידיו להיות רבי ~~ולקבל~~ ולקחת "פתקאות" והחסידים "יוושעו בכל מיני ישועות אצלו ~~כמו כל~~ כמו אצל שאר הצדיקים.

=========

רשימת רבנים של הסביבה זי"ע

הרבי מבלזא, ~~אחיה~~ גר במונקץ'.

הרבי מספינקא ר' יוסף מאיר ווייס, שגר בסיליש.

הרבי מקאלוב שהיה שר שיר מפורסם על ביאת המשיח "כבר קורא התרנגול" באונגרית: "סול אר קוקוש מאר".

הרבי מזידיטשויב, גר במונקץ'.

הרבי מסטמיר ר' יואליש טייטלבוים זצ"ל

הרבי מסטמיר היה קודם רב באורשיווי ומשם עבר בשנת 1926 לקרולי ברומניה ומשם לסטמיר.בסטמיר היה רב עד שנכנס לגיטו לפי פקודת הנאצים. מן הגיטו הוצא יחד עם אשתו הרבנית ועם הגבאי ר' יוסף אשכנזי ועבר ~~לטרס~~ לטרנספורט מיוחד של ד"ר קסטנר והובל למחנה ריכוז/מיוחד ברגן בילזן ליד צילי בצפון גרמניה.הטרספורט הזה מנה בערך אלף שש מאות נפש ששוחררו על ידי הגרמנים ימח שמם בסוף שנת 1944 והועברו ברכבת ישירה לשוויץ.הרבי והקרובים אליו שוחררו ממחנה הפליטים והתגוררו בגינף.

אחר מלחמת העולם השניה בשנת 1945 עולה הרבי לארץ ישראל ואחר כך הוא יורד לארצות הברית אל חסידיו בויליאמסבורג ומשם למונרו חוץ מן העיר ניו יורק, במרחק של למעלה ממאה ועשרים ק"מ ושם הרבי הקים ישוב יהודי גדול עם ישיבה גדולה עם בחורים לומדי ש"ס, ממש בית מלכות. תושבי מונרו, חסידי סטמיר, נסער כל בוקר באוטו גדול לעבודה לניו יורק וגם נשים נסעו באותו אוטו שהיה מחולק במחיצה לשנים, לגברים לחוד ולנשים לחוד. בבוקר ובערב התפללו כמנין. הסוחרים נסעו לעסקם במכוניות הפרטיות שלהם.

במונרו בנו בית מדרש גדול שיש בו חמשת אלפים מקומות ישיבה. בימים טובים בית המדרש מלא מפה לפה. הדירות הן פרטיות ומונרו היתה לעיירה יהודית של חרדים. בעת כבר גרות בה ארבע מאות משפחות כ"י. הרבי מרן מהר"י ט"ב אב"ד דק"ק סאטמאר יצ"ו נקרא לבית דין של מעלה בשנת תשל"ח. גם אני השתתפתי בלויה שהיו בה כעשרת אלפים איש ורבים מהם באו מארצות אחרות. הרבי נפטר במוצאי שבת קודש והלויים ~~התקבצה~~ היתה ביום ראשון ממש בלילה, כי חיכו לחסידים שהגיעו במטוס מיוחד מישראל.

בשנת 1955 כאשר באתי מישראל לארצות הברית, הלכתי להתפלל בליל שבת הראשון אל הרבי מסטמיר בויליאמסבורג. אחרי ~~התפה~~ התפילה ניגשתי אל הרבי לקבל שלום וכאשר נתתי לו את ידי, אמרתי לו שאני מהמולדת הישנה ומוצאי מרוסטיקה שהיתה רחוקה שלושה ק"מ מאורשיווי. הרבי מסטמאר היה הרב שלנו בשנת 1920 כי רוסטיקה עם הגליל (הסביבה) היתה שייכת לאורשיווי. באתי מישראל לארצות הברית ואז היה על ראשי כובע צבעוני בהיר. השאלה הראשונה ששאל אותי הרבי היתה: "אביך ר' דוד צבי ז"ל גם כן היה חובש כובע בצבע בהיר?" הדבר הראשון שעשיתי ביום הראשון היה שקניתי לי כובע שחור. הרבי החזיק בידי ושאל אותי, מי נשאר בחיים מבעלי הבתים ברוסטיקה ובדוברובקה. הרבי יצא מאורשיווה ועבר לקרולי בשנת 1926 ואני באתי לאמריקה בשנת 1955 ואחרי שלושים שנה זכר את בעלי הבתים שלו.

~~בשה~~ בשנת 1956 היה הרבי בעיר מרחץ סרינגספרינג בארצות הברית. פתאום בא אלי אדם ואומר לי, שהרבי קורא לי לבוא לסירינספרינג לעזור לעשות

את המקווה,כי מר כץ מקופאני אמר לרבי,שאני עזרתי לו בעשיית המקווה בפירינוואלד בגרמניה בהשגחתו של הרב פרידמן שליט"א במחנה אחר השיחרור ושאני מבין כיצד לבנות מקווה מביטון.תיכף נסעתי לסרינגספרינג והתחלתי בעבודה ואתי עבדו עשרה אנשים ותוך עשרה ימים היתה המקווה מוכנה וכשרה לטבילה. קבלתי שכר נאה.

את הצנרת עשה מר כץ מקופאני.הוא נכד ממשפחה שגרה בזדני. היום הוא גר בוויליאמסבורג.

בכל ערב,בשעה עשר בערך,היה הרבי יוצא לטייל,לשאוב אויר צח.לפעמים טיילתי עמו והרבי היה שואל אותי שאלות על המולדת הישנה. זה היה תענוג לשמוע את דברי הרבי.על כל דבר הוסיף תיכף אימרה טובה עם ~~חנוך~~,חיוך!

מספרים על הרבי שבהתחלה כאשר נבחר לכהן כרב באורשיווי, היה הרבי הולך לסדר קידושין בגליל (איזור) שלו ~~העיר~~ והיה נשאר בחתונה עד שעה מאוחרת כדי להשגיח שבנים ובנות לא ירקדו יחד.קרה מקרה שבסולץ על יד אורשיווי ~~הרבנ~~ היתה חתונה ומסדר הקידושין היה הרבי ~~ר'~~ ר'יואליש מאוחר בלילה התחילו בחורים צעירים ~~לא~~ לרקוד עם בחורות והרבי התנגד לכך ואמר שלא ירקדו.נמצא בין הבחורים חוצפן שהתנגד לרבי בכוח.הסוף היה שהרבי נאלץ לצאת דרך חלון כדי להציל את נפשו כי ~~חיה~~ חייו היו בסכנה.

עברו כמה ימים והבחור החוצפן שאיים על הרבי נהרג בתאונה בטחנה שלהם בין אבני הרחיים ר"ל.

זכותו של הרבי הצדיק תגן עלינו ועל כל ישראל!

===========

הרבי ר' ישראלצ'י מוריז'ניץ

ביום כ' בסיון חל יום הזכרון (יארצייט) של הרבי ר' ישראלצ'י מוריז'ניץ וגם של הרבי זצ"ל חיים אלעזר ~~ממונקץ~~ שפירא ממונקץ'.

על ידי בבני ברק יש "שטיבל" (בית מדרש של חסידים)של חסידי גור.בימי חול בבוקר אני מתפלל שם. יום אחד פתחו בויכוח,מדוע אין

אומרים תחנון מר"ח סיון עד שבועות.התפלפלו והיו דעות שונות.בסוף משמיע את קולו איש קשיש ואומר:" היום הוא יום הזיכרון של הרבי ר' ישראלצ'י מוריז'ניץ זצ"ל!" והוא פותח ומספר את הסיפור הבא:

פעם ביקר הרבי ר' ישראלצ'י מוריז'ניץ אצל הרבי ר' חיים אלעזר שפירא ממונקץ' ושוחחו בעניניהם.לתחנת הרכבת,שהיתה רחוקה,נסעו בכירכרה.הרבי ממונקץ' ליווה את הרבי מוריז'ניץ.כשעה שעמדו לעלות על הכירכרה,אומר ר' חיים אלעזר לרבי מויז'ניץ:"יעלה וישב כבודו בראשונה כי כבודו נוסע ראשון...!" וכך היה,הרבי מויז'ניץ ר' ישראלצ'י נפטר שנה אחת קודם לפני הרבי ממונקץ' ר' חיים אלעזר שפירא שנפטר גם כן בכ' בסיון שנה אחת אחר כך.זכותם תגן עלינו.

ואני שמעתי סיפור עוד במולדתי הישנה שסיפרו על הרבי מויז'ניץ ר' ישראלצ'י:

העיירה ויז'ניץ נמצאת בקרפטים לא רחוק מסיגיט-מרמרוש. בקרפטים מקומות עניים בלי תעשיה.היהודים המועטים התפרנסו בקושי.היו שם הרים עם מקומות מרעה טובים לפיטום בהמות.פרנסתם של יהודים אחדים היתה בכך שקנו עגלים קטנים ומכרו אותם לרועים בהרים במשך הקייץ,כי היו שם רועים אלפי בהמות בקייץ.החזיקו אותם שם תיכף מאחרי פסח עד אחרי סוכות.קראו להרים אלה "פולוניניס" והבהמות גדלו שם יפה.

קרה פעם שבאמצע הקייץ פרצה מגיפה בין הבהמות והרבה מהן מתו. היה יהודי שהיו לו במקומות המרעה שלושים בהמות,זה היה כל רכושו שחשב לתת כנדוניה לבנותיו.כאשר נודע לו על המגפה נשא מהר את רגליו ורץ אל הרבי מויז'ניץ.יום שישי היה .לא היתה לא מכונית ולא רכבת.היהודי לקח את בגדי שבת במזוודה ורץ אל הרבי. הוא רצה להגיע אל הרבי עוד לפנות ערב ולמסור את בקשתו כתובה על פתקא,אבל איחר מאוד לבוא לויז'ניץ.הוא פשט מהר את בגדי החול ולבש את בגדי השבת ורץ אל בית הכנסת.הוא הגיע בדיוק לפני קבלת השבת שהציבור התחיל לומר את הפרק ק"ז בתהילים "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו". כאשר הרבי הגיע לפסוק ל"ח:"ויברכם וירבו מאד ובהמתם לא ימעיט!" הסתובב הרבי והסתכל אל היהודי שהגיע וחייך אליו.הרבי הרגיש מדוע הוא בא

במוצאי שבת קודש בא היהודי להפרד מהרבי.אמר לו הרבי שישוב הביתה בשלווה, כהמותיו תתגברנה בשלום על המחלה וכך היה.

זכותם תגן עלינו ועל כל ישראל,אמן!

=======

היהודי מפולין,והאוצר בסוכו ברנקי

כעת אני אכתוב סיפור על יהודי מפולין שבא אל זקן סבי ר' יוסף מרדכי ז"ל.אמנם לא מסופר פה על נס,אבל הסיפור מתאים כהמשך לסיפורי הניסים.

ביום חורף יפה נכנס יהודי לבוש מעיל חורף יפה ומזוודה בידו אל זקן סבי ר' יוסף מרדכי ז"ל ואומר לו:"ר' ~~יוסף מרדכי,אני רוצה להתאכסן~~ אצלכם לשבת." "נו,מדוע לא?",עונה לו סבא,"אבל מי אתה?" "אני מפולין",עונה לו היהודי,"עלי לסדר כאן משהו." זה היה ביום רביעי והיהודי משאיר את המזוודה והולך לו,בלי לומר לאן.עובר יום רביעי,יום חמישי,יום שישי והיהודי איננו. לפני הדלקת הנרות מגיע היהודי,עיף ויגע,מברך לשלום ולא הוסיף לדבר.נתנו לו קצת פתיתים והיהודי הלך לטביל במקווה ומשם ישר לבית הכנסת.בליל שבת על יד השולחן בשעת הסעודה לא דיבר אף מילה עם אף אחד.כל אחד היה תמה, איזה בן אדם זה,הוא בקושי ענה על מה ששאלו אותו.

עבר יום השבת ואחרי ההבדלה,ניגש היהודי אל זקן סבי ואומר לו: "~~דבר לי אליכם~~ ברצוני לדבר אתכם כמה מילים,אבל בחדר לחוד." ראו שאין זה אדם פשוט מיושבי הקרנות,הוא רק לא דיבר עם אף אחד,אבל היה יהודי מכובד.זקן סבי נכנס איתו לחדר לחוד וכאן התחיל היהודי לדבר בפה מלא ואמר:"אני בא מפולין ישר לכאן כי אני מרגיש שבמרחק של 20-15 ק"מ מכאן נמצא הר ובו טמון זה שנים רבות מטמון גדול,אוצר של זהב,כסף,יהלומים וכלי זהב,בקיצור צריך לנסוע לשם במזחלה,כי השלג הוא רב שם בהרים,אני זקוק לשני סוסים טובים ולעגלון וגם לשני אנשים חזקים בגופם וברוחם.אני אביא משם אי"ה הון תועפות שיספיק לכבודו ר' יוסף מרדכי ולילדיך ולנכדיך ולניניך וגם לי ולשני האנשים שיבואו איתי.

עלי אכל לכבד להקדים ולומר שהעבודה איננה קלה.האנשים שיבואו עמי צריכים לדעת שהדרך תהיה קשה,כי יפריעו לנו.את כל הדברים האלה אני כבר אסדר,סמכו עלי,אנחנו נגיע אל ההר ואי"ה נביא הכל הביתה."

זקן סבא ר' יוסף מרדכי ז"ל הבין תיכף מה רצונו של היהודי ושהוא יודע בדיוק מה הוא רוצה לעשות.בעיירה סוכו-ברנקי היה פעם מבצר של רוזן גדול על הר גבוה דשם וידעו שאוצר גדול מאוד קבור שם בהר וגם היה ידוע שאף אחד איננו יכול להגיע שמה,כי את מתקרבים נהרגים, כך היו מספרים האיכרים הזקנים מברנקי.הם סיפרו גם שהרבה פעמים רואים אש יוצאת משיא ההר איפה שהיה ממקום שם פעם המבצר.אבנים מתחילות להיזרק מן ההר כך שאף אחד איננו יכול להתקרב שמה.היה ידוע שבהרי ברנקי טמון רכוש רב עם זהב וכסף!

ענה לו זקן סבי ר' יוסף מרדכי ז"ל:"ביכולתי לתת לכבודו צמד סוסים עם עגלון וגם לשני האנשים אדאג,אני אבד אבד איני רוצה להיות שותף בעסק כי ב"ה יש לי מה שאני צריך." זקן סבא הרגיש שהענין איננו משהו כל כך דבר טהור וברור,כי היהודי התאפק מלספר בדיוק במה הענין ורק ברגע האחרון נאלץ לומר מה הוא רוצה לעשות,כי היה זקוק לאנשים.

שני האנשים באו והתכוננו לנסיעה,כי רק בשעה עשר בלילה יסעו כדי שיגיעו למקום אחרי חצות לילה.היהודי אמר לאנשים:"עליכם לדעת, תהיינה הפרעות שונות בדרך,כגון דוב ועליכם לא להבהל כלל וכלל. אני אסדר הכל שאף אחד לא ייפגע ואנחנו אי"ה נצליח.העיקר רק להתחזק נגד כל דבר,כי אסור שיקרה משהו למישהו,אני שולט עליהם,הם בידים שלי, אני השבעתי אותם שלא שלא יקרה שום דבר לאף אחד מכם חס וחלילה,אני חזק יותר מהם!"

שמו במזחלה איתים,גרזנים,מכושים וגם שקים ריקים והתחילו לנסוע.

כדי להגיע להר של ברנקי,צריכים לנסוע שתים- שתים וחצי שעות.

יצאו מזרני ונוסעים דרך דולהא. ואחר כך מגיעים לברנקי ואחר כך לסוכו ברנקי.עוד לפני דולהא התחילה אש להתגלגל אחרי המזחלה,אחר כך

הופיעו נחשים והם רוצים להכנס למזחלה;אחר כך התחילו חיות טרף לרדוף
אחר המזחלה.האנשים התחילו ~~לחבהל~~ לפחד והיהודי קורא אליהם:"היו שלווים,אין
~~הן~~ החיות רשאיות לנגוע בכם לרעה,לא יקרה שום דבר לאף אחד!"

אבל כשהתקרבו אל המקום התחילו להפריע כל מיני יצורים גם לא
טהורים.גם הסוסים נעצרו מפחד,כי הסוסים רואים יותר מאשר רואה בן אדם.
האנשים התחילו לאמור שהם רוצים לחזור,כי הם לא יחזיקו מעמד.היהודי
מרגיע ומעודד אותם:"זה תלוי בכוחכם:הם היצורים אינם מסוגלים להזיק
לכם במאומה רק להפחיד אתכם."

כשהיו כבר קרובים למקום,נשמעו ממש רעמים ואבנים התגלגלו על
יד המזחלה ממש על האנשים עם הפרעות שרבות וגם שדים ורוחות ממש!
לאנשים אין כבר יותר כוח לסבול והם רוצים לחזור.הם רוצים לראות את
עצמם כבר בבית ומוכנים לוותר על כל ~~כב~~ האוצרות שבעולם ואינם מוכנים
להמשיך לנסוע.היהודי מבקש, מתחנן בפניהם,אבל הם אינם מוכנים לשמוע,
רק לחזור.היהודי ממש בכה וביקש:"עוד קצת!אסור להם לנגוע בכם!" היה
נורא,על ההר בערה אש ושם היו חיות שובבות ממש שדים ורוחות ששמרו על
המטמון,אבל היהודי שידע מעשה כישוף השביע אותם שאסור להם לנגוע באף
אחד. "אנחנו נוציא את כל האוצר משם באין מפריע ונשוב הביתה בשלום
ואני וגם אתם עם ילדיכם נהיה מאושרים",אמר היהודי.אבל לא עזר שום
דבר,האנשים לא רצו ~~להשיב~~ להמשיך לנסוע בגלל הפחד הגדול שנפל עליהם,הם ~~רוצים~~ רצו
לחזור.הסתובבו כדי לחזור הביתה והכל נעלם והדרך הפכה לנורמלית.הם
הגיעו לזדני בערך בשעה שלוש אחר חצות לילה.הם נסעו עד זקן סבי ר' יוסף
מרדכי ז"ל והיהודי התחיל לומר בבכי:"האוצר כולו כמעט היה בידי,אבל
כבודו נתן לי אנשים חלשים וזה קילקל את הכל;"יכולנו כולנו להיות
מאושרים כי ~~שם מונח~~ רכוש גדול זה מאות בשנים קבור שם בהר.שם היה גר
פעם קיסר והשאיר שם את רכושו והשדים שומרים עליו.אני הרגשתי בזה.
אני גר בפולין במרחק של 1,000 ק"מ במידת אויר מכאן ואני התכוננתי
זה כמה שנים לבוא לכאן.כעת מאוחר כבר.יותר אסור לי ללכת.רק פעם אחת

קבלתי רשות,"

שני האנשים שנסעו איתו היו מבוהלים ומפוחדים זמן רב,אבל אחר כך הצטערו מדוע לא המשיכו לנסוע לקחת את האוצר,אבל היה כבר מאוחר מדי.
היהודי חזר לפולין.

כאשר נפרד מזקן סבי אמר, שלו ידע שהאנשים כאן הם כל כך חלשים, היה מביא איתו שני אנשים חזקים מפולין,אבל כעת הכל נגמר.האוצר נמצא שוב בידיהם (של השדים) ואי אפשר לסדר אותם פעם נוספת ולהשביעם."פעם הצלחתי! אני מסתובב כאן כבר ארבעה שבועות עד שהגעתי אליהם וזרקתי עליהם חרם שאסור להם לנגוע במישהו לרעה,אבל להפחיד אנשים היה מותר להם! ולצערי הצליחו בכך."

=======

כל אחד ידע שבהרים בסוכו כרנקי טמון אוצר. רואים אש יוצאת מראש ההר,אבל אם מתקרבים אל ההר או שהאש כובה או שאבני אש נפלטות מההר ואף אחד אינו יכול להתקרב.

מתקבל על הדעת שהיהודי ידע מעשה כישוף.אבל הוא לא מצא את האנשים המתאימים.יעזור השם יתברך לכל יהודי וגם לנו שישיגו את הכסף בדרך הישרה ובכסף כזה יש ברכה והצלחה.

את הסיפור הנ"ל גם כן שמעתי מפי סבי ר' אזיק איצקוביץ ז"ל.

אחרית דבר

חבל על דאבדין ולא משתכחין

ראשי הקהל בעיר גדולה, שהיו בה מעט בני תורה, ביקשו למנות גאון גדול בתור רב בקהילתם. התפארו ~~לפניו~~ בפניו כי גדולי ישראל כמו הט"ז, המ"א ורבי עקיבא איגר זצ"ל קבורים בעירם וממילא גדול ערכו של כס הרבנות ויאה לכבודו לישב עליו.

לימים נתברר לאותו הגאון כי הטורי זהב מנוחתו כבוד בעיר למברג, המגן אברהם בקליש ורבי עקיבא איגר בפוזנה.

הגאון פנה אל ראשי הקהל ושאל אותם: "למה רימיתם אותי?"
ראשי הקהל השיבו לו: " רבנו היקר והנכבד, לא רימינו אותך כלל וכלל! בלמברג לומדים את הטורי זהב וממילא איננו קבור שם כלל וכלל, אדרבה הוא הרי חי שם שכן "שיפתותיו דובבות בקבר!" בקליש חי המגן אברהם כי לומדים אותו שם והוא הדין ברבי עקיבא איגר בפוזנה, ואילו כאן בעירנו, מקום שאין איש לומד בספרים קדושים אלה, קבורים גם קבורים המה!!"

זהו פירוש האימרה: " חבל על דאבדין", חבל על אלה שאובדים באופן כזה שמעשיהם, דבריהם ורעיונותיהם נשארים ללא המשך בין החיים, "ולא משתכחין" - ולא נמצאים ממשיכים, זוהי אבידה אמיתית, אבל כל זמן שישנם עוד תלמידים וממשיכים את דרך הרבנים, אין זו אבידה כלל וכלל.

וגם הקהילה הקדושה זדוניע לא שייכת ב"ה עדיין אל הקהילות "הקבורות", כי ישנם תלמידים ואנשי מעשה מפוזרים בעולם כולו מיוצאי זדוניע, באמריקה, בישראל, בקנדה ועוד הממשיכים ללכת ולחנך את בניהם בדרכי התורה והמצוות.

ויהי רצון שנזכה כולנו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן כן יהי רצון.

פייטיל

1. ר' בעריל וינגרטן ז"ל, קצב. היו לו שלושה בנים: שלמה, יעקב ומשה ובת אחת שבע (בת-שבע) ע"ה.
את בנו משה הובילו בשנת 1941 לפולין אל הנהר ניעסטר ושם נספה, הי"ד.

2. ר' שמואל אברהם טמבור ז"ל, אשתו מרת גיטל ע"ה, ביתם שבע ע"ה.
ביתם פייגי חיה בישראל ויש לה שני בנים, אחד הוא רופא בישראל.
בנם שלמה התחתן לרוסטיקה. הובל עם משפחתו לאושויץ, הי"ד.
ר' שמואל ז"ל היה פקיד בתעשית היערות והוא עבד אצל ר' שלמה ביימן בקישניצה.

3. ר' אברהם הרשקוביץ' ז"ל; ~~בעל/בית/מרזח/ובעל/חנות/מכולת~~ בעל בית מרזח ובעל חנות מכולת.
אשתו: מרת שרה ע"ה.
היו להם שלושה בנים ובת אחת: 1. הירש, עסק בתוצרת חלב ובגידול בהמו
2. אלעזר מלך, עסק במשק ובמסחר עם עורות. 3. גדור התחתן לסוראלירוי והיתה לו טחנת קמח. ~~3. הבחור אהרון שלמה נספה באושויץ, הי"ד.~~
4. הבת דובריש עבדה במשק בבית.
לר' אברהם היתה חזקה בבית ~~המדרש~~ המדרש לקנות בפרשת וישלח את "חמישי" המסתיימת בפסוק: "ומלכים מצאציך יצאו".
החבר'ה התחרו איתו במחיר בשעת המכירה ("הפרמבית") אבל ר' אברהם שילם כל מחיר ולא ויתר על החזקה.

4. הבן אלעזר מלך ז"ל, אשתו מרת רויזה ע"ה. הם השכירו חלק ~~מביתם~~ מביתם עבור בית ספר צ'יכי. בנו בחור ישיבה הבחור אהרון שלמה נספה באושויץ, הי"ד.
ביתו דובריש חיה באמריקה. ונאזיק לוטעריל דולו וויינגרטן

5. הבן ר' צבי הירש ז"ל היו שש בנות: רייזי, רחל, אסתר, חיה, לאה ובת-שבע, כולן נספו באושויץ, הי"ד.

6. הבת דובריש ע"ה בישראל לר' מאיר יוסל כ"ץ שעבד יחד עם חותנו בבית המרזח.
היו להם שתי ילדות: רחל ו....?

7. ר' שמחה צבי שאמואל ז"ל,בעל משק,שדות ובהמות.
אשתו מרת אסתר ע"ה.
ילדים: שרה פערל,אלטער אליה ומשה יעקב - שלשתם נספו באושוויץ,הי"ד.
בן מאישה ~~שניה~~ ראשונה,ישראל דוד היה חי בארגינטינה ונפטר בשנת 1935.
(בשנת 1920 למדנו יחד בחדר בזדניע.)
תמונה מס' 1:משה יעקב שאמואל ע"ה;מס'2:ישראל דוד שאמואל ע"ה.

8. ר' יצחק אזיק שאמואל ז"ל,בעל משק,ספק סחורות לחנויות.
אשתו מרת הינדה ע"ה.
ילדים: גולדי (חיה בישראל),נתן ואסתר (חיים באמריקה).
ר' יצחק אזיק היה גר על יד ר'יצחק מיידליק (הולובאץ').
אצלו מתו בתקופה קצרה שלושה ילדים רח"ל.הרבנים הורו
לו לשנות את מקום מגוריו והוא עבר לגור אל "הגן השחור"
שנמצא לא רחוק מצד בית החיים ושם היה חי הרבה שנים
בשלום ובשלוה.

9. ר' ישראל שאמואל נ"י,בעל משק,חי באמריקה.
אשתו השניה מרת דבורה.
את אשתו הראשונה מרת רחל בת ר' מרדכי הלפירין הובילו עם ילדיה
הקטנים לנהר ניעסטער ושם טובעו,הי"ד.

ר' ישראל עזב את זדניע בשנת 1972 ונסע לאמריקה.
כאשר שהה בזדניע הוא היה שומר בית החיים וגידר אותו בגדר
בשנת 1970.אנשי זדניע הגרים באמריקה שלחו לו כסף לכיסוי
ההוצאות.
תמונה מס' 3: הבית של ר' ישראל שאמואל נ"י.

10. ר' מנדל וולף חימוביץ' ז"ל,תלמיד חכם.
אשתו מרת ריידל ע"ה,~~הגננת מנהלת~~ אדמו"ה גן ילדים.
ילדים:זכריה,דוב, יוסף מאיר חיים בישראל.
משה ליב נפטר בישראל בחול המועד פסח בשנת תשמ"א.
פייגי,שיינדל חנה ושרה נספו באושוויץ,הי"ד.
שרה הי"ד היתה "אמא" של הילדים הקטנים והיא דאגה ונהלה את הבית כמו אמא.היא הלכה יחד עם הילדים
הקטנים אל תא הגזים באושויץ.
תמונה מס' 4: יוסף מאיר חימוביץ' לבוש בבגדי מחנה
הריכוז (קא צעט= קונצענטרציונסלגיר)

No. 1.

11. ר' אברהם דוב גולדברגר ז"ל
אשתו מרת דינה לאה ע"ה
הבן יצחק הירש נ"י חי באמריקה.

12. ר' מרדכי גולדברגר ז"ל,חייט.
אשתו מרת עטי ע"ה.
הבן שמעון נספה באושויץ,הי"ד.
הבת רבקה ע"ה נפטרה בסיליש אחרי השיחרור (1945).
הבן אליה נ"י חי בזדניע,נשאר בחיים ברוסיה.

13. ר' מניס גולדברגר ז"ל,בעל משק.
אשתו מרת ביילי (בלהה) ע"ה.
הבת יענטע חיה בישראל.

14. ר' יוסף צבי פרידמן ז"ל,בעל מכולת,סוחר סמרטוטים,מכר אותם לחוסט.
אשתו מרת חנה ע"ה.
ילדים החיים בישראל: משה יואל,חיה איטה,יהודית.
הבן אברהם ע"ה נפטר בישראל בשנת 1969,
ילדים שנספו באושויץ: יהודה,יעקב,שמעון,דוד,הינדה,בת-שבע הי"ד.

ר' יוסף צבי ז"ל היה עסקן ציבורי גדול.הוא היה הגבאי של תלמוד התורה.הוא עזר בכל עת בצרכי הקהל. הוא היה ידידו הגדול של דודי הרב יעקב ווייך ז"ל והוא היה גם פעיל מאוד בחברא קדישא.

תמונה מס':5 ר' יוסף צבי פרידמן ז"ל.
תמונה מס':6 חיים פרידמן (שבא מאמריקה) עם אמו חנה ע"ה ועם אחותו (בת) שבע ע"ה.

15. ר' חיים וייס ז"ל,בעל משק.
אשתו מרת ריידיל לאה ע"ה.
ילדים שנספו באושויץ:הבחור שמואל,הבחור יוסף ושרה הי"ד.
הבת טאובי חיה בישראל.
היו להם גם ילדים באמריקה שעזרו להורים ולמשפחה על ידי משלוחי כסף וחבילות בגדים (שנמכרו בכפר).

16. ר' שיע וויינגרטן ז"ל,קצב,
אשתו מרת טאובע ע"ה.
ילדים: חיים מרדכי הובל מיאלניצה לאושויץ,הי"ד.
שלמה,היה חי בסירביה (יוגוסלאביה).אחרי ביקורו בזדניע
בדרכו חזרה נעלם בבודהפעסט וכיצד זה קרה לא נודע.
~~הבנות החיות בישראל הם:~~
הבנות החיות בישראל הן:פרימיט וחיה.באמריקה חי הבן:
ר' ישראל דוב,קצב.

17. ר' יצחק מייזליק ז"ל,~~[illegible]~~ בעל משק ובעל ביזנ מרזח.
אשתו מרת הינדה ע"ה.
הבת שיינדיל (יפה) חיה בישראל.
ר' יצחק מייזליק היה ~~שם~~ חותם ~~חותמת~~ ~~על~~ את הבשר השחוט
כאחראי מטעם משרד הבריאות בימי ממשל הצ'יכים.אם ר' יצחק
נעדר מביתו,הלכה אשתו לחתום על הבשר.זה היה בשר של עגלים,
של כבשים ושל בהמות גסות שנמכר ונשלח למיריש-אוסטראו ולעיר
הבירה פראג.אם האישה היתה עסוקה מאוד בביתה,אז היא מסרה
את החותמת לקצב בעד תשלום והוא היה חותם במקומה.

18. ר' חיים שמערן קליינבדר ז"ל,מלטש יהלומים.
אשתו מרת חיה שרה ע"ה.
ר' חיים עבד בבלגיה שנתיים כמלטש יהלומים אחרי חתונתו
ואחר כך חזר לזדניע.

19. ר' אידיל (יהודה) מירמילשטין ז"ל,
אשתו זלאטה (זהבה) ע"ה.
הילדים עזרו לפרנס את המשפחה.
הבת ביילי (בלהה)
כשנת 1941 גורשו והובלו לדניעסטיר לפולין ושם נספו,הי"ד.

לפני הימים הנוראים ולפני החגים היה מבקר ר' אידיל
מירמילשטיין ברוסטיקה ובדוברובקה.היו לו שם ~~כבר מקורמות~~
~~קבועים אצל~~ כמה משפחות שתמכו בו ולא יצא מהם בידיים ריקניות.
הוא היה מביא הביתה שק קמח חיטה,עופות בשביל כפרות ועוד
דברים טובים אחרים.
זכורני כאשר ר' אידיל היה בא אל סבתי לרוסטיקה מרת אסתר ע"ו
~~לרוסטיקה~~ והיא היתה מכבדת אותו במיוחד כי הוא היה איש זדניע.

20. האלמנה מרת שרה יוסלוביץ' ע"ה.
בעלה היה ר' שמעון ז"ל;הוא היה מגבן גבינות כבשים והיה עוזר
במחלבה של ר' צבי הרשקוביץ' ז"ל.
ילדים:טאובי ויוסל נפטרו.
לאה פייגי ואליהו חיים בישראל.

21. ר' מאיר וייס ז"ל,מלמד.
אשתו מרת צ'ירנה ע"ה,היתה מלמדת בבנות יהדות.
ילדים לא היו להם.

22. ר' מרדכי דוד ז"ל,עוזר במשק.
אשתו מרת גולדה ע"ה.
ילדים שלושה:1.בן-ציון;2. ? ;3. ? .שלושתם ניספו
באושויץ,הי"ד.

23. ר' חיים הרשקוביץ' ז"ל,~~שורף סיד~~,סוחר בסיד ובעצים.
אשתו מרת חיה (...)ע"ה.
ילדים:לייביש נספה באושויץ,הי"ד.
פייגי,שלמה,אסתר,היניע חיים באמריקה. №2
תמונה מס'7: פייגי (הראשונה מימין) עם שרה בת מנחם חיימוביץ'.

24. ר' פתחיה הרשקוביץ' ז"ל,סוחר בסיד ובעל מכולת.
אשתו מרת גיטל ע"ה.
ילדים: שלמה ואסתר תאומים.

ר' פתחיה היה 5 שנים בארגנטינה,עשה שם קצת כסף וחזר
הביתה לזדניע.
איתו היו שם עוד יהודים מזדניע והם:שלמה וייס בן משה וייס
ויוסף וייס בן חיים וייס מלאקיורה שהיה גר על יד ר' שיע וייגרטן
וישראל דוד שאמואל בן שמחה צבי שאמואל.

25. ר' שלמה וייגרטן ז"ל,קצב.
אשתו מרת חנה ע"ה.
ילדים: ואלוי ויעקב נספו באושויץ, הי"ד.
רייזי חיה בקנדה.

26. ר' הירש וייס ז"ל,ספק גבינות ומזונות לבעלי המכולת.
אשתו מרת מאלי (מלכה) ע"ה.
הבת חיה שרה חיה באמריקה.

ר' הירש וייס היה מוליך גבינה לסוואליווה מהמחליבה
של ר' צבי הרשקוביץ' בזרניע.

27. ר' אזיק יורקוביץ' ז"ל,בעל משק ויער,סוחר בטאבאק.
אשתו מרת שרה ע"ה מבירידניק.
4 ילדים נספו באושויץ,הי"ד.

ר' אזיק היה גר על יד הדוד ר' זושע והם היו ידידים טובים.
הם שניהם היו הולכים לדוג דגים,להשגיח על שומר היער ביער
ובחורף היו מביאים קצת עצים במזחלה.

שניהם היו קובעים עיתים לתורה,למדו יחד שעור בגמרא
במיוחד בלילות החורף.התעמקו גם בלימוד התוספות.
קרה הרבה פעמים שהם היו מתורבכים ומתפלפלים בפשט
הגמרא והדוד ר' אהרון צבי ז"ל היה מקשיב לפילפולם מן הצד
ותיכף ומיד הוא תיקן את דבריהם בעל פה והסביר להם את הפשט
ואת הפירוש הנכון.
גם במוצאי שבת קודש בסעודת מלווה מלכה השתתף גם
ר' אזיק ירדקוביץ' ז"ל.הוא היה שותה כוס וזה והיה מספר
מעשיות יפות מרבנים קדושים.הדוד ר' זושע ור' אזיק שניהם
ניספו באושויץ על קידוש השם,הי"ד.

28. ר' יעקב וייגברטן ז"ל,סוחר בהמות,היה שולח משר בהמות לפראג.
אשתו מרת רחל ע"ה.
את אשתו רחל ע"ה היתה לו לעזר רב בפרנסת ביתו.היא היתה
תופרת בגד מיוחד עבור האיכרים.(הלבוש הזה נקרא בשם"אויאשי".)

ילדים שנספו באושויץ:וואלווי והינדה ועוד 2-3?
הבת ריידילה חיה באמיריקה.

דודי
29. ~~דודי~~ ר' זוסיא איצקוביץ' ז"ל, בעל משק, וחנות קמח ויער.
אשתו הדודה מרת רבקה ע"ה.
שתי האחיות של הדודה, חנה ויהודית נספו באושויץ, הי"ד.

כל האסירים שעבדו בקרימטוריום ושרפו בכבשנים את הגופות של היהודים שהומתו בתאי הגזים, עבדו שלושה חודשים ואחר כך הומתו גם הם על ידי הגרמנים והחליפו אותם באנשים אחרים. דודי ר' זוסיא הי"ד עבד גם כן שלושה חודשים בקרימטוריום. הוא שרף שם במו ידיו את אשתו עם ילדיו וגם קרבנות אחרים מזדניע שהכיר אותם בדיוק. הוא ועוד כמה חברים פוצצו בחומר נפץ את הכבשן של הקרימטוריום והגרמנים ימח שמם תיכף חיסלו אותם בירייה, הי"ד.

אנשי זדניע שהיו איתו הם: ישראל ביק, יעקב וייגנגרטן ויצחק בירנשטיין הי"ד.

תמונה מס': 8: הדוד ר' זוסיא איצקוביץ', הי"ד.

30. ר' יעקב ~~ב~~ גולדשטיין ז"ל,
אשתו מרת פעריל ע"ה.
הילדים: שלמה נשאר במחנה,
חיה גולדה נפטרה בקיריצקי,
סימה נפטרה באמיריקה בשנת 1981
נתן נפטר באמיריקה בשנת 1981.
פנחס ופייגי חיים באמיריקה.

שלמה גולדשטיין היה יחד עמי במחנה עבודה בשארוש פטוק. עבדנו שם בשדה התעופה. שלמה ז"ל היה בחור זריז והוא הצליח לפעמים לצאת מן המחנה ולקבל מן האיכרים שבסביבה מזון והוא היה חוזר למחנה עם כל טוב, הביא אפילו תרנגולות חיות ואווזים חיים. אחרי השיחרור (~~ב~~ בסוף מלחמת העולם השניה) נעלמו עיקבותיו ואין יודעים לאן נעלם, הי"ד.

נתן גולדשטיין ז"ל היה חי אחר השיחרור בבודהפסט. הוא התידד עם קצינים רוסיים והיה ל"נאצ'אלניק", למנהל ואחראי של מאפיה בבודהפסט. הוא עשה הרבה טובות, הוא היה מחלק לחם להרבה יהודים ועל ידי כך הציל אותם ממש ממיתות רעב. גם נתן הרבה צדקה.

בשנת 1965 היגר נתן גולדשטיין לאמיריקה ונפטר בקיץ בשנת 1981 בברוקלין. בדרכו האחרונה ליוו אותו הרבה אנשים שעזר להם הרבה בחייו.

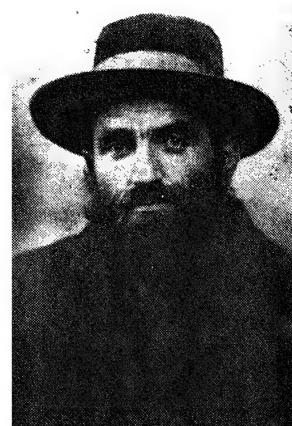
"צדק לפניו יהלוך", ויהי זכרו ברוך!

יוסף מאיר חיימוביץ, ז״ל, ר״ע׳ 124

בתו של ישראל שאמואל, תחי׳ ר׳עמוד 119

זישא איצקוביץ, ז״ל, ר׳ עמוד 124

טויבע, ושבע גבריהו ע״ה ותינוקת, ר״ע׳ 124

פישל ברנשטיין נ״י ר׳עמוד 132

ילדיו של דוד איצקוביץ ז״ל ר׳ עמוד 133

31. ר' צבי ניימן ז"ל, שדכן, בעל כרטיס שנתי לנסיעות ברכבת מיִסין
עד קשוי. היתה לו הזיכיון למכור כרטיסי נסיעה
לנוסעים ברכבת הקטנה (שנסעה מזדניע לעיירות
שבסביבה),
אשתו מרת מרים ע"ה.
אימו מרת חנה, נספתה באושויץ, הי"ד.
בימי שילטון הצ'כים היו הרכבות ממשלתיות. היו
אז זמנים שכאשר ר' צבי יצא אל תחנת הרכבת בזדניע ואחת ~~מילדותיו~~ מבנותיו היתה נושאת אחריו את הקפה אל הרכבת, מנהל
התחנה עיכב את הרכבת עד שר' צבי גמר לשתות את הקפה.
ר' צבי הירש היה אדם נוח, הוא לא היה מתאמץ.
הרכבת היתה מחכה לו עד שהגיע אליה אם ראו אותו מרחוק שהוא
הולך ובא. זמנים כאלה היו פעם.

32. האלמנה מרת רבקה הרשקוביץ' ע"ה, המיילדת מזדניע שעזרה לנשות
זדניע ללדת את ילדיהן.
אצלה בביתה היו הגברים משחקים בקלפים
(24 קלפים) ושילמו לה דמי "מנורה". שיחקו אצלה עשרה ימים לפני ה
חנוכה, בחנוכה וגם אחרי חנוכה. הגברים וגם נשואים התאספו אצלה
בלילה ושיחקו בקלפים עד אור הבוקר. שתו שם תה או קפה ואכלו
עוגה והמשיכו לשחק. כאשר כבר האיר אור הבוקר הלכו משם ישר
לבית המדרש להתפלל תפילת שחרית. לפעמים השתתפו במשחק הקלפים
גם גויים והם הפסידו אפילו את "מכנסיהם" ולא רק את כספם.
היו גם מקרים שהנשים באו שמה לחפש את בעליהן ואחרי שמצאו
אותם, גרשו אותם הביתה.

33. ר' פייטל שרגא יוסוביץ' נ"י, סוחר בעצים, ברעפים, השכיר בית
עבור בית ספר צ'כי.
אשתו מרת אסתר ע"ה נספתה עם שתי ילדיה הקטנים באושויץ, ~~SSSS~~ הי"ד.
אשתו השניה מרת פריידי ע"ה נפטרה באמריקה בשנת 1969
ומנוחתה כבוד בירושלים על הר המנוחות.
תמונה מס' 9: פריידי ע"ה במחנה אנגלי בקפריסין בשנת 1947
תמונה מס' 10: פריידי ע"ה על יד הכותל המערבי בירושלים.
תמונה מס' 11: פריידי ע"ה, זהבה (הבת שנולדה בקפריסין) ור' פייטל ב
בקפריסין

34. ר' גודל גוטסמן ז"ל,חנות לטבאק,בעל משק ובאחרונה סופר סת"ם.
אשתו מרת שיינדל ע"ה.
ילדים: פרופ' ר' חיים גבריהו,יו"ר המכון לחקר המקרא בירושלים
ר' שמואל דוב גבריהו - גוטסמן חי בירושלים.
ר' יעקב יוסף גבריהו - גוטסמן חי ביזור,ישראל.
מרת פייגי חיה באמיריקה.
הבחור הירש גוטסמן עבר בשנת 1939 לרוסיה ונפטר שם.
טאובה ע"ה היתה מורה.
שבע ע"ה.
ר' גודל ז"ל היה איש תלמיד חכם.
אשתו מרת שיינדל ע"ה ניהלה את המשק.היא היתה אשה זריזה
מאוד.אצלה היו הגינות הראשונות והיפות ביותר.היא דאגה לכך
שילדיה יהיו מלומדים הן בלימודי התורה והן בלימודי חול.
יהי זכרון ברוך.
תמונה מס'12: מימין לשמאל: טאובה,הילד של טאובה ושבע אחות טוב

35. ר' לייזר פרידמן ז"ל,סוכן של בתי חרושת לטקסטיל.היה לו מיכוני
(כרטיס) שנתי על רכבות צ'.ס.ר. מיסין
עד פראג.
אשתו מרת טאובה ע"ה בת ר' גודל גוטסמן ז"ל,היתה המורה הראשונה
מבנות זדוניע.היא הלכה בדרך הישרה של אשה
יהודיה כשרה.
תמונה מס' 12!

36. ר' משה יעקובוביץ' , פקיד ביער בךקוביץ. } נספו באושויץ,הי"ד.
אשתו מרת שבע ע"ה בת ר' גודל גוטסמן ז"ל.
תמונה מס' 12!

37. ר' דוד סטרולוביץ' ז"ל,פקיד ביער.
אשתו מרת רחל ע"ה.
ר' דוד עבד אצל גיסי ר' שלמה ביימן ז"ל.הוא היה חתן
אצל ר' צבי ביימן ז"ל,אביו של ר' שלמה ביימן ז"ל.
אשתו של ר' דוד ז"ל מרת רחל ע"ה היתה אחות אשתי
הראשונה מרת אסתר ע"ה. ם האחות השלישית היה פעסיל ע"ה.

38. ר' לייזר ניימן ז"ל,תאית/ היה גר ליד בית המדרש.
אשתו מרת פירל ע"ה.
הילדים: מנחם חי בישראל,
דוסי באמריקה.
משה סנדר

39. מרת אילצ'י ע"ה הובלה עם בעלה לפולין אל הנהר ביעסטיר בשנת 1941 ושם נספו,הי"ד.

40. ר' שמואל לייב שאמואל ז"ל,היה מוליך מחוריו לזוגיות.
אשתו מרת שיינדיל ע"ה.

כל המשפחה הובלה בשנת 1941 לפולין אל הניעסטיר.בנם משה ז"ל חזר מפולין לזדניע.

הילד משה היה כבן 11 – 12 שנה.היהודים הובלו (אלה שלא היו נתינים הונגריים) לפולין ושם הומתו.כאשר הרגו את הוריו, הצליח הילד משה להסתתר ואחר כך התחיל ללכת יחזרה לזדניע.הוא הלך דרך יערות ביחד עם עוד כמה נהורים.הוא ידע שהוא היה גר בזדניע שעל יד דולהא.

משה הגיע הביתה לזדניע וסיפר מה שראה שקרה שם בפולין, באוקראינה.הוא סיפר שם הורגים יהודים בגרזנים ובקאיונים וזורקים את גופותיהם אל הבורות שהיהודים חפרו לפני כן במו ידיהם.הוא גם סיפר שהגויים זורקים יהודים חיים יחד עם ילדים אל תוך הנהר ביעסטיר והם טובעים שם.בשנת 1944 הובל גם משה לתאי הגזים באושוויץ,הי"ד.

41. האלמנה מרת מרים פרידמן (פרקש) ע"ה.
הילדים באמריקה:פייגי,היניה לאה,ישראל אזיק.
חיים זאב ויעקב פרידמן,שניהם היו רופאי שיניים ונפטרו באמריקה.
שרה פירל ולייבי ניספו באושוויץ,הי"ד.

אני עדיין זוכר את ר' סנדר הירש פרידמן ע"ה.זה היה לפני 60 שנים.הוא היה רוכל וסוחר כאריגים והיה נוסע בסביבה. בזמן האחרון היתה אשתו מוכרת משקה "מינדרי" לגויים וכך היתה האלמנה מפרנסת ומגדלת את ילדיה עד שגדלו ונסעו והתפזרו בעולם הרחב.

תמונה מס' 13: חיים זאב פרידמן.

42. ר' פנחס גרינברג ז"ל, סוחר משקאות חריפים (י"ש ומינרלי).
אשתו מרת ליבע ע"ה
ילדים בישראל: שיינדיל, קראנצ'י, חיה.
בן ?

בשעת הגירוש הסתתר ר' פנחס ואחרי ימים מצאו אותו הגויים. הגויים היכו אותו מכות חזקות מאוד ומסרוהו לשוטרים. הובל חצי מת לגיטו מונקאץ', הי"ד.

43. ר' נחום גרמלשטיין ז"ל, מלמד.
אשתו מרת סימה חיה ע"ה.
ילדים: הינדיל, בן ציון, פריידי, נספו באושויץ, הי"ד.
הבת רבקה חיה בישראל.

אמו של ר' נחום מרת איידיל ע"ה המלבינה, היתה אומרת שבנה נחום הוא רב קטן (ברוסית: מאלי ראבין) ואילו ר' יעקב איצקוביץ' הדיין הוא רב גדול (ברוסית: ווליקי ראבין, כך היא אמרה לגויים בשפתם) ולכן קראו לר' נחום בדרך הלצה "נחום, מאלי ראבין"!

44. ר' יוסף יעקב פסטינגר ז"ל, בעל מכולת ובעל שדות.
אשתו מרת שרה ע"ה.
ילדים: מירל, יהודה אריה, מרים נספו באושויץ, הי"ד.
חיה אסתר חיה באמריקה.

ר' יוסף יעקב פסטינגר ז"ל היה בעל תפילה טוב ובעל קול ערב. בשבתות ובימים טובים הוא היה הש"ץ וירד להתפלל לפני התיבה.

45. ר' מאיר שו"ב בוקשטיין ז"ל, היה שוחט ובודק וחזן בימי הרב דושינסקי זצ"ל. מוצאו היה מסטריבא'ין שליד מונקץ'.
אשתו מרת יוכה ע"ה, היתה בתו של הרב אייזיק מאיר זצ"ל מחוסט.

ילדים: אברהם, משה דוב וישראל שלום נספו באושויץ, הי"ד.
אסתר מרים, אהרן צבי, חיים פייריל, בראנדיל ורייזיל חיים באמריקה.

46. ר' נחמן מירמלשטיין ז"ל, סנדלר.
אשתו בסיה (בתיה) ע"ה.
ילדים 3
אח בחור לייזר

47. האלמנה מרת דאבריש סטרולוביץ' ע"ה (אשת ר' סנדר ז"ל).
ילדים: חיים לייב, רחל, חיה פריידי.

ר' סנדר סטרולוביץ' היה גר על יד בית המדרש. הוא לא היה "עשיר" מאוד. עד מחצית היום היה יושב בבית המדרש ואמר תהילים. ביתו רחל היתה תופרת לנשים וכך עזרה לפרנס את המשפחה.

בראש חודש אלול היה ר' סנדר ז"ל יוצא לבית הקברות ואמר שם את תפילת א-ל מלא רחמים לזכר הנשמות שהלכו לעולמן ובעבור זה שילמו לו כמה בתים עשירים. הוא היה אומר שם גם תהילים עבור חולים ועבור נשים שעמדו ללדת. גם אשתו מרת דאבריש ע"ה היתה הולכת עם נשים לבית הקברות והתפללה שם כדי שהשי"ת ימלא לטובה את תקוותיהן השונות.

היום לצערנו אין מקברים בבית הקברות והקברות מוזנחים. בהמות רועות שם את העשב ולנו אין אפשרות לעזור כי הכפר זארניע נימצא תחת השילטון הרוסי, אבל אסור לנו לשכוח את המשפחות היקרות השוכבות פה שם עד ביאת משיח צדקנו בב"א.

על ר' סנדר היו אומרים שהוא אחד מל"ו צדיקים שבזכותם העולם עומד. בכל מקום שר' סנדר היה עומד או הולך הוא היה אומר פרקי תהילים. הוא היה אומר תהילים בפורים כל היום וגם בערב יום הכיפורים והוא נימק את מעשיו באמרו שכפורים ובערב יום הכיפורים אומרים היהודים מעט תהילים ולכן הקב"ה כביכול מתאווה לכך שמישהו יאמר תהילים.

פרנסה לא היתה לו לר' סנדר ברווח. היו לו מקומות מסוימים בהם היה מבקר כל שבוע ושם לא השיבו את פניו ריקם.
תמונה: בית החיים בזרניע.

48. האלמנה מרת חנה מירמלשטיין (גולדברגר ?), משק בית.
בעלה ר' אברהם ז"ל ("המלך").
ילדים: יחזקאל, פייגי צירל, יוסף ראשוף, הי"ד.

49. ר' מרדכי הלפרט ז"ל;בעל משק.
אשתו מרת חיה יעלי ע"ה.
ילדים: הבחור משה סנדר והבת פייגי נספו באושוויץ,הי"ד.
הבנות איידיל ובלומה חיות [illegible].
ר' מרדכי היה הגבאי בבית המדרש.הוא היה מקדים לבוא לתפילה והיה מן העשרה הראשונים שהיו אומרים תהילים לפני התפילה.אשתו מרת חיה יעלי ע"ה עזרה הרבה לנשים חולות.
היא היתה מן הראשונות שעזרה בטהרת הנשים המתות.היא היתה זריזה מאוד במלאכתה.
בשבתות בקייץ היו הבנות באות אל גנם הגדול ולמדו שם לרקוד.

50. ר' יוסף מרדכי וויינגרטן ז"ל, נגר.
אשתו מרת העניה ע"ה.
ילדים: בירל, הירש לייב, שלמה, רבקה נספו באושויץ,הי"ד.

51. ר' חזקיל גולדברגר ז"ל,סוחר בביצים ובפירות.

52. ר' צבי מערמלשטיין ז"ל,שמש בבית המדרש והבעלן במקווה.
אשתו מרת איידיל ע"ה.
ילדים: רבקה נספתה באושויץ,הי"ד.
חיים משה ובן-ציון חיים במונקאץ'.
ר' צבי אכל פעם ארוחת הבוקר וחתיכת קשה של לחם תירס נכנס לגרונו והתחיל להיחנק.אשתו מרת איידל נבהלה מאוד שבעלה עלול למות מחנק חס ושלום והיא צעקה על ביתה רבקה שתרוץ מהר ותקרא לשוחט שיבוא לעזרה,כי אביה גוסס.
על דברי אמה שאלה הבת:האם על השוחט לקחת איתו גם את החלף,(את סכין השחיטה)?!
בגלל מקרה זה לעגו לה האנשים וקראו לה: "רבקה עם החלף!"

53. ר' אהרן צבי איצקוביץ' ז"ל,דודי,בנו של ר' אזיק איצקוביץ'ז"ל ושל מרת לאה ע"ה.בעל משק,שותף בטחנת קמח וביער.
אשתו מרת דבורה ע"ה,דודתי.

לדודי ר' אהרן צבי ולדודתי דבורה ע"ה היו שני בנים ושני בניהם נפטרו בגיל 4 ו-6 שנים.הדודה דיברה תמיד עליהם וסיפרה שהם היו ילדים יפים מאוד.גם אמרה שהבנים מתו מעין הרע.

יותר ילדים לא היו להם.הדודה היתה נוסעת אל רבנים מפורסמים בעלי מופת.היא נסעה לחוסט אל הרבי הרב ישראל יעקב לייפר זצ"ל.היא נסעה גם אל רופאים גדולים,בקיצור עשתה הכל אבל ה' סגר את רחמה ולא ילדה עוד.

זוכר אני שהדוד והדודה היו משוחחים ביניהם שהם יתנו לכתוב ספר תורה לזכר בניהם וימסרו את הספר לבית המדרש בזרניע.אני כבר הייתי במחנה עבודה תחת שילטון האונגרים כאשר כתבו לי מן הבית והודיעו לי שהדוד והדודה מסרו ספר תורה לבית המדרש בזרניע.זה היה זמן קצר לפני גירוש היהודים לאושויץ.הדוד והדודה קיימו את בקשתם ושניהם ניספו ~~על~~ את על קידוש ה' יתברך באושויץ,ה"י"ד.

54. ר' זעליג הרשקוביץ' ז"ל,חייט.
אשתו מרת רחל (רוזי) ע"ה.
ילדים: ארבעה נספו באושויץ,הי"ד.

55. ר' צבי פישלוביץ' ז"ל,חברוני,בעל משק,סוחר בפחמי עץ.
אשתו מרת פייגי ע"ה.
ילדים:1.איידיל שוכבת חולה בשוודיה;לשם הובאה אחרי המלחמה. נפטר
2. רחמה גרה בברוקלין ומבקרת את אחותה איידיל בשוועדיה מדי פעם בפעם.רחומה גם קנתה קרקע עבור אחותה החולה בירושלים ששם תנוח אחרי מאה ועשרים שנה בקבר ישראל.

3. הבח' יוסף מרדכי הי"ד היה אילם אבל נבון מאוד ויפה.
עד גיל 12 היינו חברים. הוא היה מניח תפילין וקורא
את כל קריאת שמע. הוא הובל לאושויץ ושם נספה, הי"ד.
הוא מת באושויץ לצערי זמן קצר לפני השיחרור
ממכה שבעט בו כרגלו "קאפו", כך סיפרו לי אנשים
שהיו יחד איתו.
הבחור יוסף מרדכי הי"ד למד לדבר בבית ספר מיוחד
לאלמים באונגוואר. שם הוא למד לדבר רוסית. לפני מותו
(אחרי הבעיטה) היו מילותיו האחרונות ברוסית: "גוטוב
אומירו!" כלומר: "שלם מת!" (מחמת המכה שקיבל ברגל).

56. ר' יצחק פישלוביץ' ז"ל, בעל משק, סוחר בהמות.
אשתו מרת זיסיל ע"ה.
ילדים: חייה (בירנשטיין) חיה בישראל. תמונה מס' 14.
פישל חי בישראל.
גיטיל, יהונתן, רבקה, איטה
תמונה מס' 15:
גולדה /בתמונה למעלה משמאל/ היתה כלה אצל ר' פנחס
ליבוביץ' ז"ל בסקירניצה על יד חוסט. היא היתה נותנת הרבה
צדקה. היא היתה עשירה, היתה לה חנות מכולת ותחנת קיטור.
היא היתה אחותה של הדודה דבורה מזדביע.
תמונה מס' 15:
האישה עם הילדה הקטנה היא מרת זיסל
פישלוביץ' ע"ה עם ביתה חיה שגרה בחמד על יד תל אביב.
הבן פישל (תמונה מס' 16) גר ברעננה, בישראל. התמונה היא
משנת 1945 תיכף אחרי השיחרור במחנה ריכוז ברגן בילזן.
תמונה מס' 17: ר' יעקב

57. ר' לייביש פישלוביץ' ז"ל, חנווני, עוזר במשק.
אשתו מרת פעסי ע"ה.
ילדים: חמישה נספו באושויץ, הי"ד.

58. האלמנה מרת גולדה מושקוביץ' ע"ה, משק, טחנת קמח, יער, חנות.
ילדים באמריקה אליהו ופייגי.

59. האלמנה מרת גיטיל איצקוביץ' ע"ה, משק, יער, מחסן לקרשים, ה-1920 חנות.
ילדים: יוסף וחנה בברזיל,
פעסיל ורחל בישראל.

ר' דוד איצקוביץ' ז"ל היה גר בקישניצה על יד הרכבת. היה לו מלון ובית מרזח. אשתו היתה מרת מרים ע"ה בת ר' ביסים פרידמן ז"ל. בשבת הייתי נוהג ללכת להתפלל לבית המדרש עם דודני דודי ז"ל, כי על יד הרכבת לא היו גרים יהודים, אלא רק פקידים גרמנים י"ש. אחרי התפילה הלכתי עם הדודן לקדש על כוס יין, עוגה ולאכול עוגה ופשטידה טובה ואחר כך לטייל הביתה כשני קילומטרים. אחרי חתונתי גרתי בקושניצה כשלוש שנים. שם ניהל את עיסקו גיסי ר' שלמה ניימן. כל משפחתו של דוד איצקוביץ' יחד עם חמיו ר' ביסים פרידמן נספו באושויץ, הי"ד.
תמונה מס' 18: הילדים של ר' דוד איצקוביץ, הי"ד.

60. דודי הרב ר' יעקב איצקוביץ הדיין ז"ל, משק וטחנת קמח.
אשתו דודתי מרת רבקה ע"ה.
ילדים: אלטע נספתה באושויץ, הי"ד.
יהודית ע"ה נפטרה.
ר' סנדר, בנה של הדודה דבורה, (מזיווג ראשון) חי בקנדה.

תמונה מס' 19: הדודה דבורה ע"ה, אשתו הראשונה של ר' יעקב איצקוביץ' הדיין ז"ל.

תמונה מס' 20: ר' סנדר איצקוביץ' נ"י בנם של הדיין הרב ר' יעקב איצקוביץ' ושל הדודה מרת דבורה לבית פישער ע"ה.

לזקן סבי ר' יוסף מרדכי איצקוביץ' ז"ל ולאשתו מרת רייזל ע"ה היה בזדניע משק, טחנת קמח, יער ושדות. היו להם ארבעה בנים והם:
1. הרב ר' יצחק פישל ע"ה שעלה בשנת 1905 לירושלים והיה שם ראש הכולל דמינקאץ'. כל השנים היה מתכתב עם האדמור ממונקאץ' הרב ר' חיים אלעזר שפירא זצ"ל (בעל מנחת אלעזר) בענינים שונים.

2. הבן השני היה הדיין בזדניע הרב ר' יעקב ז"ל
3. הבן השלישי היה סבי ר' יחיאל אזיל ז"ל.
4. הבן הרביעי ר' שמואל ז"ל אשר בנו ובתו חיים בכרזיל ושתי בנותיו בישראל.

אצל זקן סבי גדלה גם בת אחיו שנישאה לר' פנחס שלזינגר ז"ל למונקאץ'.ר' פנחס היה סוחר באתרוגים ובעל חנות לממתקים על יד בית הכנסת הגדול במונקץ'.

הערה: תמונת הפרחים צוירה על ידי הדודה דבורה ע"ה.

61. האלמנה מרת גולדי פישלוביץ' ע"ה,טחנת קמח,בית מרזח,משק.
ילדים שניספו באושויץ:שלמה,מנדל וגיטל הי"ד.
הרשל ע"ה נפטר בזדניע.
מרת פריידי ע"ה נפטרה בשנת 1969 ומנוחתה כבוד בהר "המנוחות" בירושלים.
מרת פריידי ע"ה היתה אשתי השניה (יוסוביץ').נשאתי אותה לאישה בגרמניה במחנה ~~לפליטים~~ לפליטים פירנוואלד.מסדר הקידושין היה הרב נתן נטע פרידמן שליט"א רב המחנה והיום הרב של שיכון ה' בבני ברק.בדרך לארץ ישראל הובלנו על ידי הבריטים למחנה בקפריסין ושם ילדה פריידי ע"ה את בתי זהבה שתחיה.(ראה תמונה מס'11).
מקפריסין שוחררנו והגענו לארץ ישראל.הדוד ר' צבי ברייער מתל-אביב הלווה לנו מאתיים לירות ישראליות כדי שנוכל לשכור לנו דירה וכך התחלנו בחיים חדשים.

62. ר' משה וייס ז"ל, סוחר בי"ש,במינדרי ובקמח.
אשתו מרת חיה ע"ה.
ילדים:
אברהם חי באמריקה.
מרים נפטרה בלוס אנג'ילס.
רבקה ועוד שני ילדים נספו באושויץ,הי"ד.

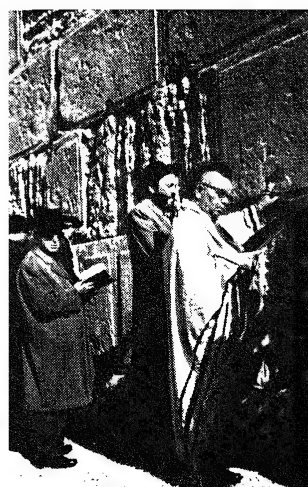
63. האלמנה מרת רייזי חימוביץ' ע"ה,חנות לטבאק ולסיגריות.
ילדים:
נספו באושויץ:מנדל,שרה וחנה הי"ד.
אזיק נבהל מכלב ונפטר.
פייגי וכתריאל חיים בלונדון.
איידל (גב' טייכמן) גרה בישראל.

בית- החיים בזאדניע ר'ע' 129

סנדר בן הרב יעקב איצקוביץ, ר' ע' 133

יעקב רוזנטל ע'י "הכותל" ר'ע' 132

הרבנית דבורה איצקוביץ, ע'ה ר' ע' 89

דוד ווינגרטן, ז'ל, ר' עמוד 136

רעכעל וויינגרטן ע'ה, ר' ע' 136

מרת איידיל חימוביץ' נישאה לבן יהודה מטיסקה שליד ווראלאווה וחיה בישראל.שם בעלה הוא ר' זלמן טייכמן.הוא היה במחנה עבודה בבארי,ביוגוסלאוריא.באותו המחנה הרגו בירייה את העובדים היהודים וגם הוא נפצע ובדרך נס נשאר בחיים.

מרת איידיל היתה הבת הבכירה והיא עזרה לגדל את הילדים. בשעת גירוש היהודים מזדניע,היתה איידיל בבודהפסט וכך נשארה בחיים.

אביה של מרת איידיל,ר' משה לייב חימוביץ' ז"ל היה תלמיד חכם וגם בעל השכלה כללית.

כאשר התארסתי עם מרת אסתר ביימן ע"ה,ביקש מאבי אחיה ר' שלמה ביימן ז"ל שאלמד הנהלת חשבונות אצל גיסו ר' משה לייב ז"ל, ר' שלמה ביימן ז"ל העסיק אותי כפקיד במשרד של המנסרה בקושניצה.

ר' משה לייב נפטר לצערנו בצעירותו והשאיר אחריו את אשתו עם ילדיה הקטנים..האלמנה גידלה את ילדיה בקושי רב בעזרת של יהודים טובים והם נשארו יהודים כשרים.

64. ר' זלמן יוסלוביץ' ז"ל
אשתו ע"ה היתה מפולינה
ילד אחד נספה באושויץ,הי"ד.

65. ר' צבי ויינגרטן ז"ל,משק,בית ספר,משרד.
אשתו מרת רויזה ע"ה.
ילדים שנספו באושויץ:שיינדיל,חיה רחל ונכד מנחם הי"ד.
הנכד מנחם היה צולע על רגל אחת כי פעם דרסה אותו מכונית ושיברה לו את הרגל.

מנחם היה בנו של המורה לדת ר' יעקב ויינגרטן ז"ל שהיה גר בבילקי.מנחם גדל אצל סבו ר' צבי ויינגרטן ז"ל בזדניע,כי אמו של מנחם היתה בתו של ר' צבי ויינגרטן ז"ל ואחרי מותה נשא אביו ר' יעקב ויינגרטן אישה שניה מבילקי, ועבר לגור לבילקי.ר' יעקב המורה לדת לימד בבתי הספר שעתיים בכל שבוע כל יום בכפר אחר.הוא לימד את הדת היהודית,את המצוות ואת ההיסטוריה היהודית בכפרים האלה:מיסטיצ'יף, ליקירוה,זדניע, בילקי ודרולהא.הוא התפרסם כבר כבחור בקולו הערב.הוא היה שר יפה מאוד כאשר בראש השנה חזרו מ"תשליך" אל בית המדרש מן הנחל ואחר כך היה אומר תהילים עם הקהל.

66. ר' שמעון טריב (טרוב) מרייב ז"ל, היה רחט בסלובאקיה,
מוצאו היה מברגסאז.
אשתו מרת גיטבע ע"ה.
ילדים שנספו באושויץ: בלימה, חיים הי"ד.
חנה חיה באמריקה.

67. ר' דוד ויינגרטן ז"ל (יעקרובצ'י)
אשתו מרת רחל ע"ה.

ר' דוד התגורר בפולין. בשנת 1912 הוא ברח
בחזרה לזדניע. עברו עליו חיים קשים עד שגדלו ילדיו.
הבן ר' אהרן ויינגרטן חי בבני ברק, ישראל.
נכדים חיים באמריקה.

תמונה מס' 21: ר' דוד ויינגרטן ז"ל.
תמונה מס' 22: מרת רחל ויינגרטן ע"ה.

68. ר' שלמה ויינגרטן ז"ל.
אשתו מרת אסתר ע"ה.
5 ילדים נספו באושויץ, הי"ד.

69. ר' משה ויינגרטן ז"ל, חתנו של ר' אזיק ויינגרטן ז"ל.
אשתו מרת בלימה ע"ה.
שניהם הובלו בשנת 1941 לפולין לקמיניץ פודולסק
ושם ניספו, הי"ד
ילדים: שרה נפטרה בבודהפעסט.
הבחור אהרן צבי איננו (נעלם).

70. ר' אזיק וייס ז"ל, מנהל מרתף (אוצר) היין בברגסאז.
אשתו מרת רחל ע"ה.
ילדים: שלמה, אלטר, מנדל נספו באושויץ, הי"ד.
הבת דאבריש (בת מאומצת) חיה בישראל.

71. ר' ישראל צבי הורוביץ ז"ל, פקיד אצל ר' שלמה ביימן ביער.
אשתו מרת אילקה ע"ה מזאריץ.
בשנת 1941 גורש ר' ישראל לפולין. הוא חזר לזדניע והסתתר
ביער בקושניצה. הוא חלה מרוב צרות. הוא הובל מבודהפסט לאושויץ,
הי"ד.

אהרן צבי וויינגרטן, ז״ל ר׳ע׳ 138

משה לייב וויינגרטן ז״ל, ר׳ע׳ 138

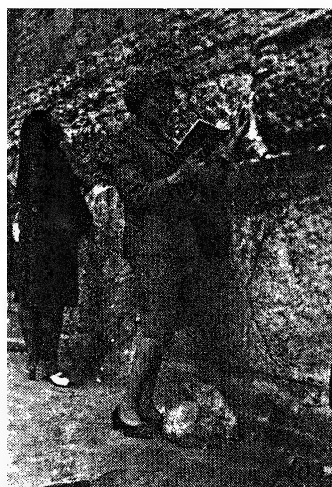
פרפ׳ חיים גבריהו עם בגין ר׳ע׳ 144

פייטיל נ״י ויב׳ בח״לת׳ יוסף מרדכי ז״ל 146

בדרך לארץ ישראל - עליה "ב"

פריידי ע״ה ע״י "הכותל"

[illegible]

72. ר' שלמה וייס נ"י, סוחר, חי באמריקה.
אשתו מרת טימה
ילדים החיים באמריקה: מנדל, שרה, רחל
בירל.

ר' שלמה היה בארגנטינה כאשר היה צעיר. הוא היה שם עם כמה חברים מזדניע והם: יוסף וייס ממליקיווה וישראל דוד שאמואל. ישראל דוד למד איתי בהדר. הוא נשא אישה בשנת 1932 בארגנטינה ~~ונשאר לגור~~ ונפטר שם.

73. ר' חיים וייס נ"י חי באמריקה. בזדניע היתה לו חנות, היה סוחר בפירות והיה כוורן (דבורים).
אשתו מרת דבורה לבית הירץ מדולהא.
5 ילדים ניספו באושויץ, הי"ד.
אשתו השניה מרת פריידי שתחיה.

74. ר' ישראל ביק ז"ל, סוחר בביצים.
אשתו מרת שרה בראני ע"ה.

ר' ישראל עבד באושויץ בשריפת הגופות בכשן.
אחרי שלושה חודשים הומת ונשרף גם הוא, הי"ד.

75. ר' אברהם מיילך (מלך) ביק נ"י חי עם אישה בירושלים.

ר' אברהם מלך גר בבתי אונגרין במאה שערים בירושלים.
הוא מטופל בילדים ומתפרנס בדוחק רב.
אשתי פריידי ע"ה היתה נוהגת לבקרו לעיתים תכופות בירושלים. באמריקה היתה גובה כסף עבורו מאנשי זדניע מוכרים החיים באמריקה ולשלוח לו את הכסף.
כאשר אני בא אליו, הוא חוזר ואומר תמיד: "פריידי ע"ה איננה!"
גם הגב' רחומה בת צבי מבקרת את ר' אברהם כאשר היא באה מאמריקה.

76. ר' דוד פרידמן ז"ל,
אשתו מרת ריזל ע"ה.

77. ר' שלמה נייגן ז"ל,סוחר גדול ביערות,בעל מנסרה גדולה בקושניצה.
אשתו (ראשונה) מרת פייגי ע"ה.
ילדיה:שרה,רחל,משה לייב,לאה.
אשתו (השניה,אחות אשתו הראשונה) מרת קרנצ'י ע"ה.
ילדיה:פייגי,יוסף מאיר,חנה.

ניספו באושויץ:שרה,משה לייב,פייגי,יוסף מאיר, חנה, הי"ד.
רחל חיה באנגליה;לאה באמריקה.

תמונה מס' 23:קרנצ'י (1) עם הילדים:רחל (2),שרה (3).
תמונה מס' 24: שרה.
תמונה מס' 25: משה לייב.

(הערה:יוסף מאיר הי"ד נקרא אחרי האדמו"ר מספינקא זצ"ל)

78. ר' זלמן ויינגרטן ז"ל.
אשתו מרת לאה ע"ה (לבית בגריוויץ')
הילדים: שלמה,בלימה ניספו באושויץ,הי"ד.

79. ר' יצחק ויינגרטן ז"ל,בעל משק.
אשתו מרת לאה ע"ה.
ילדים: חיה היתה רופאת שיניים בברגסז.
שלמה ודוד חיים באמריקה,שניהם היו תלמידיו של האדמו"ר
הרב יואל טייטלבוים זצ"ל,הרבי מסטמר.
וואלף היה חי בקיראיהאז;הוא היה "בחור הבית" אצל הרבי
מסטמר זצ"ל.הבת שבע והאח יעקב חיים בלוס אנג'ילים.

חיה עם בעלה ושני אחיה הסתתרו בזמן הגירושים ביער
ברקוביץ על יד סליש.אישה גויה דאגה למזונם והם השתחררו
אחרי המלחמה.

80. האלמנה מרת פרל ע"ה (אשת ר' אהרן צבי ויינגרטן ז"ל),בעלת משק.
ילדים החיים בישראל:יהודה,שלמה,אנשיל, בירל [illegible].(קירין)
משה לייב נספה באושויץ,הי"ד.
חיה נפטרה בזדניע,שלום בטבבנה, [illegible],פריידי בזדניע,חיים דעלדיה.
תמונה מס' 26: ר' אהרן צבי וייגגרטן ז"ל;תמונה מס'27:משה לייב הי"ד.
חיה היתה בת מאומצת אצל דודה ר' כתריאל כהנא ז"ל.היא היתה נערה בעלת
מידות מעולות אבל לא היתה לצערה בת מזל.היא נפטרה בזדניע כנערה מבוגרת.
אמה ~~ע"ה/אמתה/ערג~~ מרת פרל ע"ה אמרה לי:"נכרת הכתר מראש האילן..."
(כלומר שחיה ע"ה הלכה לעולמה לפני זמנה...)

81. ר' זאב מרמלשטיין ז"ל, סוחר

אשתו מרת חנה ע"ה.

ילדים: נתן הלך לרוסיה ונשאר שם.

שמואל מלך (מיילך) חי באמריקה.

פייגי חיה בשוודיה.

ביילע נפטרה בקירצקי.

ישראל שלמה נספה באושויץ, הי"ד.

82. ר' שלמה כהנא ז"ל, סוחר.

אשתו מרת גיטל ע"ה.

ילדים: וואלף חי בישראל. הוא בעל מלון בטבריה.

רבקה חיה בקנדה.

בתיה (בסיע) נספתה באושויץ, הי"ד.

83. ר' שמואל מייזליק ז"ל, משק.

אשתו מרת פראדל ע"ה.

ר' שמואל הלך לעולמו בברגסז בגיטו כאשר הובילו את היהודים לאושויץ. מספרים שר' שמואל הי"ד אמר עוד בבית בזדביע בשעת הגירוש שהוא רוצה למות בבית. הוא היה בריא ובדרך נפטר ע"ה.

84. ר' פישל מייזליק ז"ל, משק.

אשתו מרת גוריש ע"ה, ממשפחת לזרוביץ' מבילקי מן ה"אליטקיס".

3 ילדים נסן, ראושון, ג'ד.

דודה של מרת מרים ר' אליעזר מיילך לזרוביץ' מן האליטקיס בבילקי היה גם הדוד שלי, כי אבי ר' דוד צבי ז"ל והדודה רבקה ע"ה היו אח ואחות.

בשנת 1941 הוציאו את הדוד עם כל משפחתו (10 נפשות!) מביתם והובילו אותם לפולין, לקמניץ פודולסק ושם נספו, הי"ד.

חיילים גויים סיפרו שראו את הדוד בפולין כרועה בהמות במשק בשול. רגליו היו עטופות בסמרטוטים ולבושו היה קרוע.

הוא היה תלמיד חכם גדול, עניו [illegible] בעמיו פעם. אף אחד מן המשפחה לא חזר משם.

"אבינו מלכנו, נקום לעינינו את דם עבדיך השפוך!"

85. ר' יוסף מייזליק ז"ל,בעל בנק,בעל טחנת קמח,בעל שדות.
אשתו מרת פייגי ע"ה.

ילדים:
וואלף נשאר בברגסז.
יצחק חי באמריקה.
הענדל חיה בקנדה. יצחק והענדל הם תאומים.
מרים חיה בבורו - פארק (אמריקה)

86. מרת שיינדל ע"ה אלמנת ר' משה מייזליק ז"ל
ילדים 5:
1. יוסף מייזליק היה בעל בנק.
2. הבחור חיים דוב מייזליק היה דיין בניטרא,סלובאקיא.
3. הבחור מרדכי נשא לאישה בת רב.
4. הבחור משה מייזליק היה אוסף את כסף הצדקה מהקופסות של רבי מאיר בעל הנס זכותו תגן עלינו.הוא התארס עם בלימה בת חנצ'י מקושניצה.
5. הבת לאה נישאה לר' מרדכי אלי' פרידמן לקושניצה ובנם יצחק צבי פרידמן חי בישראל.

הערת המחבר:את רשימת התושבים כתבתי כפי שזכרתי.
פייטיל יוסוביץ'

<u>חוסט עיר במחוז מרומורוש לא רחוק מזדני.</u>

~~אני פייטל~~ אני (פייטיל) נפגשתי עם משפחה במלון "אכדיה" בהרצליה" - ישראל.שם ראש המשפחה הוא ר' הרשיל קרונמיר.אחרי מלחמת העולם השניה הוא התגורר בפריש (צרפת). אשתו מחוסט והיא כתם של ר' עביר שלומוריץ ז"ל ושל מרת יהודית ריזמוריץ ע"ה.הם היו 11 ילדים,4 מהם חיים ו-7 נספו באושויץ.ר' שלומוריץ ~~הוא~~ היה מלמד בחוסט.

כעת גרה משפחת קרונמיר זה שנתיים במלון אכדיה. בימי שלטונו של היטלר ימח שמו וזכרו,הם התגוררו בפשט. אחרי מלחמת העולם השניה הם חיו במדינות של אמריקה הדרומית. מר קרונמיר הכיר חצי העולם מנסיעותיו הרבות,אבל אין עוד ארץ כמו ארץ ישראל,אומר הוא.

§ §

§

הואיל וכבר כתבתי על חוסט,ברצוני לכתוב עוד על תושב שהיה גר בחוסט והוא ר' יעקב הופמן ז"ל.ר' יעקב נולד בכפר דרהיף.הוא הובל לאושויץ עם חמשת ילדיו.שתי בנות נשארו בחיים:הבת מרים חיה בבני ברק והשניה חיה בשיגגו בארצות הברית.

שנינו,יעקב ואנוכי,היינו יחד בזמן אחד אצל סבי בזדני.יעקב ז"ל היה בחור ישיבה מצטיין ואחר כך סוחר בדים בחוסט.יהא זכרו ברוך לנצח וה' יקום את דמו.

לסבא ר' יחיאל אזיק איצקוביץ ז"ל
ולסבתא לאה ע"ה היו
שלוש בנות וחמישה בנים:

1.שיינדל נישאה
לר' משה יוסף הופמן
לדרהיף

2.דבורה רחל נישאה
לר' אברהם דוב ויליגבר
לסיליש

3. פייגי נישאה
לר' דוד צבי בן
מאיר אזיק ואסתר
יוסוביץ ז"ל
לרוסטיקה

4.ר' יעקב נשא לאישה
את מרים הרמן מסליש

5.ר' אהרן צבי נשא לאישה
את דבורה מזדניע

6. ר' נח
נשא לאישה את
חיה דבורה ממורנקץ

7.הב' אברהם

8. ר' משולם זישע נשא לאישה
את רבקה ברגר מזדניע-
ואלזורה

ב נ כ י ם

1.בני שיינדל:(חיו בדרהיף)
פייגי,רבקה חיות בישראל.
6 ילדים ניספו באושויץ:
1.יעקב,2.שרה,3.זיסל,
4.מלכה,5.אסתר,6.יוסף מרדכי הי"ד.
ס"ה: 8 ילדים

2.בני דבורה רחל:(חיו בסליש)
1.יעקב ויליגבר,מרפא שיניים,
נפטר בתל אביב.
2.שינדל מרקוביץ חיה בישראל-אמריק
3.שרה חיה בישראל.
4.זיסל נימן ניספתה באושויץ הי"ד.
ס"ה:4 ילדים

3.בני פייגי ע"ה:(חיו ברוסטיקה)
1. שמע ז"ל נפטר ~~מת/א~~בבני ברק
2. ר' פייטל נ"י חי בבני ברק
3. יעקב נספה באושויץ הי"ד
ס"ה: 3 ילדים

4. בני ר' יעקב:(חיו בסליש)
1.ר' יצחק זאב איצקוביץ נ"י
חי באמריקה.
2. ר' יוסף מרדכי ז"ל נפטר באמרי
3. מרת זיסל נספתה באושויץ הי"ד
ס"ה: 3 ילדים

(הנכרים,המשך)

5.בני ר'אהרן צבי ז"ל:
2 ילדים מתו בזדביע
ס"ה: 2 ילדים

6.בני ר' נח ז"ל:
1.2.חנה ורחל חיות
בבני ברק
3.לאה חיה בנתניה
6 ילדים נספו באושויץ
ה' יקום דמם!
ס"ה:9 ילדים

בני ר' זישע ז"ל
5 ילדים עם הדוד
רבקה נספו
באושויץ,הי"ד.

מן ה-35 הנכדים ניספו באושויץ 21,הי"ד וילח"ט 9.

הנינים ובני הנינים:

לילדי	נינים	בני נינים
1. הדודה שינדל	18	21
2. הדודה דבורה רחל	6	5
3. אמא פייגי ע"ה	7	24
4. הדוד יעקב	3	17
5. הדוד אהרן צבי	2	–
6. הדוד נח	9	6
7. הדוד זישע	5	-
	ס"ה:50	73

האחים של סבא ר' יחאל אזיק ז"ל

1. ר' יצחק פישל איצקוביץ ז"ל הלך לעולמו בירושלים.

2. ר' שמואל איצקוביץ ז"ל הלך לעולמו בזדביע.

3. הרב ר' יעקב דיין ז"ל נהרג על קידוש השם באושויץ,הי"ד.

יה

א דארף לעבין אורשאווא - דארט בין איך געבוירען - פייטיל יוסוביץ.

אידען וואס האבען געוואנט אין ר א ס ט י ק - א ג א ט ש .

ר' ה ע ר ש ע ל, א ל"ו - צדיק, איז געוועז א שיסטער.

ר' ב ר ו ך , א זין פון הנ"ל , איז געוועז א ל מ ד ן.

ר' דוד ליבערמאן, געהאט פעלדער ; אייניקלעך אין דולהא.

4. ר' יוסף ליבערמאן, געהאט פעלדער און א דאמף-דרעשמאשין.

5. ר' דוד הערש יוסוביץ, א קאזען, דעפורטירט קיין אוקראעינא מיט אכט קינדער.

6. ר' שלמה גולדבערגער, געוועז א הויזירער מיט סחורה.

7. ר' שמואל אנשיל יוסוביץ,געבליבען קינדער,דוד צבי א זין אין ענגלאנד 2 טעכטער, אין אמערי

8. ר' אייזיק שאלאמון, בהמות-מעקלער, טעכטער אין פתח תקוה, ישראל.

9. ר' דוד ליבערמאן; טאכטער אין אייניקלעך אין אמעריקה.

10. ר' שמעון זיבערמאן, געוואנט לעבען בית המדרש- מקוה, געהאט א ווירטשאפט.

11. ר' סענדער ליבערמאן, געהאט א ווירטשאפט, געוען א פקיד, 2 קינדער אין אמעריקה.

12. ר' יעקב יוסוביץ, מיין ברידער, געהאט א ווירטשאפט, א טאכטער אין ישראל.

13. ר' פליב חיימוביץ, א מלמד,געהאט גיטע קינדער, א זין אין ישראל.

14. ר' חיים יצחק יוסוביץ, מיין פעטער, א תלמיד-חכם, ווירשאפט, א זין אין ישראל.

15. ר' ישראל לייב זיבערמאן, געהאט א ווירטשאפט.

16. ר' אלי' ליבערמאן, א זין אברהם, געזוכט די פאמיליע אין פולין און איז דורט געבליבען.

17. ר' משה יעקב זיבערמאן,כהן, געהאט א ווירטשאפט, געוועזן אין אמעריקה.

18. ר' מאטי ווייס, געהאט א ווירטשאפט.

19. ר' יעקב ליבערמאן, א שפעצעריי-געשעפט און א ווירטשאפט.

20. ר' זעליב גרינשטיין, א מלמד, קינדער אין אמעריקה.

21. ר' שלמה ליבערמאן, געהאט א ווירטשאפט.

22. ר' משה ליבערמאן, געהאט א ווירטשאפט.

23. ר' משה גרויס, 15 יאהר געוועזן בירגערמייסטער.

24. ר' ישראל לייב בן ר' משה גרויס.

25. ר' משה דראמער, א טישלער.

26. ר' זלמן זיבערמאן, געשטארבען אין ישראל.

27. ר' ישראל בער יוסיביץ, לעבט אין ענגלאנד.

28. ר' ישראל לייב, געוועזן א ליסיצער איידעם.

29. ר' הערשעל יוסוביץ, זין פון פעטער חיים יצחק ז"ל, לעבט רין פתח תקוה.

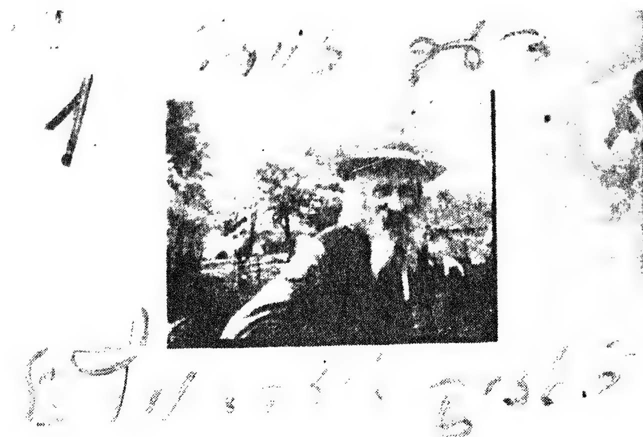
30. ר' שלמה טאמבאך, געוועזן א זאדניער.

31. ר' יצחק זיבערמאן, פון אגאטש, קינדער אין אמעריקה, מעכיל לייב.

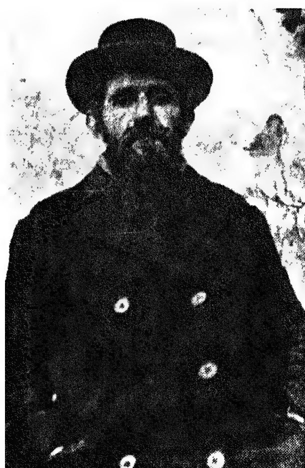
32/ 33. ר' משה און ברידער הערשיל, פון אבאטש, שיסטערס.

34. ר' מאיר דער זין פון הערש אין אבאטש.

בעמערקונג: פון אגאטש קיין ראסטיקע איז אריבער די בארזיווע (א וואסער) אריף א לאפקע (א הילצערנע ברוק) ביידע דערפער זענען געוועזן אייבער געלעבט בשלום ובשלוה.

יחיאל אייזיק איצקוביץ ז'ל ע' 146

דודי ר' נח איצקוביץ ז'ל ממונקץ ע'146

יצחק זאב שיינדיל נ'י ע' 146

חיי' דבורה איצקוביץ ע'ה ר'ע' 146

ר' דוד געלב, השו'ב ממונקץ ע' 146

ר' יוסף סופר סת'מ מבריד ז'ל ר'ע' 146

ב״ה

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] 1984

[illegible]

[illegible] 4 [illegible]

[illegible]

145 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

RIGA
POLSKA
S.S.S.R.
CARPATHINANS
CESKOSLOVENSKO
KOŠICE
MOSKWA
BEREHOVA
MUNKACEVA
ZADNE
MAGYARORSÁG
ROMANIA
SIGET MAR.
JUGOSLAVIJA
BULGARIJA
TURKIYE

אחי שמאי יוסוביץ ז"ל ר' ע' 146

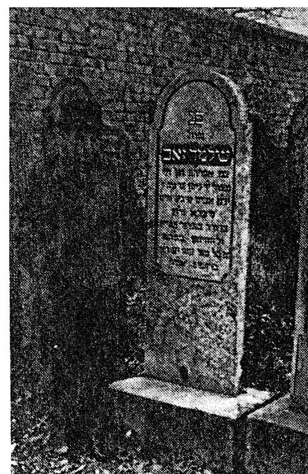
ילדיו של אחי שמאי ז"ל ר,ע' 46

ילדיו של נח איצקוביץ ז"ל, ע' 146

בנותיו של ר' נח ז"ל, חנה ולאה ר"ע'

משה יוסוביץ, אחי, בבית-החיים בזאדניע
המצבה הוקמה ב- 1969.

וויזניץ ק"ק זצ"ל

בר מצוה של יקותיאל ארי

The New York
Public Library
(ASTOR, LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS)

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:
Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

Original publication data

TITLE	Sefer yizkor li-ḳedoshe ḳehilot Zadnye veha-sevivah.
IMPRINT	880-02 [Israel? : ḥ. mo. l., between 1983 and 1993]
DESCRIPT	4, 2, 145 p. : ill. ; 28 cm.
SUBJECT	Jews -- Ukraine -- Pryborz͡havs'ke. Pryborz͡havs'ke (Ukraine) -- Ethnic relations. Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Ukraine -- Pryborz͡havs'ke.

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

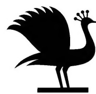
PRINTED IN THE U.S.A.

DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 14115

Pryborzhavs'ke Memorial Book

Sefer yizkor li-ḳedoshe ḳehilot Zadnye ṿeha-sevivah

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS